

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

RASTLANTI KAVRAMININ KENT KEŞİFLERİ ÖZELİNDE İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gürbey HİZ

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

KASIM 2012

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

RASTLANTI KAVRAMININ KENT KEŞİFLERİ ÖZELİNDE İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Gürbey HİZ
(502091059)**

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hüseyin KAHVECİOĞLU

KASIM 2012

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502091059 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi **Gürbey HİZ**, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı **“RASTLANTI KAVRAMININ KENT KEŞİFLERİ ÖZELİNDE İNCELENMESİ”** başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı :   **Doç. Dr. Hüseyin KAHVECİOĞLU**   .....

İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri :   **Prof. Dr. Semra AYDINLI**   .....

İstanbul Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Tansel KORKMAZ   .....

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Teslim Tarihi :   **12 Eylül 2012**
Savunma Tarihi :   **21 Kasım 2012**

ÖNSÖZ

Tez çalışması süresince, her türlü desteğini ve heyecanını hiç eksik etmeyen değerli danışmanım Hüseyin Kahvecioğlu'na; eğitim hayatım boyunca yardımlarını hiç bir zaman esirgemeyen annem Gürbüz Hiz'e ve ağabeyim Aytek Hiz'e; çalışmamın ilk aşamasından son aşamasına kadar her türlü yaratıcı destekte bulunan ve saha çalışmalarında beni yalnız bırakmayan Beril Sezen'e; tez yazım aşamasında değerli kütüphanesini benimle paylaşarak destek olan Okay Gökmen'e; çalışmamın konusu ile her zaman heyecan duyarak beni teşvik eden ve birçok yönde çalışmama yön veren fikirleri ile Doğa Erten'e; çalışmamın ilk aşamalarında benimle beraber heyecanlanan Nursev Irmak'a; teslim sürecinde benden desteğini esirgemeyen İrem Gümüšoğlu'na; ve tüm diğer arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Ekim 2012

Gürbey Hiz
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
ÖZET.....	xiii
SUMMARY	xv
1. GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Ortaya Çıkışı	1
1.2 Çalışmanın Sorunsallaştırdıkları	2
1.3 Çalışmanın Kapsamı	4
2. RASTLANTI KAVRAMI	7
2.1 Kavramın Açılımları	8
2.2 Kavramın Tarihsel Karşılığı.....	15
2.2.1 Düzenlemenin yükselişi (Sanayileşme – II. Dünya Savaşı)	16
2.2.2 Rastlantının yükselişi (II. Dünya Savaşı sonrası)	24
3. KENT KEŞİFLERİ ÖZELİNDE ‘RASTLANTI’	31
3.1 Psikocoğrafya	33
3.2 Flanör Deneyimi.....	35
3.3 <i>Dérive</i> Teorisi.....	38
3.4 Günümüzde Kent Keşifleri Üzerine Örnekler.....	41
3.4.1 “Google Street View” ve sanal flanörler.....	42
3.4.2 Oyunbaz <i>Dérive</i> örnekleri	44
3.4.3 Yapıcı <i>Dérive</i> örnekleri.....	50
3.5 Ara Sonuçlar	53
4. İSTANBUL’DA <i>DÉRIVE</i> ÇALIŞMALARI	55
4.1 <i>Dérive</i> #1	56
4.1.1 Çalışmanın tasarımı.....	57
4.1.2 Çalışmanın süreci	58
4.1.3 Çalışmadan çıkartılan sonuçlar	58
4.2 <i>Dérive</i> #2	59
4.2.1 Çalışmanın tasarımı.....	59
4.2.2 Çalışmanın süreci	60
4.2.3 Çalışmadan çıkartılan sonuçlar	63
4.3 <i>Dérive</i> #3	65
4.3.1 Çalışmanın tasarımı.....	65
4.3.2 Çalışmanın süreci	66
4.3.3 Çalışmadan çıkartılan sonuçlar	67
4.4 Çalışmaların Sonuçları	68
5. SONUÇ.....	71
KAYNAKLAR	73
ÖZGEÇMİŞ.....	77

KISALTMALAR

TDK : Türk Dil Kurumu

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 : ‘Rüya Bilmecesi’ filminden bir kare (Gondry, 2006).....	1
Şekil 2.1 : Diaconis’in rastlantı teorisi şemalaştırılması (Gürbey Hiz).....	12
Şekil 2.2 : Diaconis’in teorisinin kent üzerinde şemalaştırılması (Gürbey Hiz).....	13
Şekil 2.3 : Kavramsal açılımın şemalaştırılması (Gürbey Hiz).....	15
Şekil 2.4 : Tarihsel çerçevenin şemalaştırılması (Gürbey Hiz).....	16
Şekil 2.5 : Kentlerin kalabalıklaşmasının şemalaştırılması (Gürbey Hiz).....	18
Şekil 2.6 : Görünmez, görünen ve bütüncül anlayışa sahip kent (Gürbey Hiz).....	21
Şekil 2.7 : Kent dokusunun yıkılarak bulvar inşa edilmesi (Url-2).....	22
Şekil 2.8 : Bir Haussmann binası karikatürü (Url-3).....	23
Şekil 2.9 : John Cage’in de yer aldığı bir konser programı (Url-4).....	27
Şekil 2.10 : Çalmayan orkestra üyeleri (Url-5).....	28
Şekil 2.11 : Trap Pictures yöntemi ile yapılmış bir Spoerri işi (Spoerri, 1966).....	29
Şekil 3.1 : Kent keşiflerinin şemalaştırılması (Gürbey Hiz).....	35
Şekil 3.2 : 19. yüzyıl Paris pasajlarından biri (Url-6).....	37
Şekil 3.3 : The Naked City, Guy Debord (McDonough, 1994).....	39
Şekil 3.4 : “Google Street View” ile Paris’ten görüntüler (Url-7).....	42
Şekil 3.5 : “Google Street View” ile bir kuru temizleme dükkanı içerisi (Url-7).....	43
Şekil 3.6 : ‘DériveUrban Exploration’ uygulaması yükleme penceresi (Url-9).....	44
Şekil 3.7 : Tüm kentlerde geçerli olan kartlardan örnekler (Url-9).....	45
Şekil 3.8 : Paris’e özel kartlardan örnekler. (Url-9).....	46
Şekil 3.9 : Uygulama ile yapılan bir <i>dérive</i> sürecindeki fotoğraflar (Url-10).....	46
Şekil 3.10 : Antwerp’te uygulama ile yapılan bir <i>dérive</i> ’in rotası (Url-11).....	47
Şekil 3.11 : Psikocoğrafyasal İstikamet Kiti (Url-12).....	48
Şekil 3.12 : Broken Paris, Atelier Bow-Wow (Daniell, 2009).....	50
Şekil 3.13 : Chora – Cross River Park araştırması (Url-13).....	52
Şekil 4.1 : Şema ile üç <i>dérive</i> çalışması (Gürbey Hiz).....	56
Şekil 4.2 : <i>Dérive</i> #1 rotası (Gürbey Hiz).....	57
Şekil 4.3 : <i>Dérive</i> #2 öncesinde hazırlanan ve sürecinde işlenen rota (Gürbey Hiz).....	60
Şekil 4.4 : <i>Dérive</i> #2 rotası (Gürbey Hiz).....	61
Şekil 4.5 : <i>Dérive</i> #2 süresince toplanan sesler (Gürbey Hiz).....	62
Şekil 4.6 : <i>Dérive</i> #2 süresince toplanan yazılar (Gürbey Hiz).....	62
Şekil 4.7 : <i>Dérive</i> #2 sırasında çekilen fotoğraflar (Gürbey Hiz).....	63
Şekil 4.8 : <i>Dérive</i> #3 rotası (Gürbey Hiz).....	66
Şekil 4.9 : <i>Dérive</i> #3 sırasında çekilen fotoğraflar (Gürbey Hiz).....	67

RASTLANTI KAVRAMININ KENT KEŞİFLERİ ÖZELİNDE İNCELENMESİ

ÖZET

Rastlantı kavramı, bu tez çalışması kapsamında başlıca sorunsallaştırılan kavramdır. Tasarlama, yapma gibi eylemler ile beraber düşünülmesi pek mümkün olmayan bu kavramın keşfetme gibi oldukça sezgisel eylemler ile dahi yan yana gelmeyen bir kavram olduğu düşünülmektedir. Gündelik hayatta da dahil olmak üzere fenomenleri kavrama anlayışımız, farkında olmadığımız bir sistematik biçim içerisinde ilerlemektedir. Bu bağlamda, bir kent keşfini rastlantı kavramının açtığı kapılar ile yapmanın kent okumasındaki katkıları neler olabilir sorusu, tez çalışmasının başlıca sorduğu soru olmuştur.

Kalabalıklar öncesi kentler, birtakım coğrafi, politik vb. verilere bağlı olarak kendiliğinden gelişmiş şemalara sahiptir. Genellikle, bu kentlerin sınırları vardır. Bu kentlerin nerede başlayıp nerede bittiği ya surlar ile ya da coğrafi belli başlı unsurlar ile bellidir. Sanayileşme ile hızla artan kentlere göç, sınırların ötesine geçen bir kente yol açtığı gibi aynı zamanda, kentlerde hiç olmadığı kadar çeşitlilik kavramını da gün yüzüne çıkartmıştır. Modernlik projesi ve ulusların kimlik inşası ile beraber ise, kentlerde; temsil edilen görünür bölgeler ve temsil edilmeyen yaşayan bölgeler olmak üzere yeni bir bölünme doğmuştur.

Kentleşme bağlamında diğer bir konu ise düzenleme pratiğinin yükselişidir. Aydınlanma ile beraber, doğanın rastlantısal olarak var olduğu kabul edilen düzenine karşı insan iradesi mutlak güç olarak karşı durmuştur. Boş zamanın kullanım biçiminden büyük ölçekli kent planlamalarına kadar kalabalıklaşan kentlerde, kesin bir düzen kurulmaya çalışılmıştır. Rastlantı kavramı terbiye edilmiştir. II. Dünya Savaşı, bu anlamda önemli yer tutmaktadır. Bir ırkı düzenlemeye kadar ileri gidebilen yaratılmış olan insanın mutlak iradesi kırılabilir mi soruları, savaş sonrasında filizlenmiştir. Bu bağlamda, çeşitli disiplinler içerisinde, bu tek elden çıkarılmasına düzenleme anlayışına karşı eleştiriler doğmuştur. Bilimde, sanatta vb. diğer alanlarda rastlantı kavramı, kendine yer bulmaya başlamıştır.

Kent keşifleri, bu tez kapsamında, rastlantı kavramının sorgulandığı eylem biçimidir. Yine aynı düzenleme anlayışı kent keşifleri özelinde de hakimdir. Bu eylemin en önemli aktörü olan turist, bir ödev yaparcasına düzenli bir şekilde turist rehberinde yer verilmiş olan kentin temsil edilen bölgelerini gezer ve evine döner. Buna rağmen, tarihte iki önemli aktör kent keşifleri üzerine önemli açılımlar yapmıştır. Psikocoğrafya potası altında bir araya getirilen flanörler ve situasyonistler, kentlerin temsil edilen bölgeleri dışında sürüklenerek rastlantı kavramını bu pratiğin içerisinde deneyimlemiştir.

Bir deneyimin ötesinde kentte tasarım yapmak için bir altlık olarak kent keşifleri ele alındığında, flanörlerden ve situasyonistlerden öğrenilen eylem biçimi, kent okuması bağlamında yeni açılımlara izin verdiği görülmektedir. Günümüzden baktığımızda, kent okumasının da bir düzenin içerisinde ele alınarak kemikleşen yapısına karşı

etkili duruş sergilenmektedir. Situasyonistlerin geliştirmiş olduğu *dérive* teorisi, kent okuması sürecine rastlantı kavramının bir yol olarak dahil edilmesini öngörmektedir. Bu bağlamda, insanın iradesi dışında olduğu için önyargılarından arındırılmış, temsil edilen kentin dışındaki gerçek yaşayan kent ile karşılaşmalara müsaade eden bir kent keşfi mümkün kılınmaktadır. Bu eylem biçiminin, hem sadece bir deneyim olarak hem de tasarıma altlık olarak kenti anlamak için oldukça gerekli olduğu düşünölmektedir.

Tez çalışmasının ilk bölümünde; rastlantı kavramı, diğer benzer kavramlarla olan ilişkisi ve tarihsel çerçevesi ile incelenecektir. İkinci bölümde; kavramın bir kent okuması yaparken nasıl etkileri olabilir sorusu flanörler ve situasyonistler üzerinden sorgulanacak olup, günümüz pratiklerindeki yansımaları örneklendirilecektir. Son bölümde ise; İstanbul'da, *dérive* teorisi uygulanarak yapılan kent keşifleri ayrıntılandırılıp, çalışmaların sonuçları tartışılacaktır.

EXAMINATION OF THE CONCEPT 'RANDOMNESS' THROUGH THE CONTEXT OF URBAN EXPLORATIONS

SUMMARY

The concept of 'randomness' is the main concept being examined within this thesis. It is considered improbable that this concept can even be placed among actions most intuitive such as 'discovering', let alone being evaluated together with the acts such as 'designing' or 'creating'. Our understanding of grasping a phenomenon, including those that take place in the daily life, progresses in an unconsciously systematic manner. By that principle, the practice of urban reading is also armed with certain rigid rules. The practice of urban reading has been deemed sufficient in terms of connecting the physical qualities of a place amongst each other. In that sense, this practice became widely common in two dimensional analysis such as fullness-emptiness, storey heights, building zone-plot size analysis. However, it is considered fundamental in order to be able to make an innovative urban reading that stands apart from common prejudice, to hold a flexible perspective that can explore the city and understand the ever changing dynamics within that city. In this context, the main question that is addressed in this study is one that inquires the contribution of the possibilities the concept of 'randomness' brings into reading the urban setting, while discovering a city.

Before the insertion of the crowds into the equation, cities already have some self-developed diagrams depending in information based on values such as geography and politics. These cities usually have borders and where they start and end are determined through certain elements like city walls or geographic characteristics. The accelerated immigration to the cities through industrialization conceived cities that exceed their own borders and at the same time, the concept of 'plurality' was resurfaced in urban areas in a manner never before seen. This 'plurality' is a state of merging people from different ethnic backgrounds, nations or simply, people with different cares in life, for the first time. In the past, this situation could have only been observed in large cities. This diversity presented itself in many cities that had undergone industrialization. Also in this context, the diversity of people reflected itself on the city's layout. Cities now have zones of many different textures, rather than having a homogeneous segmentation. Also, with the project of modernism and the construction of national identities, a division was born within the cities, dividing them into two divisions: one that is represented and therefore visible, and one that is not represented but to be experienced to uncover.

Another subject to examine in context of urbanization is the ascend of the practice to regulate and organize. Alongside the enlightenment of mankind, came the human will. As an absolute force, it stood against the order of nature, which is considered to be coincidental. A precise order was tried to be maintained in the increasingly populated cities in all aspects, from determining how the free time is to be used, to the affair of large scale urban planning. The concept of 'randomness' was being tamed. World War II holds a particularly important place in this matter. Questions of

whether the human will can be broken, reaching as far to the point of regulating an entire race, sprouted after the war. In the bounds of this context arose the criticism on the one handed idea of organization. Hereby, it brought to surface subjects such as the awareness of diversity, the abolishment of the position of ‘God’ the designer holds, the criticism of totalitarian way of seeing, the understanding of scattered conditions and the production of open endedness. The concept of ‘randomness’ started to make a place for itself in various fields such as science and art.

In this thesis’ content, urban explorations the form of action in which the concept of ‘randomness’ is being questioned. The aforementioned idea of organization exists within the core of urban exploration as well. The tourist, who is the most important actor in urban exploration, visits areas of a city that are represented in tour guides with the same diligence of doing one’s homework and returns home. There is a palpable difference between the represented image of the city and the true, living part of it. The city pictured in a tourist guide differs greatly from the city of the people that are actually living in it. As far as Istanbul is concerned, the historic peninsula holds a critical place in this sense. The regions that are mentioned in the tourist guides go no further than Sultanahmet, Eminonu and their close surroundings. However, there are regions such as Fener, Balat and Carsamba district that are not represented in those guides, despite being in walking distance to the aforementioned regions and these areas of the city presents a more accurate information about the present state of Istanbul. Despite this reality, there are two important actors in history that made great, progressive developments towards urban exploration. These are the *flaneurs* and the *situationists*, who are brought together under the melting pot of psychogeography. They have experienced the cities by drifting out of the represented areas and practicing the concept of ‘randomness’. As the drifting occurred, actions that started off with intentions about aesthetics morphed into a protest attitude. However, at the end, their common ground is the effort of trying to understand the city devoid of all prejudices. Only in this manner, they can truly claim the city they live in.

It is observed that once they are addressed as more than just an experience, but as a base for design in the urban setting, urban explorations, in the way that is learned through *flaneurs* and *situationists*; make way for new expansions in the context of urban reading. Observed from the present day, it can be seen that there is an effective stance against the deep rooted structure of organization within urban readings. The *dérive* theory, which was developed by the *situationists*, suggests the inclusion of ‘randomness’ as a path to the process of urban reading. In this context, an urban exploration that allows people to uncover a side of the city beyond of the part that is represented; a side, being excluded from human will, that is freed from prejudice, has been made possible. It is concieved that, this type of action is of utmost necessity, to understand the city, in order to both experience it and to absorb it as a base for design.

In the first part of this thesis study, the concept of randomness is explained in detail within certain bounds. The meaning, etymology of the concept and how it is practiced in daily life has been discussed in this sense. Also explained are the concepts that are considered to be similar to the concept of randomness, such as chance, coincidence, serendipity, synchronicity alongside their origins. Order, which is concept accepted the be opposite of randomness, has also been examined in this manner, opening up a discussion of what the “not random” can be. In the second part of the same chapter, a historical frame has been constructed for the concepts of

randomness and order. In that context, the time frame from the start of industrialization to the World War II was demonstrated as the rise of order, while the era following the war was depicted rise of randomness. Examples from different disciplines such as philosophers, artists, urban planners conclude the conceptual framework.

In the second part of the study, the concept is superimposed with urban explorations, leading to the question of what effects the concept of randomness has while executing an urban reading. Firstly, the identity of the urban explorer has been defined in this sense, while also explaining the concepts such as blasé attitude, detachment, mixophilia and mixophobia, which all emerged in the same time urbanization was intensified. After deliberating the effects the act of walking in the city has, the historic actors of urban explorations, *flaneurs* and *situationists*, were examined. The reason why they would choose such an act was explained in detail through the time and geography they existed in. An extension of these actors in the present setting of urban readings was sought out with examples of urban explorations both playful and constructive. In this sense, examples from architecture offices and works of artist alike were given in order to showcase how random urban explorations transform into an end product. Moreover, the concept of “virtual flaneurism” that is claimed to be made possible in present with the Google street view feature was discussed.

In the final chapter, the application of *dérive* theory, that the *situationists* put forward, on Istanbul has been examined as a case study. Three different *dérive* study has been carried out, the design and the process of the studies were explained in detail and the results derived from them has been discussed. The question of how an urban reading can be made using the concept of randomness as a technique was investigated through these three urban exploration experiments in Istanbul. The maps, photographs, voice recordings and writings produced during the process have been demonstrated.

In this context, it has been observed that urban readings that use randomness as a device are a form of exploration that strips the city from all prejudice and makes possible to encounter to experience the true, living image of a city. With all these considered, it has been concluded that this type of urban reading is of critical importance in order to understand the city fully before producing ideas on it. Also, it is asserted that this act is fundamentally necessary to comprehend the dynamics of the cities of our day.

1. GİRİŞ

1.1 Çalışmanın Ortaya Çıkışı

Michel Gondry'nin yönettiği Rüya Bilmecesi (*The Science of Sleep*) filminde yer alan bir diyalog, çalışmaya yönelten ilk soruların oluşmasını sağlamıştır. Şekil 1.1'de görüldüğü gibi, iki karakter dalga oluşturmak için mavi folyolardan deniz maketi yapmaktadırlar. Folyoları keserken ve yerine yerleştirirken, bir karakter diğerinin kestiği dalga parçaları için; 'Rastlantısal olmak için çok dikkatli olmalısın. Eğer dikkat etmezsen düzen hemen devreye girer' demektedir. (Gondry, 2006) .

Şekil 1.1 : 'Rüya Bilmecesi' filminden bir kare (Gondry, 2006).

Burada ilginç bulunan nokta; insan eli değmemiş doğaya bakıldığında, sanki rastlantısal birtakım durumlarla ilerlediğini ve insanların ise yüzyıllardır bu rastlantısallığı bir düzen içine sokmaya çalıştığını düşünüyor olduğumuzdur. Eğer, ipleri elimizden kaçırırsak, düzenin yerini tekrar rastlantısal bilinmezliklere bırakacağını düşünürüz. Fakat, filmde gerçekleşen diyalog aslında hiç de şaşırtıcı olmayarak bunun tam aksi bir durumu ima eder ve eğer insan iradesinin ortadan kalktığı bir durumda, düzenin devre dışı olmayacağını ve insan iradesi olmadan da

süreceleceğini belirtir. Bu yüzden rastlantıyı bir yordam olarak kullanırken oldukça dikkatli olmak gerektiği savunulmaktadır.

Tez çalışmasına böyle tepetaklak edici bir görüş ile başlamak, rastlantı kavramının ve antitezi olarak düşünülen düzen kavramının birbirleri ile nasıl bir etkileşim içinde olduklarını düşünmeye sevk etmiştir.

1.2 Çalışmanın Sorunsallaştırdıkları

Rastlantı kavramı, bu tez çalışması kapsamında başlıca sorunsallaştırılan bir kavramdır. Tasarlama, yapma gibi eylemler ile beraber düşünülmesi pek mümkün olmayan bu kavramın keşfetme gibi oldukça sezgisel eylemler ile dahi yan yana gelmeyen bir kavram olduğu düşünülmektedir. Gündelik hayatta da dahil olmak üzere fenomenleri kavrama anlayışımız, farkında olmadığımız bir sistematik biçim içerisinde ilerlemektedir. İçinde yaşadığımız kentleri ve bu kentlerin dinamiklerini keşfedebiliyor muyuz? sorusu bu bağlamda merak uyandırıcı bir konuyu açar. Özellikle mimar, kent araştırmacısı gibi pozisyonlara sahip bireylerin günümüz kentlerinin çok hızlı değişmekte olan dinamiklerini okuyabilme yollarının kemikleşmiş yöntemler ile oldukça kısıtlı olduğu düşünülmektedir. Kent içinde tasarım yapmanın ötesinde kenti deneyimleme anlamında bile belli başlı bakma yolları dışına çıkılmadığı gözlemlenmekte olup bu yollar ile yaşayan gerçek kenti keşfetmek mümkün olamadığı savunulmaktadır.

Örneğin, turistik bir gezi için bir kente gidildiğinde, öncesinde bir takım bilgiler toplarız, turistik rehberlere bakarız. Orada görülmesi gereken yerler başlığı altında, zaten öncesinde de hakim olduğumuz belli başlı bölgeler vardır. Zaten önceden bildiğimiz yerlerin gerçeğini de görür ve geri döneriz. Böyle bir turist eylemi sayesinde aslında o kentin gerçekte yaşayan yüzünü değil, o kentin temsil edilmiş yüzünü görürüz. Bazen, turistik geziler sırasında yoldan saparız ve rastlantı eseri bir yerler buluruz ve eve döndüğümüzde anlattığımız hikayeler, Eyfel Kulesi'ne nazaran bu çok da turistik değeri olmayan yerlerdir.

Çil (2006), kent okuması yapmanın, kentin bileşenlerinin birbiriyle ilişkilerini kavramayı; bir yerin hem tarihsel hem çağdaş, hem işlevsel hem simgesel, hem resmi hem de gündelik yaşamına dair katmanlarını ayrıştırarak bunların ilişkilerini anlamayı içerdiğini savunmaktadır. Bir kenti okumanın; kente bakmak, kentteki

ilişkileri araştırmak, hemen fark edilemeyenleri görünür kılmak ve bunlardan mekâna dair anlam çıkarma yöntemi olduğunu yazmaktadır.

Kent okuma üzerine yapılan araştırmalar önceleri Őehir planlama gibi disiplinlerde geliştirilmiş olmakla beraber, ğit ğide mimarlık, sosyoloji gibi kent ile birebir ilgilenen birçok farklı alan için de önemini kazanmıştır. Kent okuma pratiği, önceleri mekanın fiziksel özelliklerinin birbiriyle ilişkilendirilmesi düzeyinde yeterli bulunmuştur. Bu anlamda, doluluk-boşluk, kat yükseklikleri, yapı adası – parsel büyüklüğü gibi iki boyutlu analizler ekseninde yaygınlaşmıştır. Üçüncü boyutta ise sadece, çevresel estetik veya görsel algı üzerine analizler bulunmaktadır. (il, 2006)

1970 sonrası mimarlık alanında, sadece fiziksel olan bileşenlerin kendi aralarında ilişkileriyle yetinilmeyen, sosyal, ekonomik ve kavramsal olanla fiziksel olanın ilişkisini kurarak bir kenti okumak ortaya atılmıştır. 1990’dan sonra ise koloniyel dönemin ve küreselleşme olgusunun kenti nasıl değiştirdiğini anlamaya yönelik çalışmaların çoğaldığı gözlenmektedir. (il, 2006)

Bir yandan da bahsedilen kent, keşfedilmeyi bekleyen statik bir nesne değildir. Özellikle günümüzde kentin katmanları oldukça hızla değişmektedir. Karmaşık ilişkiler ağı kenti bir yandan cazip kılar ama bir yandan da onu anlamamızı iyice zorlaştırır. İlişkileri anlamak için nedensellik tehlikesi oluşmaktadır. (il, 2006)

Bu anlamda, kent keşiflerinin bir çeşit düzenlenmiş eylemler zinciri olması şaşırtıcı değildir. Öyle ki, düzenleme pratiği, son iki yüzyıldır gündelik hayatın her alanına oldukça işlemiş bir olgudur. Aydınlanma ile beraber, doğanın rastlantısal olarak var olduğu kabul edilen düzenine karşı insan iradesi mutlak güç olarak karşı durmuştur. Boş zamanın kullanım biçiminden büyük ölçekli kent planlamalarına kadar kalabalıklaşan kentlerde, kesin bir düzen kurulmaya çalışılmıştır. Rastlantı kavramına yer bırakılmayarak hatta onu terbiye etme girişimlerinde bulunulmuştur.

Kırılma noktası olarak, II. Dünya Savaşı, önemli bir yere sahiptir. Bir ırkı düzenlemeye kadar ileri gidebilen yaratılmış olan insanın mutlak iradesi kırılabilir mi soruları, savaş sonrasında filizlenmiştir. Bu bağlamda, çeşitli disiplinler içerisinde, bu tek elden çıkarcasına düzenleme anlayışına karşı eleştiriler doğmuştur. Bilimde, sanatta vb. diğer alanlarda rastlantı kavramı, kendine yer bulmaya başlamıştır. Kent okuması üzerine pratikler de bu kaymadan nasibini almıştır. Tam da bu noktada, bu çalışmada, bir kentin gerçek dinamiklerini anlamaya imkan kılan rotaların acaba

rastlantıyı bir yordam olarak kullanarak mümkün olabilir mi tartışması, tarihte ortaya atılmış fikirler üzerinden açılacaktır.

Bir diğer boyut ise, bir kent deneyiminin ötesinde kentte tasarlama pratiği de yeni soru işaretlerini doğurmaktadır. Hiç şüphesiz tasarım yapmak, bir düzen inşası kurmak ile çok yakından ilişkilendirilebilir. Hatta tasarımcı olma durumunun bir çeşit tanrısal bir pozisyonu olduğunu düşünmek yanlış olmaz. Bu anlamda, rastlantı kavramının bireyin iradesinin ötesinde bir kavram olduğu düşünüldüğünde, acaba tasarıma altlık olarak ne gibi etkileri olabileceği sorulmaktadır.

Bu çalışmada, altlık olarak düşünülen birincil pratik olarak kenti okumak konusunda, bireyin kendi iradesinin dışındaki yaklaşımlar ele alınacaktır. Bir yordam olarak rastlantının tercih edilmesi ile kente yaklaşıldığından asıl bir kentin keşfedildiği ve bunun tasarıma nasıl yeni açılımlar sunabileceği üzerine sorular sorulacak ve en nihayetinde, bir kent keşfini rastlantı kavramının açtığı kapılar ile yapmanın kent okumasındaki katkıları üzerine tartışmalar, bu çalışmada ele alınacak başlıca konuları oluşturacaktır.

1.3 Çalışmanın Kapsamı

Bu tez çalışmasında, öncelikle, rastlantı kavramının ne olduğu, hangi kavramlardan beslendiği, hangi kavramlar ile girift bir ilişkide olduğu tartışılacaktır. Gündelik hayatta oldukça sık kullanılan bir kavram olduğu düşünüldüğünde, bu kavramın zengin içeriğinin nasıl şekillendiği bir çerçevede altında toplanacaktır. Sonrasında, rastlantı ve aynı bağlamda düzen kavramlarının tarihte nasıl bir kayma yaşadıkları hakkında bir çerçeve çizilecektir. Burada, yapılmak istenen, birçok disiplin için geçerli olduğu düşünülen, tarihte keskin sınırlardan muğlaklığa doğru bir geçiş olduğunu yansıtmaktır ve bu bağlamda, rastlantısallığın da bir yordam olarak günümüz pratiklerinde yer edebiliyor olduğunu resmetmektir.

Bir sonraki bölümde ise, rastlantı kavramının bir kenti okumak anlamında ne gibi etkileri olabilir sorusu sorulacaktır. Rastlantısallığı bir yordam olarak kullanarak kente yaklaşan, tarihten iki eylemci aktör (flanörler ve situasyonistler) incelenecektir. Bu aktörlerin hem kişisel deneyim olarak hem de tasarlama pratiği olarak ne gibi uzantıları olduğu günümüzden örnekler ile anlatılacaktır.

Son bölümde ise, situasyonistlerin ortaya attığı ve rastlantısallığı bir yordam olarak kullandıkları *dérive* teorisini¹ İstanbul üzerinde uygulandığı çalışmalar aktarılacaktır. Üç çeşit *dérive* çalışması yapılarak, rastlantı kavramının İstanbul'u keşfetmek konusunda ne gibi yeni yaklaşımlara yol açtığı üzerine bir tartışma açarak bu tez çalışması sonuçlandırılacaktır.

---

¹*Dérive* Fransızca bir kelime olmakla birlikte, sözcük anlamı sürüklenmektir. Situasyonistler *dérive*'den bahsederken sözcük anlamının ötesinde bir kavram olarak bahsettikleri için ve Türkçe'de böyle bir kavrama tam gelecek bir karşılığı olmadığı düşünülerek, bu tez çalışmasında, kavramın orijinal Fransızca hali kullanılacaktır.

2. RASTLANTI KAVRAMI

Rastlantı kavramı, anlam bakımından, içeriği farklı tanımlamalara maruz kalmış bir kavramdır. Gündelik hayatta kullanımı çok çeşitli anlamlarda bir kavram olduğu için, hangi olgunun rastlantı olup hangisinin olmadığı, tartışma söz konusudur. Birçok dilde farklı sözcüklerle türevlenmiştir. Bu bölümde, kavramın sözlük anlamı ve kökeninin nerelere dayandığı, kavramın hangi diğer kavramlarla nasıl desteklendiği açıklanacaktır. Farklı disiplinlerde nasıl tanımlanarak kullanıldığı ile zenginleştirilecektir. Son olarak ise, rastlantı kavramına ve antitezi olduğu düşünülen düzen kavramına özgü tarihsel bir çerçeve çizilip, belli süreler boyunca bu iki kavramın nasıl evrildiği ve hangi zamanlara denk düştüğü üzerinden bir tartışma açılacaktır.

Rastlantı kelimesi, sözlükte isim olduğu belirtilerek; bilgiye, isteğe, kurala veya belli bir sebebe dayanmaksızın oluveren karşılaşma, tesadüf olarak açıklanmaktadır. (Rastlantı, t.y.) Kavramın kökeni, Farsça *rāst* kelimesinden geldiği belirtilmektedir. *Rāst* sözcüğünün öz Türkçe olduğu savıyla çeşitli türevleri oluşturulmuştur. 1950'lerden itibaren rasla-/rastlantı yazılışı teşvik edilmiş, ancak 1988 TDK sözlüğü rastla-/rastlantı yazımına geri dönmüştür. *Rāst* sözcüğünün kökenleri ise Avrupa, İran ve Kuzey Hindistan dillerinin atası olduğu varsayılan teorik dil Hintavrupa anadilinde bulunur ve anlam olarak; düz gitmek, düz olmak, düzenlemek, yönetmek ile eşleştirilir. Aynı kökten, Latince'de *rectus*, Almanca'da *recht*, İngilizce'de *right*, yine Latince'de *regere* (dizmek, düzeltmek, düzenlemek, yönetmek) gibi kelimelerin de türediği belirtilir. (Nişanyan, 2002) Rastlantı kelime anlamı olarak düzenin zıt anlamlısı gibi karşılık bulsa da kelime kökünün düzenlemek, yönetmek gibi anlamlara sahip olması ilginçtir. Türkçe'de 'rast-gele!' tabiri ise yine aynı şekilde işlerin iyiye gitmesine bir dilek anlamı taşır. Netliği tam olarak kestirilemeyen olguların sonuçlarının düz, doğru, ilerlemesi temennisi için kullanılır.

2.1 Kavramın Açılımları

Rastlantı kavramından bahsederken, birtakım diğer kavramları da beraber ele almak anlamını genişletmek için yardımcı olacağı düşünülmektedir. Anlam itibariyle, birbiri ile eş anlamlı olduğu öngörülen birçok farklı kavram, geldikleri kökenler ile birbirlerinden küçük farklarla da olsa ayrıştıkları fark edilmektedir. Bu bölümde, rastlantı kavramı ile uzaktan veya yakından ilişkili olduğu düşünüldüğü bir dizi başka kavramlar ele alınmakla beraber bu kavramların rastlantı kavramından hangi açılar ile farklılaştıkları ve son olarak da kavramın anlamının ne denli zengin olduğu üzerine yorum yapılacaktır.

Sırasıyla; düzen, tesadüf, *coincidence*, eşzamanlılık, şans ve *serendipity* kavramları ele alınacak olup, bu bağlamda, kelime ve etimolojik anlamları açıklanacak ve çeşitli disiplinlerden yorumlar ile güçlendirilecektir.

İlk olarak rastlantı kavramının zıt anlamlısı olarak kabul edilen düzen kavramı ile başlanabilir. Sözlükte, belli yöntem ilke veya yasalara göre kurulmuş olan durum, uyum, nizam, sistem olarak anlamını bulmaktadır. (Düzen, t.y.) 15. yüzyılda kullanımı kaydedilmiş olan tüzenlik, tüzülük olarak dilde yer ettiği belirtilmiştir. 13. yüzyılda ilk kez kaydı alınan tüz (uyumlu, barışık) kelimesinden türediği belirtilen bu kavram, kökeninin Türkçe olduğu bilgisi ile kaynaklara geçmektedir. Düzen gibi düzgün, düzlem, düzey, tüzel, tüzük gibi kelimeler de aynı kökenden, tüz kelimesinden türemektedirler. (Nişanyan, 2002)

Türkçe tüz kelimesinin Farsça'daki anlamına tekabül eden rast kelimesi ile belli başlı boyutlarda farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu anlamda, tüz kelimesinden türeyen ve düzen kelimesinin kökenini oluşturacak olan tüzen kelimesinin anlamı önem taşıdığı düşünülmektedir. Tüzen kelimesi tertip, intizam gibi anlamlar taşımakta olup, rast kelimesi ise hayırlı, şanslı gibi anlamlara sahiptir. (Nişanyan, 2002) Tüzen kelimesi, bir askeri (nizam, intizam) düzenlemenin ipuçlarını vermektedir. Buna rağmen rast kelimesi, daha kadereci bir düzenleme ile karşımıza çıkmaktadır.

Bu noktada, rastlantı kelimesinin kökenindeki düzen anlamı ile Türkçe'de kullanılan düzen kelimesinin anlamını birbirinden, köklerinin geldikleri dillerinin ve bu yüzden de kültürlerinin farklılıkları ile ayırma şansımız olmaktadır.

TDK sözlüğünde rastlantının tanımı olarak verilen tesadüf kelimesi, yine aynı sözlükte; yalnız ihtimallere bağlı olduğu düşünülen olayların kesin olmayan,

değişebilen sebebi olarak tanımlanır. (Tasadüf, t.y.) İlk kaydedilme tarihi olarak 17. Yüzyıl olarak ifade edilen tesadüf kelimesi, Arapça'daki *taşādūf* kelimesinden alındığı açıklanır ve bu kelime de rast gelme, denk gelme anlamlarında kullanıldığı belirtilir. (Nişanyan, 2002) Tesadüf, bir sebep olarak belirtilirken, rastlantı, tanımında olgunun kendisi olarak ortaya çıkar. Eş anlamlı olabileceği düşünülen iki kelimenin, farklılaşması en genel bakış açısıyla Türkçe'ye alınış kökenlerinin farklı olması olarak yorumlanabilir. Farsça'dan alınan rastgele, köken olarak düzen, doğru gibi kelimelerden türemesine rağmen, Arapça'dan alınan tesadüf, denk gelme gibi anlamlar içerir. Günümüzde kullanım olarak anlamları arasındaki fark erimiş olsa da, rastlantının olgu içerdiği fakat tesadüfün kesinliği belli olmayan sebepler olduğu düşünülebilir.

Türkçe anlamı, hem rastgele hem de tesadüf olarak çevrilebilen İngilizce *coincidence* kelimesi de bu ara durumda ilginç bir kavramdır. Sözlükte bu kavram, olayların anlamlı bir birlikteliği yokken aynı zaman ve/veya mekânda bir araya gelmesi olarak ifade edilir. Burada önemli olan yeni iki tanım, anlamlı birliktelik ve bunun zaman ve/veya mekânda olma durumudur. Anlamlı birliktelik ile beraber çoğulluktan bahsedilmiştir. Tek olgu ile değil de iki veya daha fazla olgunun birleşmesiyle bu birlikteliklerin oluşacağından bahsedilir.

Coincidence kavramı ile yakın bir anlam birlikteliği kuran bir diğer kavram ise eşzamanlılıktır. Analitik psikanalizin kurucusu olarak kabul edilen İsviçreli psikiyatrist Carl Gustav Jung, eşzamanlılık kavramını ortaya atar ve bu kavramı, iki yada daha çok olayın birbirleriyle nedensel bir ilişkisi olmadan, anlamlı bir şekilde beraber olması olarak tanımlar. (Jung, 2009) Bu kavram, nedensellik kavramını sorgulamaz, veya onunla yarışmamaktadır. Tam aksine, olayların nedenselliğe göre gruplanabileceğini, fakat, aynı zamanda, anlamlarına göre de gruplanabileceğini vurgular. Jung, birbiriyle ilgisiz gibi görünen olayların aslında bilmediğimiz bir bütünün parçaları olduğu için eşzamanlı meydana geldiğini açıklar. Çeşitli örnekler ile bu konuyu ayrıntılandırır. Bir örneği şu şekildedir:

Kişi sokakta eski bir arkadaşı ile karşılaşmak üzere olduğunu düşünür. Ancak düş kırıklığı içinde onun bir yabancı olduğunu anlar. Sonraki köşeyi döndüğünde tam da o kişiye rastlar. Bu tür olaylar her türlü kavranabilir biçimde ortaya çıkar, hiç de seyrek değildir, ama ilk andaki geçici şaşkınlıktan sonra çabucak unutulurlar genellikle. (Jung, 2009)

Çoğu disiplin bunları rastlantı olarak adlandırarak gerçekleşme ihtimallerinin düşündüğümüzden çok daha fazla olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Jung ise bunların, insanların kendi aralarında ve doğayla kolektif bilinç yoluyla nasıl bağlandığımızı gösteren işaretler olduğunu söylemektedir.

Jung, bilimin eşzamanlılığı, nedensel olarak açıklayamayacağını savunmaktadır ve bu yüzden de bu ve benzeri kavramları ya es geçeceğini yada kendisince yorumlayabileceği bir zeminde ele alacağından bahsetmektedir. Jung'un açtığı kapı, gündelik hayatta meydana gelen birçok olaya ışık tutması konusunda oldukça kritiktir.

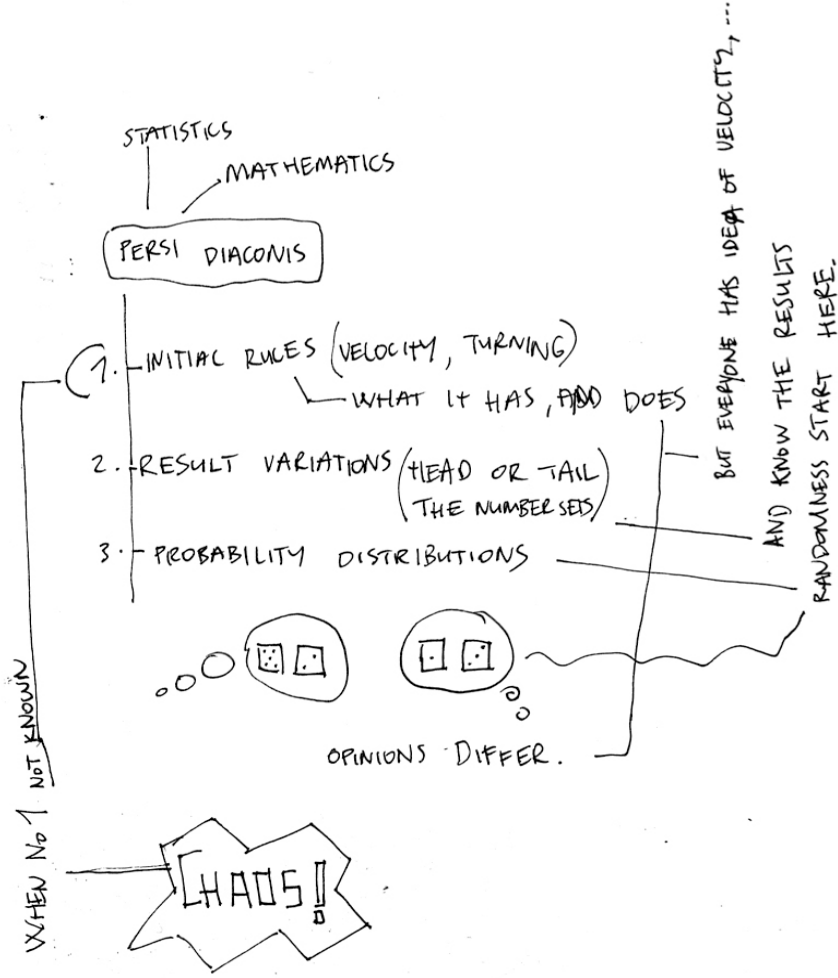
Basit, gereksiz, bilim değeri olmadığı (sadece bir rastlantı), düşünülen eşzamanlılık gibi bir kavramın politik olgular üzerinden ne kadar hayati etkileyciliği olduğunu gazeteci ve ekonomist Ahmet İnel işaret etmiştir. İnel (2010), nedensel olarak bir anlamı olmayan, eş zamanda meydana gelen olayların tarihin akışında çok etkili sonuçlar doğurduğundan bahsetmektedir ve bu durumun tarihte sürekli meydana gelmiş olduğunu, fakat günümüzden baktığımızda artık rastlantısal olarak meydana geldiğini kavrayamadığımız bir durum olabileceğini savunur. Özellikle politik olgular üzerinden detaylandıran İnel, her zaman her şeyin bir elin tasarladığı merkezden yönetilmediğini açıklamaktadır. A olayı ile B olayı eş zamanlı meydana gelmiş olup, aralarında doğrudan bir bağlantı olmadığı anların meydana gelebileceğini ve bu noktada aslında, rastlantıların, rastlantı olma niteliğini yitirip yeni bir olgunun başlangıç noktası olabileceğinden bahsetmektedir. Yarın değil de olayların bugün oluyor olması, o şeyin amacından çok daha büyük bir olgu yaratabileceğini açıklamaktadır.

Diğer bir rastlantı ile yakından ilgisi olan kavram, şans kavramıdır. Şans, sözlükte; bir kimsenin bilgi ve emeğinden çok rastlantı sonucu elde ettiği elverişli durum olarak açıklanır. (Şans, t.y.) Fransızca chance kelimesinden Türkçe'ye alınmış olan bu kelimenin kullanımı ilk 1924 yılında kayıt edilmiştir. Fransızca'ya da Latince cadentia (düşme, payına düşme, rast gelme, kısmetine çıkma) kelimesinden türediği düşünülmektedir. (Nişanyan, 2002) Şans kavramının tarih boyunca insanlar tarafından nasıl terbiye edilmek istendiği üzerine çalışan Hacking (2005), şans kavramının 1800 yılında bir anlamı olmayan alelade bir tanımı olduğunu yazmaktadır. Her olayın en azından fenomenal dünyada, önceki bir koşullar dizisine bağlı olması gerektiği düşüncesi hakim olduğunu ve neredeyse yasadışılığı anlatan

bir kavram olduğunu belirtmektedir. Rastlantı ve şans kelimeleri arasında açıkça seçilebilecek önemli fark, şans kelimesinde olan olumlu anlamdır. Rastlantının anlam olarak içeriğinde olumlu veya olumsuz bir tanım yoktur.

Şans oyunlarının rastlantısallığı üzerinde çalışmalar yapan Persi Diaconis bu anlamda ele alınabilir. Diaconis, popüler medyada da kendine yer etmiş, Amerikalı matematikçidir. Kendisini matematikçi olmak yanı sıra sihirbaz olarak da nitelendiren Diaconis, rastlantısallığı şans oyunları üzerinden incelemektedir. Gündelik hayatta sıkça karşımıza çıkan piyango çekilişleri, zar atışları gibi oyunların rastlantısallığını nasıl tanımlanabileceği üzerine geliştirdiği teori başka disiplinler tarafından da yorumlanabilir niteliktedir. 1930'lu yıllarda yaşayan Eberhard Hopf adlı istatistikçiden etkilenen Diaconis, teorisinde rastlantısallığın oluşumu için üçlü bir ilişkiden bahsetmektedir. Bozuk para atma örneği üzerinden bu ilişkiyi şu şekilde kurar:

Diaconis'in teorisinde üç girdi vardır. İlki, başlangıç koşullarının oluşudur, örnek olarak bozuk paranın hızı veya dönüş özelliği gibi. Sonra, çıktılarının oluşacağı olgusudur, yine bozuk para örneğinde, ya yazı ya da tura olacağı özelliği. Son olarak da, olasılık dağılımları üzerine fikirler olacağıdır, belli bir hızda ve dönüşte yazı veya tura geleceği gibi. (Kolota, 1986) Aynı şekilde zar atma örneğini düşünürsek, belli bir hızda ve dönüşte, olası dağılımlar hakkında fikrimiz eylemin kendisinden önce oluşmaktadır. Başlangıç koşullarında sayıların birden altıya kadar sıralandığını bildiğimiz için olası dağılımlarda yedi sayısını tahmin etmeyiz. Bu koşullar sağlandığında ve tahminler üretilmeye başlandığında, oluşan sonuca Diaconis, 'rastlantı' tanımı yapar. Eğer başlangıç koşulları emin olunamayacak bilinmezlerden oluşuyorsa ve dolayısıyla çıktı üzerine tahminlerde bulunulamadığı için sistemin nerede biteceği üzerine öngörüler oluşamayan durumlar için ise Diaconis, 'kaos' tanımını yapar. (Kolota, 1986)Diaconis'in bu teorisi Şekil 2.1'de şema ile anlatılmaktadır.

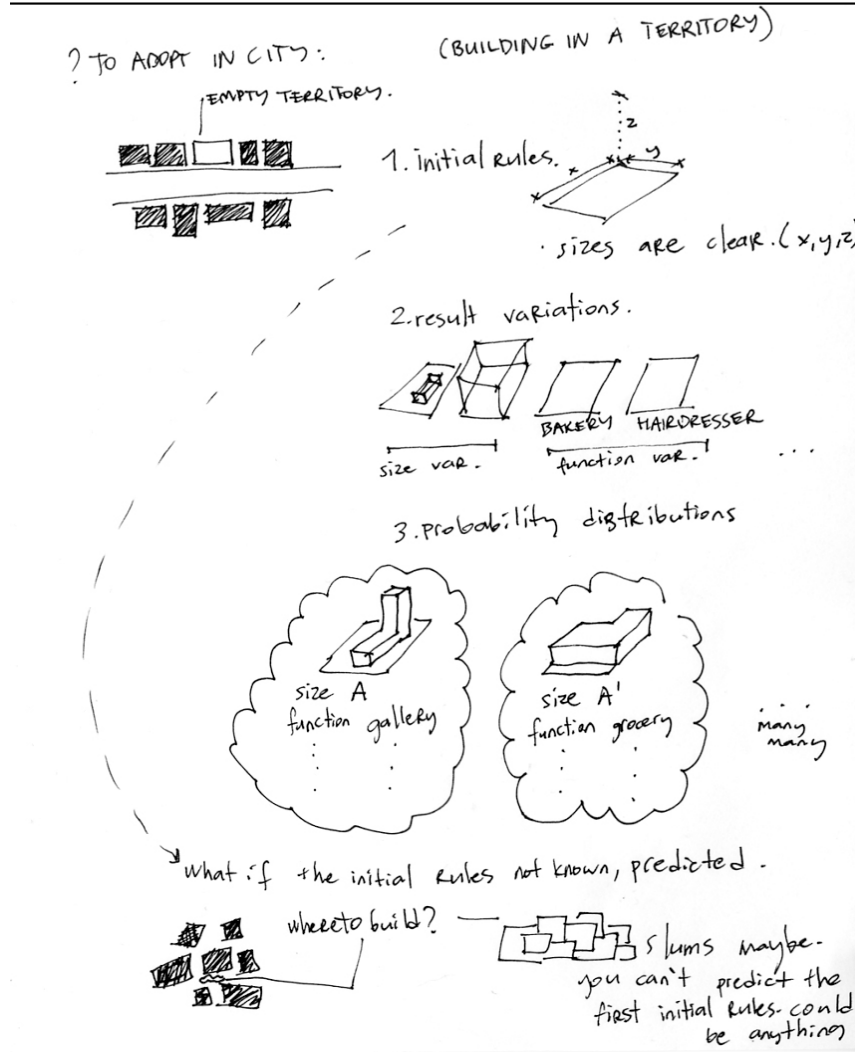

Şekil 2.1 : Diaconis'in rastlantı teorisi şemalaştırılması (Gürbey Hiz).

Diaconis'in yaptığı tanımlama, rastlantının nasıl oluştuğunu sistematize eden bir açıklamaya sahiptir. Gündelik hayatta birçok olgu bunun üzerinden okunabilir. Hatta bu tanımlama ile yola çıkıldığında, gündelik hayatta sıradan gözükten birçok olgu aslında rastlantılar olarak kendilerine yer ederler. Kentleşme üzerinden şu şekilde konuya bakılabilir:

Örnek olarak boş bir arsa vardır ve buraya bir yapı yapılacaktır. Kendimizi dışarıdan bakan bir gözlemci olarak düşünelim. Diaconis'in teorisine göre, ilk olarak, bu arsanın boyut, emsal, yapı yaklaşma sınırı gibi başlangıç kuralları vardır. İkincil olarak, yapılacak olan bina için işlev, yükseklik, form çeşitlemeleri gibi sonuç varyasyonları vardır. En nihayetinde de, Diaconis'in son maddesi olan olasılık dağılımları üretiriz. Bunlar iki katlı daire planlı konut, tek katlı dikdörtgen planlı bakkal, beş katlı çokgen planlı müze gibi birçok farklı kombinasyon üretebiliriz. Bunlara yeni parametreler ekleyerek çoğaltabiliriz de. Lakin başlangıç kurallarına

göre örneğin, yapı yaklaşma sınırını geçen bir bina olmayacağını tahmin ederiz. Bunun sonucunda da inşaa edilmiş yapıyı rastlantı olarak algılarız. Eğer başlangıç kurallarını bilemezsek, örneğin, yapının nereye yapılacağını bilemezsek veya arazinin emsal bilgisinin dışında bir yapı yapılırsa, kaos oluşur. Gecekondulaşmalar, bu bağlamda buna örnek olarak gösterilebilir. Şekil 2.2’de Diaconis’in rastlantı teorisini kent üzerinden okunduğu bir şema yer almaktadır.

Şekil 2.2 : Diaconis’in teorisinin kent üzerinde şemalaştırılması (Gürbey Hiz).

Son olarak da şans gibi bir başka olumlu anlam içermekte olan ve Türkçe’de tek bir kelimeyle tercümesi olmayan İngilizce *serendipity* kavramı ele alınacaktır. Türkçe’de en genel tabiriyle ‘beklenmedik şeyler bulma şansı’ olarak çevrilebilen, *serendipity* kavramı 1754 yılında ilk kez İngiliz Horace Walpole tarafından kullanılmıştır. İsmi ‘Üç Serendip Prensi’ adlı Pers masalından almıştır. Masalda kahramanlar, aramadıkları halde, yanlışlıkla buluşlar gerçekleştirirler. Serendip kelimesi ise, Sri Lanka’nın eski adına tekabül eder. (Url-1)

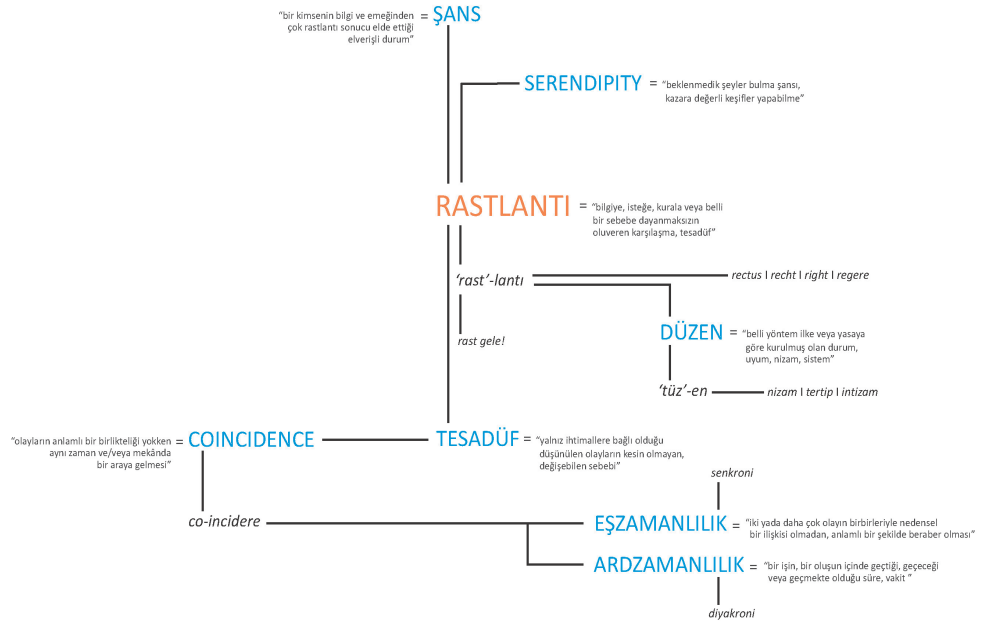
Bu anlamda, tarihte öngörülmediği halde, kaza eseri oluşmuş olaylar vardır. Bazı olaylar, sonrasında *serendipity* kavramının içeriğinde olduğu gibi define bulurcasına çok olumlu olaylar, bazıları ise felaketler olarak yorumlanmıştır. Bu bilinmezliklerin sonuçları üzerine 1936 yılında yazdığı ‘Amaca Yönelik Sosyal Hareketlerin Kestirilemeyen Sonuçları’ adlı makalesinde Amerikan sosyolog Robert K. Merton, bazen sonuçların, amaca yönelik yapılan hareketlerin beklenen sonuçları olmadığını teorileştirmiştir.

Sistematik bir analizin yapılmasının önemini vurgulayan Merton (1936), beklenmedik sonuçlara yol açabilecek beş çeşit sebep belirlemiştir. Bunları; bilgisizlik, hata, ani ilgi, temel değerler ve kendini yok eden kestirimler olarak sıralamaktadır. Bilgisizlik üzerine, insanların her olguyu kestirebilmelerinin mümkün olmadığı ve bu yüzden de yeterli analiz yapabilme yeteneklerinin olamayacağını belirtir. Bu bağlamda, bilgisizliğin şans ve rastlantı kavramları ile problemini de şu şekilde açıklar:

Olayların sonuçlarını öngörebilmek için tam olarak ne kadar bilginin yeterli olacağı üzerine bir formül olmadığı için, biri sonuçların rastlantısal oluştuğunu savunabilir. Bir başka deyişle, ‘şans üzerine oluşan sonuçlar’, karmaşık ve sayısı belirlenemeyen ve bu yüzden de tahminin bizim için çok uzak olduğu güçlerin ve koşulların etkileşiminden ortaya çıkar. (Merton, 1936)

Aslında, tek taraflı bir sonuç çıkartmak, tarihi akış içerisinde pek doğru olmayacaktır. Örnek olarak, Hindistan aranırken öngörülmediği üzere keşfedilen Amerika kıtası verilebilir. Bu buluşun, Avrupa halklarının fazla nüfusunun kıtaya taşınması veya domates, patates, vb. yeni sebzeler ile insan ömrünün uzaması gibi olumlu sonuçları olmasına rağmen, o kıtada uzun süredir yaşayan yerlilerin soykırımı gibi felaketler de doğurmuştur.

Bu bölümde açıklanan bir dizi kavram, rastlantı kavramına daha büyük bir çerçeveden bakmak için yardımcı bir kılavuz olarak görülmesi beklenmektedir. Şekil 2.3’de tüm kavramlar birbirleri ile ilişkileri yönünden aynı şema içinde toplanmıştır. Bazı açıklanan kavramlar, rastlantı ile doğrudan ilişki kurmakta olup bazıları ise, dolaylı bir şekilde kavramın içerisinde kendisine yer eder. Rastlantı kavramının bu çok boyutluluğunun sebebi, önceden de belirtildiği gibi, gündelik hayatta kendisine oldukça yer etmiş bir fenomen olduğu üzere düşünülmektedir.

Şekil 2.3 : Kavramsal açılımın şemalaştırılması (Gürbey Hiz).

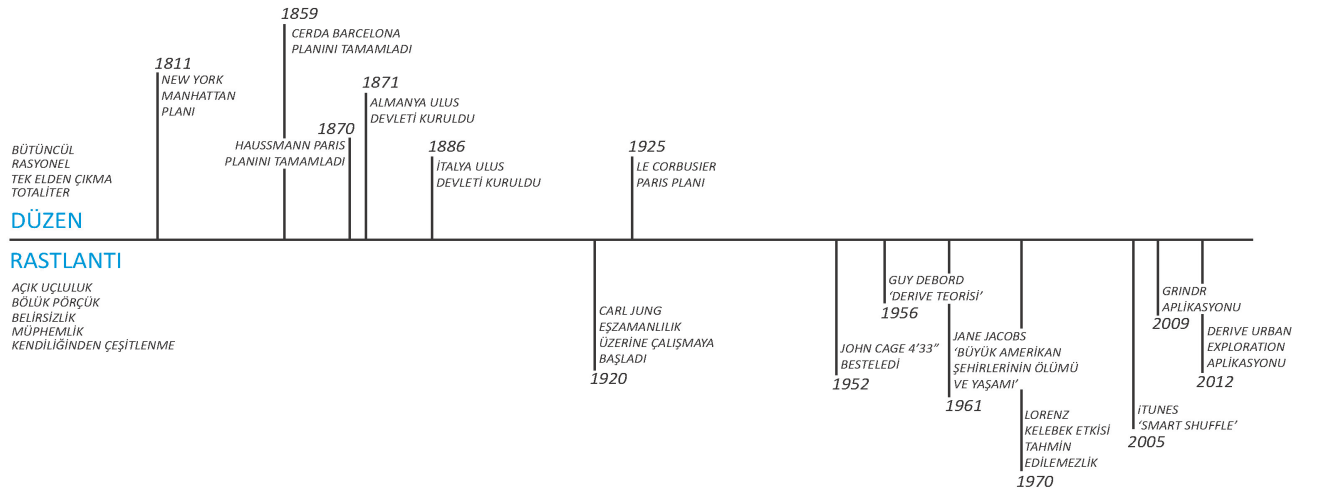
Kavramın, mutlaka net bir şekilde diğer açıklanan kavramlardan ayrılması gerektiği düşünülmeyip, bu tez çalışmasında, bahsedilen rastlantı kavramının içeriğinde tüm bahsedilen açılımların anlamları ile beraber ele alınması öngörülmektedir.

2.2 Kavramın Tarihsel Karşılığı

Rastlantı kavramının ve açılımlarının açıklanmasından sonra, bu bölümde, tarihsel bir çerçeve çizilecektir. Bu çerçeve, sanayileşmeden günümüze bir ayna tutarken, iki ana bölüme ayrılmaktadır. Sanayileşme ve akabinde modernleşme süreci ilk bölüm olarak ortaya çıkmakta ve düzenin yükselişi olarak resmedilmektedir. II. Dünya Savaşı'na kadar sürdüğü düşünülen bu dönemin sonrasında bugüne kadarki süreç için ise rastlantının yükselişi tanımı öngörülmektedir (Şekil 2.4).

Bu sınıflandırma, mutlak bir doğruluk içermemekle birlikte keskin tarih sınırları ile de ayrılmamaktadır. Burada yapılmak istenen belli bir dönemin tasarlama, yönetme anlayışının keskin bir düzen kurmak üzerine oldukça yükseldiği özellikle 60lar ve sonrasında ise rastlantılara yer açan, kontrolün eridiği bir anlayışın hakim olduğudur.

Birçok farklı coğrafyanın kendi sürecini farklı zamanlarda farklı biçimlerde yaşadığı kabul edilmektedir. Genellemenin temeli, başlıca Avrupa kökenli anlayış olmak yanı sıra ayrıca Kuzey Amerika kökenli de bir anlayıştan geldiği kabul edilmektedir. Şekil 2.4’de tarihte gerçekleşmiş bazı olaylar düzen-rastlantı ekseninde bir zaman çizelgesine dizilmiştir.

Şekil 2.4 : Tarihsel çerçevenin şemalaştırılması (Gürbey Hiz).

2.2.1 Düzenlemenin yükselişi (Sanayileşme – II. Dünya Savaşı)

Bu bölümde, sanayi devrimi ile başlayan değişme sürecini, II. Dünya Savaşı sonuna kadar taşıyarak, hem kentlerin kendisinde hem de toplumsal kültürde nasıl bir dönüşüm yaşandığı üzerine bir çerçeve çizilecektir. Bu bağlamda oluşan ‘modern’ toplum ve düzenin yükselişi üzerinde durulacaktır.

Modernleşme sürecine hazırlayan değişimleri birçok girdisiyle ele alan Berman (2006), dönemin ruhunu anlamak adına iyi olacaktır:

“Modern hayatın girdabı birçok kaynaktan beslenegelmiştir: Fiziksel bilimlerde gerçekleşen, evrene ve onun içindeki yerimize dair düşüncelerimizi değiştiren büyük keşifler; bilimsel bilgiyi teknolojiye dönüştüren, yeni insan ortamları yaratıp eskilerini yokeden, hayatın tüm

temposunu hızlandıran, yeni tekeli iktidar ve sınıf mücadelesi biçimleri yaratan sanayileşme; milyonlarca insanı atalarından kalma doğal çevrelerinden koparıp dünyanın bir başka ucunda yeni hayatlara sürükleyen muazzam demografik altüst oluşlar; hızlı ve çoğu kez sarsıntılı kentleşme; dinamik bir gelişme içinde birbirinden çok farklı insanları ve toplumları birbirlerine bağlayan, kapsayan kitle iletişim sistemleri; yapı ve işleyiş açısından bürokratik diye tanımlanan, her an güçlerini daha da arttırmak için çabalayan ve gitgide güçlenen ulus-devletler; siyasal ve ekonomik alandaki egemenlere karşı direnen, kendi hayatları üzerinde biraz olsun denetim sağlayabilmek için didinen insanların kitlesel toplumsal hareketleri; son olarak, tüm bu insanları ve kurumları bir araya getiren ve yönlendiren, keskin dalgalanmalar içindeki kapitalist dünya pazarı.” (Berman, 2006)

Mimarlık tarihinin ve modernleşme sürecinin en önemli mimarlarından biri olan Le Corbusier düzen kavramını yüceltmektedir. “Le Corbusier’nin sloganlarından biri, “düzenin tesisi yoluyla özgürlük yaratmak”tı; çağdaş metropolde özgürlüğün ve hürriyetin, rasyonel bir düzenin kurulmasıyla vazgeçilmez bir bağ içinde olduğunu vurguluyordu.” (Harvey, 1997) Rasyonelleşme demek belli bir düzen inşası kurmak demektir. Kimi yerde kendiliğinden gelişmiş olan orta çağ kentlerinin hem mimarisinin hem de kent planlaması bağlamında rasyonelleşmesi gerektiği düşüncesi yaygındı. Le Corbusier, bu anlamda mimarlığı bir makine olarak görerek, üretilmiş tekniklerin düzeni olarak yorumlamaktaydı.

Düzene olan bu yüceltme durumuna Bauman, dil üzerinden bakar. Bauman (2003), rastgeleliklerle dolu olumsuz dünyayı düzenlemek için dilin sınıflandırma özelliği devreye girdiğini belirtmektedir. Diğer türlü müphemlik oluşacağını ve bu durumdan rahatsız olduğumuzu açıklamaktadır. Modern zamanların müphemliğe karşı derin bir savaş içerisinde olduğunu ve dil düzeninin idamesi, rastgeleliklerin bastırılması için iyi bir araç olduğunu yazmaktadır.

“Sınıflandırmak, bölmek ve ayırmaktır. Sınıflandırma öncelikle sunu koyutlar: Dünya ayrı ve farklılaşmış varlıklardan oluşur. Daha sonra, her bir varlığın belli bir gruba ait olduğunu ve bu grubun da –toplu olarak- başka varlıkların karşısı olduğunu varsayar. Son olarak ise, farklı eylem kalıplarını farklı varlık kategorileriyle ilintilendirerek, varsayımlarını gerçeğe dönüştürür. Sınıflandırmak, başka bir deyişle, dünyaya bir yapı atfetmektir: Dünyadaki olabirlikleri manipüle etmek; bazı olayları ötekilerden daha olası kılmak; olaylara rastgele değilmiş gibi davranmak ya da olayların rastgeleliğini sınıflandırmak veya tamamen yok etmektir.” (Bauman, 2003)

Bu devir, önemli olarak görülen birbirleriyle girift bir ilişkide olan üç ana düzenleme prensibi şekline bölümlendirilecektir ve özellikle kentlerdeki etkileri üzerine

tartışılacaktır. Bunların ilki, kentlerin kalabalıklaşması ve zamanın düzenlenmesidir. İkincisi, ulusların inşası ve kentlerin temsiliyetindeki düzenlemelerdir. Sonuncu olarak ise, modernite ve kentlerin sıfırdan planlanması durumudur. Tarihte bu kadar uzun bir kesitten bahsederken bu üç bölünme elbette yeterli olmayacaktır, fakat, bu tez çalışmasında yapılmak istenen düzenleme anlayışının nasıl yükseldiğinin belli konular altında örneklendirmek ve genel bir çerçeve çizmektir.

Şekil 2.5 : Kentlerin kalabalıklaşmasının şemalaştırılması (Gürbey Hiz).

Sanayi devrimi ile birlikte, kentlere çalışmak için göç eden insanlar, kentleri hiç olmadığı kadar kalabalık kılmışlardır. Şekil 2.5’de kentlerin kalabalıklaşmasının süreci bir şema ile gösterilmektedir. Paris örneğinde; 19. yüzyıl başında 540.000 olan kent nüfusu, 1835’te neredeyse iki katına çıkarak 1.000.000 civarına, yüzyıl sonuna tekabül 1905’te ise 4.000.000 civarına kadar yükselmiştir. Yine diğer bir kent örneği olarak Londra’da da durum farklı değildir. 1801’de 1.011.157 olan nüfusu, yüzyıl sonunda, 1901’de, neredeyse 6 kat bir yükseliş göstererek 6.226.494 olmuştur. 20.yy. boyunca her iki kent için nüfus artışı sürmeye devam eder, fakat, ivmesi bu denli

yüksek olarak devam etmemiştir. Paris'in 1999 yılındaki nüfusu 9.644.507'a, Londra'nın 2001 yılındaki nüfusu ise 7.172.036'a ulaşmıştır.

Bu arada, sanayileşmesini örnek verilen diğer iki kente kıyasla oldukça yavaş yapan İstanbul'da da aynı yüzyıl içerisinde nüfus artışı gerçekleşmiştir. 19. yüzyılın başında tahmin edilen nüfus 570.000 iken, 1914'e gelindiğinde neredeyse 2 katına çıkarak 1.125.000 olmuştur.

Sanayileşme süreci ile toplumsal hayat, binlerce yıl boyunca hakim koşullardan, doğa kanunlarının belirsiz ve kör baskılarından yavaş yavaş sıyrılmaya başlamıştır. Lefebvre (1998) Hızla artan işçi sınıfı ile birlikte, kent kültürü üzerine yeni düzenleme bağlamları ortaya çıkmıştır. Simmel (2003), medeni kanunlar ve anayasalar, sanat eserleri, din, bilim, teknoloji vb. yapılara hayata ifade ve gerçekleşme formları sunan birtakım yapıtlar olarak ifade eder ve bunların hayatın kesintisiz akışını içlerine alıp ona form ve içerik, ufuk ve düzen kazandırdığını belirtir. Zamanın düzenlenmesi, planlanması hiç olmadığı kadar etkilidir. Çalışma saatleri, boş vakit saatleri, haftasonu – haftaiçi, dini bayram, tatil gibi zamanın son derece keskin çizgiler ile tanımlanması ve de organize edilmesi, kesintisiz akan bir zaman öngörüsüyle bütünleşmektedir. Ayrıca, bu zamanlarda nelerin, nasıl yapılması gerektiği üzerine yeni düzenli bir kültürün tohumları atılmaya başlanmıştır.

Lefebvre (1998), gündelik hayatta keskin biçimde ayrılan zaman kullanımlarından bahsetmektedir. Modernite ile yeni görüngülerin ortaya çıktığını öne sürer ve gündelik hayatta zamanı üçe ayırmaktadır. Bunları; mesleki işe ayrılan zorunlu zaman, eğlenceye ayrılan serbest zaman ve ulaşım, yürütülecek işlem, formaliteler vs. gibi iş dışındaki çeşitli gerekliliklere ayrılan zoraki zaman olarak tanımlamaktadır. Bu durumda, zoraki zamanın boş zamandan çok daha fazla yer etmekte olduğunu belirtmektedir. Boş zamanın gelmesini bekleyen bir boş zaman toplumunun ortaya çıktığından bahseder ve bunun da adeta bir düzenin parçası olarak tek tipleştirilmiş bir zaman kullanımı olduğunu şöyle açıklamaktadır: “Boş zaman, hemen hemen herkes için gündelik olandan anlık bir kopuştur. Boş zaman artık şenlik veya emeğin ödülü değildir, kendisi için ifa edilen özgür bir faaliyet de değildir. Genelleştirilmiş bir gösteridir: Televizyondur, sinemadır, turizmdir.” (Lefebvre, 1998)

Düzenlenen zamanın, en önemli simgesel ögesi olan saatin önemi artmıştır. Kesintisiz işleyen zamanın göstergesi olarak kentlinin en kritik nesnelere biri haline gelmiştir. Simmel (2003), 20. yüzyıl başı Berlin örneğini vererek, saatler ve gerekliliğini şu şekilde açıklar: “Berlin’deki bütün saatler ansızın farklı zamanları gösterecek olsa, bütün iktisadi hayat ve iletişim alt üst olur, bu durum bir saat bile sürse etkileri uzun süre atlatılamazdı.”

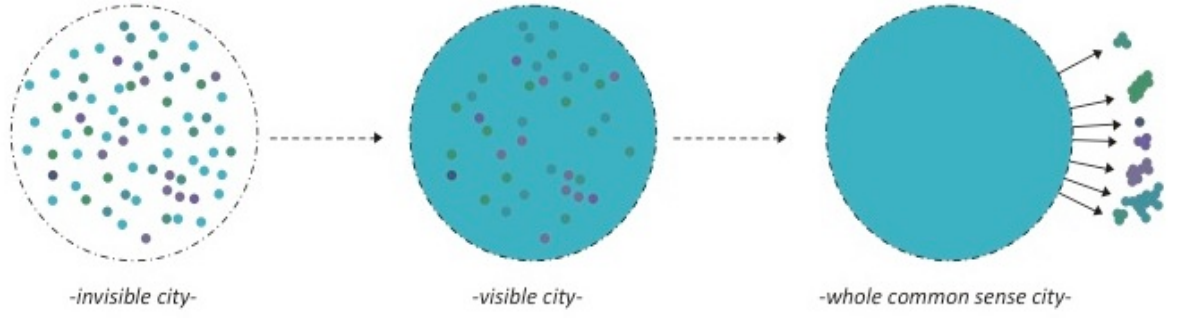
Aynı konuda, Akın (2010), modern iş yaşamı ve bu bağlamda değişmekte olan İstanbul hakkında şunları yazar:

Modern iş yaşamının dakikliği doğanın ritminden kopmayı getirir. Artık mevsimler, kısalıp uzayan gün, kişisel deneyimlere göre farklılaşan süreler sona erer. Herkes için eşit dilimlenmiş tek bir zaman ve onun ölçüm aracı olan saat denetler yaşamı. Yüzyıl dönümünde Karaköy ve Eminönü meydanlarına dikilen saatler İstanbul’daki yeni ritmin işaretleridir; zamanın sıkıştığını, artık öznel bir zaman algısına yer olmadığını anlatır. (Akın, 2010)

Akın (2010), kentin en hareketli bu iki meydanına yapılan saatler için, daha önce imparatorluğun birçok önemli kentine ve İstanbul’un çeşitli semtlerine inşa edilen anıtsal saat kulelerinden farklılığından bahseder. Diğer saatlerin iktidarın sembolleri olduğunu, işlevlerini karşılayacak kalabalık yerlerde durup durmamalarının önemli olmadığını, fakat Eminönü ve Karaköy meydanlarındaki saatlerin ise tam işlev nesnelere olduğunu yazar.

19. yüzyılda sanayileşme gibi birçok değişmeye ön ayak olacak bir başka olgu ise ulusların inşasıdır. 1861’de İtalya’daki ve nihayet 1871’de Almanya’daki ulusların birleştirilmesi ile Avrupa’da tek uluslu devletler dönemi başlamıştır. Selek (2007), modern çağın, insanları kimlik sahibi yaptığını yazmaktadır. Modern insanın cebindeki kimlik kartında yazılanların dışında birden çok kimliği olduğunu ve bu kimlikleriyle tanımlandığını, toplumsal, kültürel, siyasal, hatta ekonomik ilişkilerini kurarken bu kimliklerin rol oynadığından bahsetmektedir. Ulusal, kültürel, cinsel, sınıfsal, dinsel vb. farklılıkları ifade eden bu kimliklerin, modernleşmeyle birlikte birdenbire ortaya çıkmadıklarını ve geçmiş ve güncel iktidar ilişkilerinin belirleniminde ve bunun karşısında geliştirilen direnişlerle de iç içe olduğunu belirtmektedir.

Cohen (1998), ulusların inşasından önce ve sonraki kentleri ikiye ayırmaktadır.

Şekil 2.6 : Görünmez, görünen ve bütüncül anlayışa sahip kent (Gürbey Hiz).

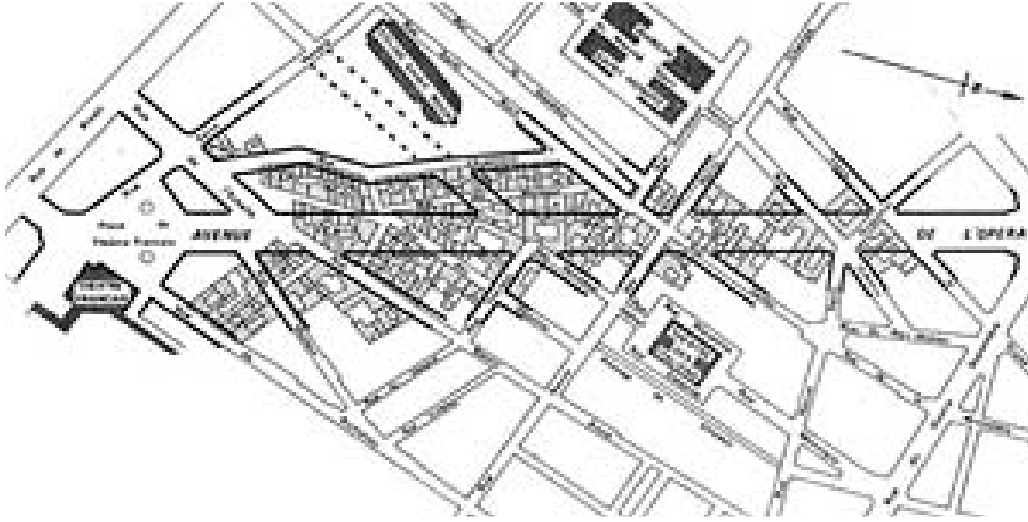
Uluslaşmadan önceki kentleri görünmez kentler olarak ifade ederken, birçok farklı etnik kökenin, kültürün beraber yaşadığı kentler olarak görür. Genelleyici, tüm olarak algılayan bir çerçeve henüz çizilmediği için ‘azınlık’ veya ‘çoğunluk’ kavramının kentlerde görünmeyen bir olgu olduğunu belirtir. Uluslaşmadan sonraki kentleri ise ‘görünür kentler’ diye tanımlar. Süreç sonucu o ulusun baskın etnik kökeni, kültürü üzerine tanım yapılmıştır. Çizilen bu çerçeve ile kentler artık görünür olmakta ve bu tanıma uymayan insanların, kültürlerin, mimarlıkların, vs. silinmesi gerektiğini belirtmektedir. Tarihte, holokosttan çeşitli coğrafyalarda yaşanan mübadelelere kadar birçok silinme hikayesi bu bağlamda incelenebilir. Şekil 2.6’da Cohen’in yaptığı tanımın görselleştirilmesi üzerinden de bu okunabilir.

Modernitenin de inşasına pek çok katkısı olacak uluslaşma, kentlerin temsiliyetinde de çok önemli etkileri olacaktır. Harvey (1997), iktidarın bakış açısına göre modern bir kent, rasyonel, düzenli ve görünür bir bütün olarak temsil edilmesi gerektiğini yazar. Cohen (1998), modernitede, ekonomik bir aktifliği olmayan, fakirin, işsiz, suçlunun ve hatta ulusun dominant imajına uymayan her türlü kesimin genel kent haritasından çıkarılması gereken bir anlayışın oluştuğunu ortaya koyar. O kentin temsil edilen resminde artık bu kesim yoktur ve görünür olamaz. Bu da kentin, temsil edilen ile yaşanan kısmının çelişkisi üzerine atılan ilk tohumların habercisi olarak önem kazanmaktadır.

Düzenlemenin yükselişini anlamak için önemli bir diğer olgu ise kentlerin bütüncül anlayışla planlanmasıdır. Harvey (1997), 1848’den sonra yaşanan modernizmin büyük ölçüde kentsel bir olgu olduğunu öne sürer. Patlamalı kentsel büyümeyle, kırdan kente yoğun bir göçle, sanayileşmeyle, makinalaşmayla, kentsel politik hareketlerle huzursuz ve karmaşık bir ilişkiler zincirinin varlığını sürdürdüğünü belirtmektedir. Bu etkiler mimari çevrede de büyük çaplı değişimleri söz konusu

etmiştir. Avrupa’da birçok büyük kentin 19. yüzyılda, master planı çizilmiştir ve birçoğu kısmi de olsa uygulanmıştır. Bazı kentlerde, yangın, deprem gibi felaketler sonucunda elde edilen boşalmış kent merkezlerinin, planlı bir şekilde ele alınma durumu vardır, bazı kentlerde ise yıkarak tekrar yeni bir kent düzenlemesi oluşturulmuştur. Modernitede, yeniyi inşa etmek kadar eskiyi yıkmak da çok önemli rol oynamaktadır. Paris örneğiyle, bu totaliter tümü tasarlama pratiğine bakılabilir.

Paris, 1853 ile 1870 yılları arasında, büyük bir kentsel dönüşüm geçirmiştir. III. Napoleon tarafından görevlendirilen Georges-Eugène Haussmann caddelerin ve bulvarların tasarımından, yeni yapılacak binaların cephe düzenlemesine kadar Paris’in eski tarihi dokusuna benzemeyecek bir kentsel planlama yapmıştır. Kent merkezi orta çağ dokusunu koruyan bir karakterde idi. Proje kapsamında yaklaşık 20.000 ev yıkılıp 40.000’in üzerinde yenisi inşa edilmiştir. Şekil 2.7’de de görüldüğü üzere, döneminde en geniş caddesi 13 metre olan Paris için, 30 metre genişliğinde bulvarlar açılmıştır.

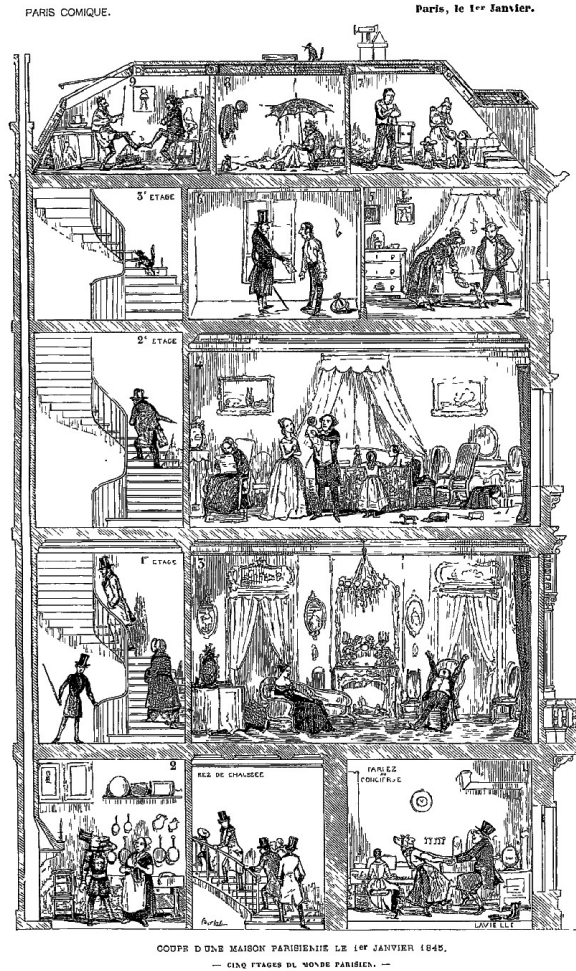

Şekil 2.7 : Kent dokusunun yıkılarak bulvar inşa edilmesi (Url-2).

Binaların tasarımı ise, homojen bir mimari dil ile, tek başlarına bağımsız bir öge olarak değil, bir arada yer aldıklarında bir parsele dil verecek şekilde yapılmıştır. İlk kat asma katı ile beraber; caddeye bakan dükkanlara, ikinci kat; balkonu ile beraber evin ana fonksiyonlarına, üçüncü ve dördüncü kat; cephesinde daha az işçiliğe sahip süsleme ile evin diğer fonksiyonlarına, beşinci kat; tavan yüksekliği düşük, dekorsuz korkuluğuyla evin küçük bölümlerine sahip odalara, çatı katı ise; 45 derecelik açısı ile hizmetli odalarına ayrılmaktadır. Cephe karakterindeki balkon ve pencere

hizaları bir parselde bütün binalarda aynı yatay hizada devam etmektedir. Şekil 2.8’de bu katlar arası yaşamın karikatürize edilmiş hali görülmektedir.

Harvey (2003), Haussmann planı ile ilgili olarak planlama fikrinin şüphesiz dönemine göre oldukça yeni bir durum olduğunu belirtir ve kentsel mekanın bir bütün olarak görüldüğünü ve o şekilde ele alındığını savunur. Kentin farklı bölgelerinin ve farklı fonksiyonlarının bir ilişki içerisinde bir araya getirilerek işleyen bir bütünü biçimlendireceği anlayışı olduğunu açıklar. Bu kentsel mekanın bütüncülüğüne bağlı kalınan anlayış, Haussmann’ı acımasız bir mücadeleye sürüklediğini belirtir ve adeta mekânsal düzenlemenin rasyonel evrimine tehdit oluşturabilecek düzensiz, başa çıkılmaz dokuda olan kenar mahalleleri ilhak etmeye kadar ileri götürdüğünden bahseder.

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

Şekil 2.8 : Bir Haussmann binası karikatürü (Url-3).

2.2.2 Rastlantının yükselişi (II. Dünya Savaşı sonrası)

Bu bölümde, bir önceki bölümde çerçevesi çizilen tek elden çıkma ve bütüncül tasarlama anlayışına yapılan eleştirilerden ve filizlenen yeni fikir ve yöntemlerden bahsedilecektir. Savaşların hem insanlar hem de kentler bazında yarattığı dev yıkımlar, birçok tasarlama disiplininde anlayış olarak farklı yönelimlere kaymaya yol açmıştır.

Öncelikle, düşünür dünyasından aydınlanma projesine yapılan eleştiriler ile bir çerçeve çizilip, devamında 60lar ve sonrasında mekan anlayışının nasıl bir değişim geçirdiğinden bahsedilecektir. Daha sonra, kent planlamaları üzerine yapılan eleştiriler ve kenti anlamak üzerine geliştirilen yeni söylemler ele alınarak sonraysa, sanatçılardan örnekler verilerek, böyle bir ortamda rastlantısallığın nasıl tasarıma dahil olduğu tartışılacak ve en nihayetinde de bu tarihi devir sonlandırılacaktır.

II. Dünya Savaşı, tarihte görülen en çok kaybın verildiği savaştır. Sayısı tam bilinmediği halde, holokost dahil olmak üzere 50 ile 70 milyon arası insanın ölmüş olduğu tahmin edilmektedir. Böyle büyük bir yıkım, başlıca Avrupa olmak üzere, tarihte gelinen nokta üzerine eleştirilere yol açmıştır.

Aydınlanma ile başlayan ve modernizm ile yükselen iktidarın tek elden çıkarılmasına totaliter düzenleme anlayışı, II. Dünya Savaşı'ndan sonra derin bir sarsıntıya uğramıştır. Yükselen akılcı bir anlayış, en nihayetinde Dünya'nın birçok coğrafyasını kaplayan bir soykırım ile sona ermiştir. Adorno ve Horkheimer (2010), savaşın hemen akabinde ele aldıkları konu için, aydınlanmanın hedefi insanlığın, daha insani koşullarda yaşamaya başlamak yerine, neden yeni bir tür barbarizme doğru yöneldiğini anlamaya çalışmak olduğunu yazarlar. Aydınlanmanın, başlangıcından bu yana insanlardan korkuyu kaldırmak ve onları kendilerinin efendisi durumuna getirmek amacını güttüğünü, dünyayı gizlerinden kurtarmayı planladığını, mitleri parçalayarak, ham hayalleri bilgi vasıtası ile yeneceğini hedef edindiğini anlatırlar. Fakat gelinen noktanın, tamamen aydınlatılmış yeryüzünün bir felaket belirtileri taşıdığını savunurlar.

Bu anlamda, aydınlanmanın tartışmasız görünen olumlu yanları üzerine eleştiriler yapılmakla beraber bilimin pozitivist, ilerlemeci yapısı, insan hak ve hukuk sistemi gibi birçok düzen üzerine bu kapıdan eleştiri yapılabilmesine olanak sağlanmıştır.

Düzenlemenin yol açtığı bir diğer sorun toplumların, kültürlerin tek katmanmışçasına olmasıdır. Azınlık çatısı altında bir araya getirilebilecek eşcinseller, feministler, göçmenler, vs. gibi modernizm ile resim dışı bırakılan kesimin görünürlüğünü artıracak bir alt kültür ortamının da oluşması bu döneme denk düşmektedir.

Heterotopya kavramıyla Foucault, çok sayıda bölük pörçük olanaklı dünya'nın "olanaksız bir mekan"da bir arada var olmasını yada, daha basit biçimde, ortak olarak ölçülemeyeceği halde birbiriyle üst üste yada yan yana getirilmiş mekanları anlatır. (Harvey, 1997) Bu mekansal anlayış, rastlantısal kavrayışlara çok izin verici bir kavrama metodu olduğu düşünülmektedir. Yaşanılan çevre ne kadar homojen, totaliter anlayışla yapılmış olsa bile içinde yaşadığımız mekan, bizim benliğimizi ortaya koymaktadır. Bu yüzden yaşadığımız mekanları heterojen yaparız. Anlatılan ilişki, kentin mekanları ve o mekanların birbirleri arasındaki ilişkilidir. (Tandaçgüneş, 2012) Çevreye bütüncül bir düzenleme anlayışıyla değil de kendiliğinden oluşlara sahip fragmanlar olarak bakmanın o çevreyi anlamak için daha doğru bir yöntem olduğu düşünülmektedir.

David Lynch filmlerinde, bahsedilen heterotopya kavramı çok iyi gözlemlenebilir. Süreklilik açısından birbirinin takibi olması gerekmeyen sahneler adeta rastlantı eseri üst üste düşürülmektedir. Sahneler tek başına da anlamlıdır ve bir bütün film haricinde de izlenebilir. Fakat, Lynch'in filmlerinde, asıl enteresan olan bu fragmanların bir araya gelerek heterotopik bir bütün oluşturmasıdır.

Düzenleme ile ilgili diğer bir eleştiri kanalı planlama üzerinden açılmıştır. Savaş sonrası Avrupa'da birçok kent ağır hasarlı bir durumda kalmıştır. Harvey (1997), II. Dünya Savaşı sonrası yapılan kentsel geliştirme ve yeniden inşanın güçlüklerine bulunmuş 'modernist' çözümleri katıksız başarısızlıklar olarak göstermenin haksızlık olduğunu savunur. Bütün olarak gösterilen çabanın, kentsel dokuyu, tam istihdamı koruyacak, maddi toplumsal hizmetleri sağlayacak, refah hedeflerine katkıda bulunacak ve, genel anlamda, 1945'te açıkça tehdit altında olan kapitalist toplumsal düzeni muhafaza edecek biçimde yeniden oluşturmak bakımından makul düzeyde başarılı olarak görülmesi gerektiğini savunur.

Öte yandan savaşlar öncesi planlanan kentler için, Douglas Lee 1973 yılında yayınladığı 'Geniş Ölçekli Planlama Modelleri İçin Ağıt' adlı makalesinde, bu planlama modellerinin hiçbirinin başarıya ulaşamadığını, öngörülenlerin olamadığını

yazmaktadır. Başarısız olma nedenlerini ‘7 ölümcül günah’ olarak bahsederek şu şekilde açıklar:

- Aşırı geniş kapsamlılık: Çokça gerçek dünyanın karmaşıklığını yansıtmaya çalışmış olmaları ve birçok sorunu aynı anda çözmeye çalışmış olmaları
- Bütüncülük: Detaylandırma seviyelerinin karar vericilerin kullanması için çok genel olması
- Açlık: Haddinden fazla veri gereksinimli olmaları
- İnatçılık: Sınırlamalara ve kısıtlamalara gerekli önem vermemiş olmaları
- Çetrefillik: Bileşenler ile kurulan etkileşimin karmaşıklığı fazlaştırmış olmaları
- Mekaniklik: Düzen bağımlılığı, tekrar eden bir araya gelmelerin fazla gerçekdışı olması
- Pahalılık

Bu bağlamda yapılan eleştirilerin yanı sıra, kentleri öncelikle olduğu haliyle anlamak gerektiğini savunanlar ortaya çıkmıştır. Kentlerin kendi dinamiklerini keşfetmek, dışarıdan totaliter bir bakış açısı ile tasarlamaktan daha etkin olacağı fikri yayılmaya başlamıştır. Kentler tek bir toplum anlayışı ile değil, farklı sosyal karakteristiklerin üst üste çakışması ile tanımlanabilir. Eğer bu bakış açısı ile kentleri gözlemler isek, bozuk kentsel bir çevre yerine, yeni kentsel sahnelerin tohumlarının atıldığını görebiliriz. Modernist bütüncül kent planlarına bel bağlamak yerine, onları kentsel mutasyonları kontrol etmeye yükümlü metotlar olarak düşünmemiz gerekir. (Daniell, 2009)

Bu dönemin kent üzerine önemli kritiğini yapan Jacobs (2011), kent planlamasının kent halkının bağlarında ortaya çıkan kendiliğinden çeşitlenme süreçlerine saygı göstermediğini, hatta bu tür bir çeşitlenmeyi sağlamak için bir çaba da harcamadığını savunur. Kent tasarımcılarının da bu tür bir kendiliğinden çeşitlenme gücünü kabul etmediklerini ve bunu ifade etme açısından var olan estetik sorunlarla da ilgilenmediklerini belirtir. Jacobs planlamayı, kentlerdeki çeşitliliğe eğilimi engelleyen, kargaşa ve karmaşıklığı düzensiz, çirkin ve umutsuz ölçüde akıldışı gördükleri için onlardan korkarak hareket eden bir disiplin olarak eleştirir.

60lar ve sonrasında, birçok disiplin öğrenilmiş, mutlak tasarlama yöntemlerinden kurtulmaktadır. Sinema, tiyatro, dans alanlarında denenen yeni yöntemler artık

bütüncül bir bakış açısından kaçınmaktadır. Artık bölük pörçük parçaların üst üste gelmesinden oluşturulan yöntemler ile bu parçaların yarattığı ilişkiler arasındaki belirlenemezlik prensibi oldukça yeni üretimlerin oluşumuna yer sağlayacaktır. İradenin reddi, sanatçının, mimarın veya tasarım yapan herhangi bir disiplinin tanrısallığını sorgulamasının önemli nedenlerinden biri olmuştur.

60larda ortaya çıkan bir sanat kolektifi olan Fluxus ve ona dahil olan çeşitli sanatçılar, şans faktörünün ürettikleri işlerdeki etkisi ile uğraşmışlardır. İradenin gücünün tek elden 'sanatçı'nın elinde olmaması fikri dönemin ruhuna çok uygun bir şekilde ifade bulur.

50lerde ilk ortaya çıkan ve sonrasında Fluxus'a da dahil olan besteci John Cage'in fikirleri, Fluxus fikrinin oluşmasında etkili olmuştur. Cage, yaptığı bir röportajda rastlantısallığı neden tercih ettiğini şöyle açıklamıştır: "Kendi beğendiklerim ve beğenmediklerime göre hareket etmek yerine rastlantı işlemlerini uyguluyorum. Çalışmamı kendimi dönüştürmek için kullanıyorum ve rastlantı işlemlerinin söylediklerini kabul ediyorum." (Coe, 1992)

Woodstock Artists Association

presents

john cage, composer

david tudor, pianist

PROGRAM

aug. 29, 1952 ..... john cage
for piano ..... christian wolff
extensions #3 ..... morton feldman
3 pieces for piano ..... earle brown
premier sonata ..... pierre boulez
2 parts
5 intermissions ..... morton feldman
for prepared piano ... christian wolff
4 pieces ..... john cage
4' 33"
30"
2' 23"
1' 40"
the banshee ..... henry cowell

PATRONS: Mrs. Emmet Edwards, chairman; Mr. and Mrs. Sidney Berkowitz, Dr. and Mrs. Hans Cohn, Mr. and Mrs. Henry Cowell, Mr. and Mrs. Rollin Crampton, Mr. and Mrs. Roland d'Albis, Mr. and Mrs. Pierre Henrotte, Dr. and Mrs. William M. Hitzig, Mrs. Charles Rosen, Dr. and Mrs. Harold Rugg, Mr. and Mrs. Alexander Semmler, Mr. and Mrs. John Striebel, Mr. and Mrs. Richard Thibaut, Jr., Capt. C. H. D. van der Loo, Miss Alice Wardwell.

MAVERICK CONCERT HALL

Friday, August 29

8:15 P. M.

BENEFIT ARTISTS WELFARE FUND

Şekil 2.9 : John Cage'in de yer aldığı bir konser programı (Url-4).

1952 yılında bestelediği 4'33" adlı bestesi üzerinden sanatçının rastlantısallıkla kurduğu ilişki oldukça ilginç bulunmaktadır. Bu bestesinde 4 dakika 33 saniye uzunluğunda bir sessizlik hakimdir. Şekil 2.10'da da görüldüğü üzere, bu süre

boyunca, orkestra ve orkestra şefi sessizlik içerisinde durur ve seyirci sabırsız bir şekilde müziğin başlamasını bekler. Süre tamamlandığında ise müzik başlamadan biter. Cage, bir söyleşisinde, tasarladığı sessizlik bestesi üzerine şöyle demektedir:

“Asıl noktayı fark edemediler. Sessizlik diye bir şey yoktur. Düşündükleri şey sessizlikti, fakat rastlantı sonucu oluşan bir sürü ses vardı. İlk bölümde rüzgarın dışarıda nasıl estiğini, ikinci bölümde yağmur damlalarının çatıya nasıl düştüğünü ve üçüncü bölümde ise, insanların fısıldaşırken veya çekip giderken nasıl garip sesler çıkardığını duyabilirsiniz.”
(Kostelanetz, 2003)

Cage, bu işinde rastlantısallığı, bestesinin tasarımını yaparken bir yordam olarak kullanmaktadır. Yarattığı bestenin sessizlik olduğuna inanmaz, her çalınışında gürültülerden oluşan farklı bestelerin ortaya çıkacağına inanmaktadır. Bu noktada Cage, aslında sanat işinin üretimini yapmaz, bir program yazar gibi onun sadece kurallarını belirler ve sonuç ürünün ne olacağı iktidarını kendisi üzerinden atmaktadır.

Şekil 2.10 : Çalmayan orkestra üyeleri (Url-5).

Şans faktörünü işlerinde kullanan başka bir Fluxus sanatçısı Daniel Spoerri'dir. Spoerri 60ların başında 'tuzağa düşürülmüş resimler' (*trap pictures*) adını verdiği bir tasarlama pratiği geliştirir. Bunu, düzenli veya düzensiz bir şekilde rastlantı eseri bulduğu nesnelere (masa üzerlerinde, kutu içlerinde, vs.) oldukları halde çivi, yapıştırıcı vs. yardımıyla sabitlemek olarak açıklamaktadır. Değişen şeyin sadece yüzey olduğunu belirtir. Bir resim haline gelebilmesi için yatay olan nesneyi düşey pozisyona getirir. (Spoerri, 1966) Örnek olarak, yemek masası işleri verilebilir. Sanatçı, arkadaşlarını yemeğe çağırır ve hep beraber yemek yerler. Bitiminde ise

masanın üzerinde arta kalanları masaya sabitler ve duvara asarak sergiler. Şekil 2.11, Spoerri'nin *trap pictures* yöntemi ile yapmış olduğu bir işi içermektedir.

Şekil 2.11 : Trap Pictures yöntemi ile yapılmış bir Spoerri işi (Spoerri, 1966).

Yine Cage gibi Spoerri de sanat işinin son halini tasarlamaz, onun kurallarını tasarlar ve rastlantının işinde etkili olmasına izin vermektedir.

En nihayetinde, bu dönemi şu kavramların ortaya çıkışı ve tasarlama pratiğinde yükselen önemi olarak özetleyebiliriz: Çeşitliliğin görünürlüğü, kendiliğinden çeşitlenmenin farkındalığı, tanrısal pozisyonun eritildiği, bütüncül bakışın eleştirildiği, bölük pörçük durumların kavranabildiği, açık uçluluğun üretimi. Bu tanımlamaların düzenleme pratiğinin bütüncül yaklaşımı ile aynı konumda var olamayacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durumda, rastlantı kavramının bir yöntem olarak tasarlama pratiğinde yer alması, belirtilen tanımlamalar ile çok ilişkili olduğu düşünülmektedir.

3. KENT KEŞİFLERİ ÖZELİNDE ‘RASTLANTI’

Kavramsal tanımlamalar ve tarihsel çerçeve çizildikten sonra, tez çalışmasında, rastlantı kavramının kentleri keşfetmek özelinde bir yol olarak kullanılma durumu incelenecektir. Rastlantı kavramını kent ile süperpoze ederken ‘rastlantısal kentler’ tanımı kurmaktan kaçınılmakta olup; kavrama, kente bakarken, kenti okurken bir yol nasıl etkileri olabilir sorusu sorulmuştur. Bu bağlamda, üretilmiş olan psikocoğrafya kavramının kent keşfi özelinde oldukça yeni bakışlara açık bir kavram olduğu düşünülerek, yordam olması özelinde rastlantıyı nasıl kullandığı üzerine cevaplar aranacaktır. Tarih ekseninde aynı kentte (Paris) fakat farklı zamanlarda ortaya çıkmış iki düşünür ve eylemci aktör olan flanörler ve situasyonistler özelinde psikocoğrafyacı örneğiyle bu tartışma pekiştirilecektir. Sonrasında ise günümüz pratiklerinin içerisine bu aktörlerden öğrenilenlerin ne kadar yer ettiği çeşitli örneklerle ele alınarak rastlantının kent keşifleri özelinde edindiği konumun altı çizilecektir.

Kent keşifleri ile bahsedilmek istenen, bilinçli veya bilinçsizce bir kentte gezinmektir, buna ayrıca bir mesai harcamaktır. Kent hakkında meraklanmaktır, ondan bir şeyler öğrenme arzusunda olmaktır. Bu anlamda, ilk akla gelen aktör kentsel turisttir. Turist, bir kenti gezmek, deneyimlemek için gündelik hayatında kullanmayacağı vakti sarf eder. Fakat, turist gerçekten de kent keşfi yapabiliyor mu yoksa zaten görmeyi planladığı (ve muhtemelen öncesinde turist rehberinde fotoğrafını gördüğü) yerleri görerek serüvenini bitirir mi? Bir başka deyişle doğası gereği oldukça rastlantısallıklara açık olan bu turist eylemi aslında o kadar değil midir? Bauman (2009), turistlerin sadece belirli yerlerde kentleri keşfedebildiklerini ve dünyanın ikiye ayrıldığını ve bunları, turistlerin ihtimamla eşlik edilerek kabul edildiği yerler ve görmelerinin yasak olduğu yerler olarak tanımlamaktadır.

Bauman, bu tezine yardımcı olacak bir anısını şöyle anlatmaktadır:

İtalya’da bir havaalanında, o yörenin hali vakti yerinde bir ailesinin mensubu olan genç bir akademisyen tarafından karşılanmışım bir keresinde. Beni konuşma yapacağım konferans salonuna arabasıyla götürürken uzun, bol virajlı ve trafiği tıkanmış rotayı seçtiği için özür

diledi. Yolculuğumuz iki saat sürdü... Oysa konferans çıkışı bindiğim taksinin şoförü, beni karşılayan akademisyenin muhtemelen bihaber olduğu ve turistlerin de hiç ziyaret etmediği harap bir gecekondu mahallesinin, her köşesine fakirlik sinmiş sokaklarından geçerek, sadece 10 dakikada beni havaalanına ulaştırdı. (Bauman, 2009)

Bauman (2009), kent ortamının sürekli bir *miksofili* ve *miksofobi* ürettiğinden bahsetmektedir. *Miksofobi* için, kentin tehlikeli, girilmez bölgelerinden, yabancı insanların yakınlığından duyulan korkudan, yabancı alışkanlıkların verdiği rahatsızlık olarak tanımlamaktadır. *Miksofili* için ise, başkalarının içinde sakladığı büyüleyici sırlara duyulan merak ve bu sırları öğrenme arzusu, başkalarının nasıl yaşadığını, neler düşündüğünü yakından görme isteği olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda, kent keşifleri özelinde rastlantıları kullanan birinin *miksofil* özelliklere sahip olması beklenmektedir. *Miksofobik* bir birey için, belli bir düzen içerisinde yapılan kent keşifleri gerekmektedir. Turist rotaları gibi, kentin ‘tehlikeli’ bölgelerine girilmeden yapılan keşiflere ihtiyacı vardır. Rastlantılar belirsizlikleri bünyesinde barındırmaktadır.

Kentler büyüdükçe, kalabalıklaştıkça adeta serüven mekânlarına dönüşmüşler, fakat gündelik hayatta yaşanan çok alışageldiğimiz rutin, düzen içerisinde, kentte algımızdan kaçan birçok olgu vardır. Simmel, 20. yüzyılın başında, metropollü bir bireyin zihinsel algısında neler meydana geldiğini bıkkınlık kavramı üzerinden şöyle anlatmıştır:

Dakiklik, hesaplanabilirlik ve kesinlik, bütün karmaşıklığı ve uzanımlarıyla metropol varoluşunun insan hayatına dayattığı niteliklerdir (...) Hayat formunun kesinliğinin ve netliğinin altında yatan etkenler, son derece gayri şahsi bir yapının oluşumunda da söz konusudur; ama aynı etkenler, bir yandan da yüksek düzeyde kişisel bir özneliği teşvik etmiştir: Bıkkınlık – belki de başka hiçbir ruhsal fenomen, metropolle böylesine dolaysız bir bağ taşımaz. Bıkkınlığın birincil nedeni, sınırları uyarıcı birbirine zıt unsurların hızla değişmesi, son derece yoğun ve sıkıştırılmış halde olmasıdır (...) Uyarılan, sınırlar öylesine uzun bir süre boyunca bütün güçleriyle tepki vermeye zorlanırlar ki, artık hiçbir şeye tepki veremez olurlar (...) Bıkkınlıkta söz konusu olan, şeylerin taşıdığı farklı anlamların ve değerlerin, dolayısıyla şeylerin kendilerinin önemini yitirmesidir. Bıkkın kimsenin gözünde her şey aynı donuklukta, aynı griliktedir; hiçbir nesne diğerinden daha tercih edilir değildir. (Simmel, 2003)

Ayrıca Simmel, kentlilerin kasabalılardan ne gibi özellikler ile farklılaştığını mesafelilik kavramı ile şu şekilde açıklamıştır:

Büyük kent karşısında kendini koruması için, kişinin, toplumsal bakımdan aynı ölçüde olumsuz bir davranış sergilemesi gerekir. Büyük kent sakinlerinin birbirlerine yönelik bu ruhsal tavrını, biçimsel bir bakış açısından, “mesafelilik” şeklinde adlandırabiliriz. Kasaba sakini, karşılaştığı insanların hemen hemen hepsini tanır ve herkesle olumlu bir ilişki içerisinde; ama böylesi bir durum büyük kentte gerçekleşecek olsa, yani kişi sayısız insanla sürekli kurduğu dışsal temaslara içsel olarak yanıt verecek olsa, içsel bakımdan paramparça olur, tasavvur bile edilemeyecek bir ruhsal duruma düşerdi. Kısmen bu ruhsal olgu, kısmen de metropol hayatının üstünkörü temaslara gelip geçen unsurları karşısında insanların haklı olarak kapıldıkları güvensizlik, bizi mesafeliliğe zorlar. Bu mesafenin sonucunda, yıllardır komşumuz olan kimselerin nasıl görüldüğünü bile çoğu kez bilmeyiz: kasaba insanının gözünde bizleri soğuk ve ruhsuz kılan da bu mesafedir. (Simmel, 2003)

Kentin gündelik hayatına yer etmiş olan düzen içerisinde kentli bıkkın ve mesafeli tavır takınmıştır. Bu noktada, tez çalışmasının başında yer verilmiş olan film repliği tekrar önem kazanmaktadır: ‘Rastlantısal olmak için çok dikkatli olmalısın. Eğer dikkat etmezsen düzen hemen devreye girer’ (Gondry, 2006) Kente eğer bir bulmaca gibi, keşif mekânı olarak bakılmak istendiğinde, bıkkın tavrı bırakmak için ekstra çaba sarf etmek gerekmektedir. Bıkkınlıktan kurtulma eylemi; Simmel’in 20. yüzyıl başında geliştirdiği teori üzerinden düşünülürse özellikle 21. yüzyıl kentleri için oldukça güç bir eylemdir. Bu yüzden kente bakarken yöntemin rastlantısal bir perspektifle tasarlanmasının çok daha bıkkın olmayan okumalara yol açacağı düşünülmektedir.

3.1 Psikocoğrafya

Psikocoğrafya kavramı, ilk olarak 1950’lerde Paris’te kurulmuş olan Lettrist Group tarafından kullanılmıştır. Debord (1955) psikocoğrafyayı, bilinçli olarak organize olunmuş veya olunmamış halde, coğrafi çevrenin kendine özgü etkilerini, bireylerin davranış ve duyguları üzerinden inceleyen bir çalışma alanı olarak tanımlar. Psikocoğrafyacıyı ise, psikocoğrafyasal fenomen üzerine keşifler yapan ve bu keşiflerini betimleyen kişi olarak tarif eder. Psikoloji ve coğrafyayı buluşturma anlamı, kentsel çevrenin davranışlar üzerine yarattığı etkiyi aramaktan gelir. Öte yandan, ne kadar Debord ve çevresi tarafından popülerize edilen bir kavram olsa da, kavramın yine 1950’lerde nehir sembolizmini araştırmak üzere William G. Niederland tarafından kullanıldığı öne sürülmektedir. (Stein ve Niederland, 1989) Situasyonistlerin yaptığı tanımla pek de ilgisi olmayan bu tanım, daha sonraları Debord ve çevresinin popülerliği ile kullanım dışı edilmiştir.

Psikocoğrafya: başlangıç kılavuzu. Londra'nın bir sokak haritasını açın. Bir bardağı haritanın herhangi bir yerine yerleştirin ve etrafında haritada bir daire çizin. Haritayı alın, kente çıkın ve çizdiğiniz daireyi yürüyün. Olabildiğince daireyi korumaya çalışın. Deneyiminizi kayıt altına alın. İstedığınız medyayı tercih edebilirsiniz: film, fotoğraf, yazı, kaset. Kentin metinsel dilini yakalayın; grafitiler, damgalanmış çöp kutuları, diyaloglar. Metaforların rastlantılarına hazırlıklı olun. Görsel şiirleri, tesadüfleri, analogileri, benzeşimleri, sokağın değişen modlarını bekleyin. Daireyi tamamlayın ve kaydı durdurun. Yürümek kapsama doğru yönlendirir. (MacFarlane, 2005)

Zamanla çeşitli başka tanımları yapılan bu kavramın, net bir karşılığı hiçbir zaman tam anlamıyla olamamıştır ve olasıdır ki bu yüzden de psikocoğrafyacı diye bir disiplin de ortaya çıkmamıştır. Ancak, özellikle tarihte kim psikocoğrafyacıdır sorusu üzerinden inceleyenlerin ortaya attıkları belli başlı ortak özellikler bulunmaktadır. Bu yüzden, bir disiplin olarak tek başına oluşmamış olsa da, mimarlık, sosyoloji, film vs. gibi özellikle kentle ilgilenen birçok disipline kente psikocoğrafyacı olarak yeni bir gözle bakma olgusunu yaratmıştır. Coverley'e (2006) göre, psikocoğrafya, kentsel hayatı dönüştürmek için kullanılan bir araç olmuştur. Önceleri estetik niyetlerle başlayan bu girişim, sonraları politik kaygılara bürünerek güçlendiğini belirtir. Psikocoğrafyanın ilgilendiği 3 konu olarak Coverley (2006); kentte başıboş dolaşma eylemi ile politik radikalliğin ruhu ile ve altüst etmeye karşı oyunbaz bir anlayış ile olduğunu dizer. Ayrıca tüm bunları, hangi yöntemler ile kentsel çevreyle ilişkimizi dönüştürebiliriz sorusunu sorarak yaptığını belirtir.

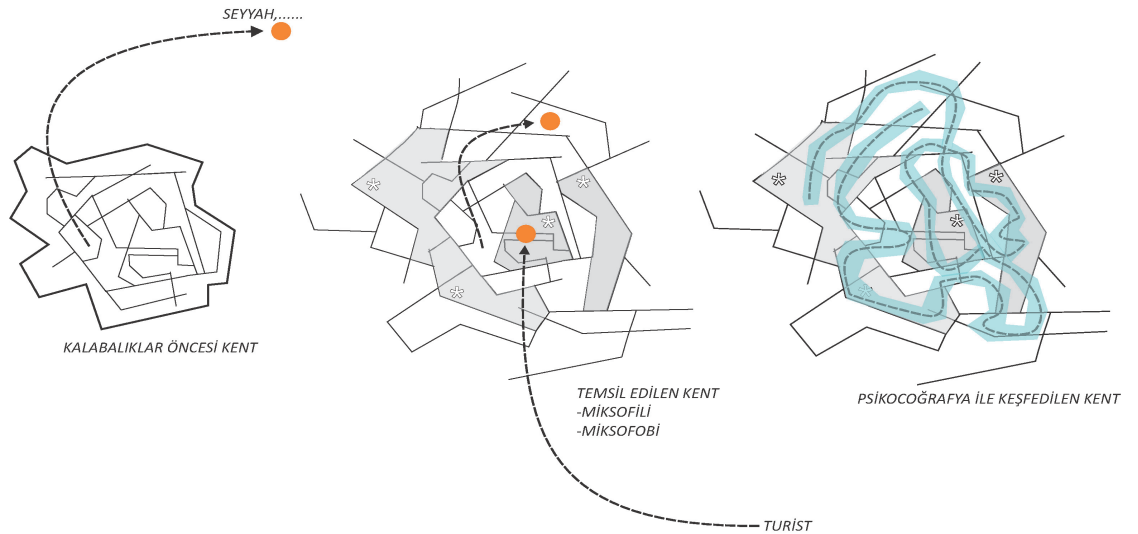
Yürüme eylemi, belki toplu ulaşımın henüz yerleşmediği zamanlarda, kentsel gezgin için tek dolaşma seçeneği olarak görülse de, her zaman önemli bir duruş göstergesi olmuştur. Kentlerin içi artık serüven dolu olduğu için ve kentlerin ölçeği gereğince o serüvenlere ulaşabilmek yakın olduğu için kentte yürümek önemli bir nitelik kazanmıştır. Daha sonraları, toplu ulaşımın hızla kentlerin tüm bölgelerine ulaşır hale geldiği kentlerde, yürümek sadece zorunda kalınan zamanlarda yapılan eyleme dönüşmüştür. Tam da bu sebepten ötürü, günümüzde, yürümek, bir yerden bir yere ulaşmaktan daha büyük anlamlar içermektedir.

Coverley (2006), yürümek hızlı sirkülasyon sistemlerine sahip modern kentlerin ruhuna karşıtlık olarak görüldüğünü yazmaktadır. Ayrıca yürümenin gereksinimlerinin, kentlerin resmi temsiliyeti ile boy ölçüşmemizi sağladığını ve hazırlanmış rotaların ötesine geçerek, marjinal, unutulmuş kent bölgelerini keşfetmemizi sağladığını belirtir. Bu bölgelerin çoğu zaman kentlilerin gözünden

kaçmış yerler olduğunu belirtmekle beraber yürüme eylemi ile tekrar karşımıza çıkacağını yazmaktadır. Şekil 3.1’de kent gezginleri ve kentte yürümek ile ilgili şema, farklı aktörler üzerinden gösterilmektedir.

Coverley (2006), ‘Psychogeography’ adlı kitabında kentsel gezgin olarak yazarlar üzerinden bir psikocoğrafya dünyası kurduğunu kabul eder ve bahsi geçen yazarların ve işlerinin, kenti hep gizem alanı olarak gördüklerini ve gündelik hayatın altında yatan gerçek doğayı açığa çıkarmak istediklerini belirtmektedir. Flanör, takipçi (*stalker*), avare (*stroller*), ruhsal gezgin (*mental traveller*), vb. gibi nasıl adlandırılırsa adlandırılınsınlar asıl gayenin bu olduğunu savunmaktadır.

Buradan devam ederek, önce flanör deneyiminden ve sonra da situasyonistlerin geliştirdiği *dérive* teorisi ile ilerlemek iyi olacaktır. Bu iki grubun da ortaya çıktığı kent Paris’tir ve orada oluşmakta olan kentsel dönüşümlere karşı takındıkları tavır vardır.

Şekil 3.1 : Kent keşiflerinin şemalaştırılması (Gürbey Hiz).

3.2 Flanör Deneyimi

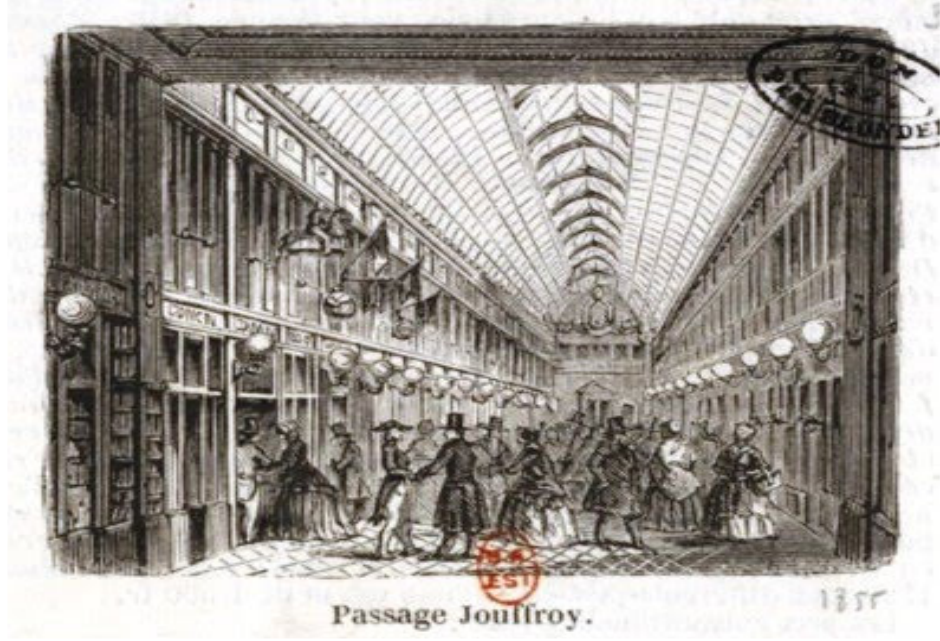
Flanör kavramı, Charles Baudelaire tarafından 1859/1860 yıllarında yazdığı ve 1863 yılında yayımlanan “Modern Hayatın Ressamı” adlı eserinde ilk defa kullanılmıştır.

O kalabalıklarda yaşar... Aşkı, işi, gücü kalabalıklardır. Kusursuz flanör için ... ahalinin orta yerini, hareketin gel-git noktasını, gelip geçici ile sonsuzun arasını mesken tutmak müthiş bir keyiftir. Evden uzak kalmak ama her yerde evinde hissetmek; dünyanın merkezinde olmak, dünyayı gözlemek, ama dünyadan saklı kalmak ... Gözlemci, her yerde kimliğini gizleyerek dolaşmanın tadını çıkararak bir prentir. (Baudelaire, 2003)

Fransızca'dan alınan kelimenin anlamı sözlüklerde; aylak, amaçsızca dolaşan kişi, tembellik eden kişi gibi anlamlarla karşılık bulur. Köse (2012), flanör karakterini şu şekilde tanımlar: "Flanör, her şeyden önce, "yürüyen düşünce"dir, düşüncenin geniş yollar, kanallar, düzlükler açan yürüyüşünün insanın aklındaki izdüşümleridir." Benjamin ise flanör karakterini şu şekilde tasvir etmektedir:

Gözleri fal taşı gibi açık, kulağı kırıktır. Kalabalıkları sürükleyen şeylerle ilgilenmez; derdi bambaşkadır. Rastgele işittiği bir laf sayesinde akla hayale gelmeyecek bir kişiliği hayat onun önüne seriverir. Tıpkı, karşılaştığı safiyane bir bakışın, ressamı nicedir düşlediği bir ifadeye uyandırması veya herkese sıradan gelen bir sesin müzisyene ne zamandır aramakta olduğu armoniyi buldurması gibi. En derin düşüncelere dalmış bir filozof için bile, dışardan bir tahrik yararlı olur; fırtınanın denizi dalgalandırması gibi, düşünceleri de salınır durur... Zaten birçok dahi de hakiki birer flanördür; elbette, çalışkan, üretken birer flanör... Bir ressamın ya da sanatçının, işiyle en ilgisiz görüldüğü zaman, çoğunlukla aslında işine en fazla daldığı zamandır. (Benjamin, 2002)

Flanör karakterinin ortaya çıktığı tarihler Paris için kritiktir. Benjamin (1923), dönemin ruhunu anlatan şöyle bir betimleme yapmıştır: "1840 dolaylarında, bir süre, kaplumbağaları pasajlarda yürüyüşe çıkarmak moda olur. Bunun üzerine flanörler de adımlarını kaplumbağaların hızına uydururlar. Onlara kalsa, ilerleme de kaplumbağa hızında olmalıdır."

Şekil 3.2 : 19. yüzyıl Paris pasajlarından biri (Url-6).

Fakat tam aksine, 2.2.1 bölümünde de değinildiği üzere Paris, büyük bir kentsel dönüşüm içerisine girecektir. Haussmann'ın planının içeriğinde flanör karakterinin oldukça vakit harcadığı sokakların da yıkımı söz konusudur. Flanör için modern kentin kuruluyor olması, evi saydığı kentin dönüşüyor olması demektir. (Coverley, 2006) Flanör, yersiz yurtsuz kalmıştı. Modern kent kültürünün ilk gezgini olarak sayılan flanör karakteri, Paris'in hızlı değişimini ve yeniliğini kavramaya çalışan, sıkıntısını kendisi ile birlikte nereye taşıyacağını bilemeyen ve gözlemleyen kentli gezgindir. (Tandaçgüneş, 2012)

Göçebe düşüncenin umut telkin edici “dışarıdanlığı”, aslına bakılırsa devletin ve resmi kültürel biçimlenmenin de antitezidir. Devlet aygıtının kapma/kapsama alanı içine girmeyen sesler ve dürtüler, devletsiz toplumun içini simgelediği kadar, “toplumdan göç etmiş” düşüncelerin de yersizyurtsuzluk hanesine yazılırlar. Bu nedenle de düşüncenin yersiz yurtsuz gezerliği, her türlü normatif zorunluklar alanının ve “yasa”nın dışını ifade eder. Yer değiştirme duygusunun rastlantısallığın olanaklarıyla dolu ve dolayısıyla “karşılaşma maddeciliği”ni dışlayan niteliği, “merkezsiz yaşamın” ve onun utilitarist ilkelerinin tersine çevrilmesi anlamına gelir. (Köse, 2012)

Flanör, kent kültürünü gözlemlemek, okumak, üretmek için rastlantısal bir şekilde yürüyerek dolaşır ve kendisini çevresinin etkisine bırakarak anın izini sürer. (Tandaçgüneş, 2012) Düzenin dayattığına karşı çıkar. Kentte salındığı yerleri, kaleme alır. Düzenini kurabileceği yeri dahi yoktur. Kentte akıp giden gündelik hayat düzeninin aksine dolaşma halinde vakit geçirir. Klasik sanayi modernliğinin ev ile iş

arasında inşa edilen yaşam modelinden, bir ulusa, bir gruba aidiyet hissi barındırmaz. Yüzer-gezerdir. (Özben, 2012) Bu bağlamda, flanörün yersiz yurtsuzluğundan dolayı kurduğu yüzer-gezer dünyası, kent keşiflerinde rastlantısallığı yol olarak edinen bir durumdur. Bu durumun, kent kültüründe öncülüdür.

Ali Artun, flanör karakterinin öncesi ve sonrası üzerine etkilerini şu şekilde ifade eder:

Flanörün mesaisi olan averelik başlı başına sanat eserinin yerine geçmektedir. Dada'nın 1920'lerde başlattığı anlamsız, keyfi kent turlarında olduğu gibi. Dadacılar, rastgele saatlerde, rastgele noktalara düzenledikleri turlarla, en sıradan, en tesadüfi karşılaşmalardaki gizemi bulup çıkarırlar. Aynı zamanda, hesaplı kitaplı, dakik kent hayatının yoksunluklarına dikkat çekerler. 1950'lerden başlayarak seslerini duyuran situasyonistler ise, kent hayatına etkin katılımı ve onun dönüştürülmesini öngörürler. (Artun, 2003)

3.3 *Dérive* Teorisi

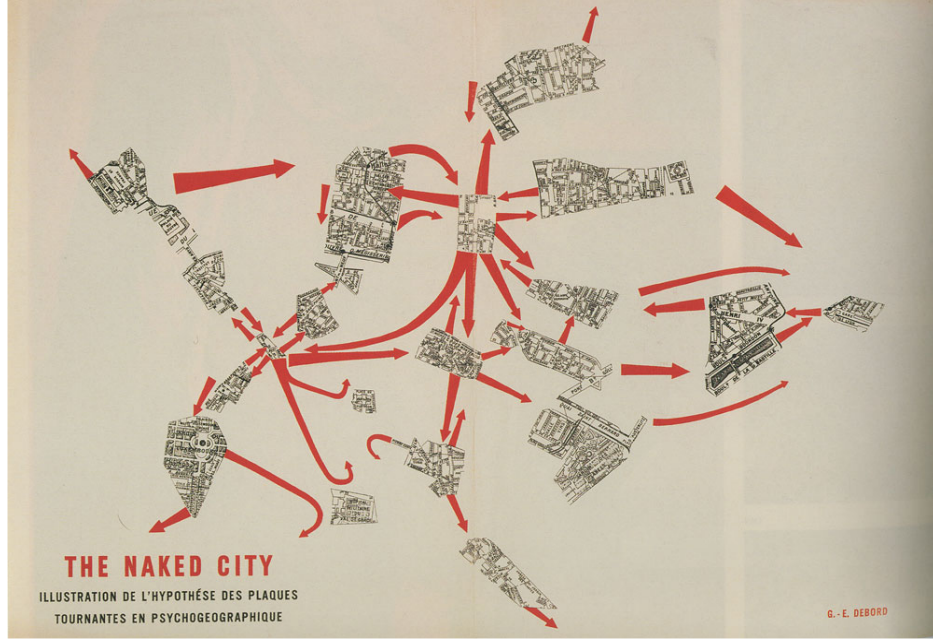
“1953-1954 yılları arasında üç veya dört ay aralıksız *dérive* yaptık. Bu korkunç bir limitti. Bizi öldürmediği adeta bir mucize!” (Chtcheglov, 1964)

1957 yılında Paris'te, Fransız “Letterist International”² üyeleri ve İngiliz “Psychogeographical Society of London” üyeleri birleşerek “Internationale Situationniste”³ adını verdikleri bir oluşum kurdular. Aynı yıl grup kurucu üyelerinden Guy Debord'un hazırladığı The Naked City adlı psikocoğrafi haritanın kentsel mekanın inşası ve algılanması üzerine önemli sorular sormakta idi.

---

² Lettrist International, Paris'te kurulmuş olan 1952'den 1957'ye kadar sürmüş bir kolektiftir. Kurucuları arasında Guy Debord vardır. Daha sonra kurulan Situasyonist Enternasyonel kolektifinin bir taşıdığı olarak görülebilir.

³ Fransızca Internationale Situationniste olan kolektif, Türkçe kaynaklarda, Situasyonist Enternasyonel olarak geçmektedir. Kolektif içerisinde bulunanlara ise, situasyonistler denmektedir. Bazı kaynaklarda Türkçeleştirilip durumcular da denmekle beraber bu tez çalışmasında situasyonistler ifadesi kullanılacaktır.

Şekil 3.3 : The Naked City, Guy Debord (McDonough, 1994).

Şekil 3.3'de de görüldüğü üzere, bu harita, 19 parçaya kesilmiş Paris haritası ile bu parçalar arasında kırmızı ile işaretlenmiş okları kapsıyordu. Harita, bütün Paris'i kaplamamakla beraber, fragmanların birbirleri ile kuzey-güney, doğu-batı gibi mantıksal bir araya gelişi de söz konusu değildir. (McDonough, 1994) Debord (2008), fragmanların Paris'in sadece belli yerlerini temsil ettiğini ve haritanın amacının atmosferin bütünlüğünün, onun bileşenlerinin ve mekânsal yerelliklerinin keşfi olarak gördüğünü belirtmektedir. Bu harita, kavramsal haritacılığın sonrasında ilerlemesinde önemli bir konuma sahiptir. Tümcül kent haritası kavramını parçalayarak, rastlantısal kent keşifleri için bir araç konumunda olduğu savunulmaktadır.

Debord, daha sonra kenti keşfetmek üzerine ismine *dérive* adını verdiği bir teori geliştirmiştir. *Dérive* kelimesi Fransızca olmakla beraber, Türkçe'de sapma, akıntıya kapılma, sürüklenmek anlamlarına gelmektedir. Debord, teorisini şu şekilde açıklar:

Dérivelar oyunbaz-yapıcı bir tavır ve psikocoğrafik etkilerin farkındalığını içerir ve dolayısıyla klasik yolculuk ya da gezinti kavramlarından epey farklıdır. Bir *dérive*'de bir veya daha fazla insan belli bir süre boyunca, ilişkilerini, çalışmalarını, boş zaman aktivitelerini, tüm olağan hareket ve eylem güdülerini bırakırlar ve kendilerini bölgenin çekiciliğine ve orada vardıkları karşılaşmalara bırakırlar. (Debord, 2008)

Debord, bunun bir oyun olduğunu vurgular ve kentin stratejik mekanlarında konumlanması gerektiğini belirtir. *Dérive*'in amacı bir mekana hakim olmak değildir. Aksine onu belli bir zaman diliminde deneyimlemek ister. *Dérive*, bütüncül bir göz

olmaktan kaçır ve bir çeşit körlüğü tercih eder. (McDonough, 1994) Kontrolcü bir tavırdan kaçınmaktadır. Debord, *dérive* teorisinin rastlantıyla olan ilişkisini şu şekilde açıklar:

Eğer *dérive*lerde şans önemli bir rol oynarsa, bu psikocoğrafik gözlem metodolojisinin hala emekleme döneminde olmasından kaynaklanır. Ama şans eylemi doğal olarak muhafazakârdır ve yeni bir ortamda her şeyi bir alışkanlık ya da sınırlı sayıda değişkenin değişimi haline getirir. İlerleme, şansın amaçlarımıza daha uygun olan yeni koşullar yaratarak egemen olduğu sahalara atılım yapmak anlamına gelir. O halde diyebiliriz ki, bir *dérive*'ın rastlantısallığı temelde gezintininkinden çok farklıdır, ama aynı zamanda *dérive*lar tarafından keşfedilen ilk psikocoğrafik çekicilikler onları durmaksızın gerileyecekleri, yeni daimi eksenlerin çevresine sabitleme eğilimi gösterebilir... (Debord, 2008)

Burada, Debord'un kaçınmaya çalıştığı rastlantısallık, sürrealistlerin amaçsızca dolanma hali dedikleri durumdur. Debord, sürrealistlerin dolanmalarına şansın yetersiz kullanımı olarak yorumlamaktadır. (McDonough, 1994) Ayrıca, situasyonistlerin konumunu hep bir politik çerçeve içinde çizmeye gayret etmektedir. Önceleri psikocoğrafya gibi kenti keşfetmenin yolları üzerine estetik kaygılar ile kafa yoran Debord ve diğer situasyonistler, daha sonraları 68 hareketi ile de beraber, kenti nasıl ele geçirebiliriz gibi protest bir tavır takınmışlardır. (Coverley, 2006)

Dérive yapan birinin flanör karakteri ile farkı da önem kazanmaktadır. Ortak noktaları olmadığını söylemek yanlış olacaktır. Flanör de, *dérive* yapan kişi de kalabalıkların içerisinde. Öte yandan, iki aktör de, o kalabalıktan biri olmayarak hareket etmektedirler. Yine aynı şekilde, her ikisi de topluma uygun değildir; ne burjuvadırlar ne de proleterya. Fakat, flanörün belli belirsiz sınıfsal pozisyonu bir çeşit aristokratlıktır. *Dérive* yapan kişi ise, bilinçli bir şekilde sınıfsal bağlılıktan uzaklaşmaya çalışır. Bu iki çeşit durum yaratır: kentin psikocoğrafyasal bakışa ulaşmak için yenilikçi bir adım teşkil eder ve oyunbaz bir yöntemin dahil edilmesini kolaylaştırır. (McDonough, 1994)

Kenti deneyimlemek olarak *dérive*, mitler dünyası tarafından ele geçirilen kamusal alanı yeniden sahiplenmekte ve onun zenginliğini, tarihini, doluluğunu ortaya çıkarmaktadır. *Dérive*, kentin anlamını değiştirmek için çabalamaktadır. Bunu kamusal alanın anlamını değiştirerek yapmaktadır. Bu bağlamdaki çaba, kolektif bir mekan kurgusunu gözler önüne sermektedir. (McDonough, 1994) Tüm kullanıcılar için açık uçlu olan bu kamusal mekan oyunbaz ve yapıcı bir dil ile yeni kentsel bir topoloji yaratılmak üzerinedir.

The Naked City haritası *dérive*'in bir sonucu olmaksızın bir *dérive*'e hazırlık niteliğindedir. Paris'in rastlantısal bir şekilde fragmanlara ayrılmış haritası yine aynı rastlantısallıkta oklarla birleştirilmiştir. Haritanın herhangi bir köşesinden başlayarak kente çıkılabilir ve daha sonra oklar takip edilerek kentte tasarlanmış rastlantısallıkla keşfe çıkılabilir. Adeta bir oyun niteliği taşımaktadır. *Dérive*lerden nasıl sonuçlar elde edilebileceğini, Debord, şu şekilde açıklar:

*Dérive*lerden çıkarılan dersler, modern bir şehrin psikocoğrafik eklemlemelerinin ilk incelemelerini yapmamızı sağlar. Ortam birliklerinin ve onların temel bileşenlerinin ve mekânsal lokalizasyonlarının keşfinin ötesinde; onların başlıca geçiş eksenleri, çıkışları ve savunmaları anlaşılmalı başlanır. Psikocoğrafik eksensel noktaların varlığının temel hipotezine varılır. Aslında bir şehrin iki bölgesini ayıran, aralarındaki fiziksel mesafeyle pek bir alakası olmayan, mesafeler ölçülür. Eski haritaların, hava fotoğraflarının ve deneysel *dérive*lerin yardımıyla; etkilerin bu ilk aşamadaki kaçınılmaz kesinliği navigasyonel çizelgeninkinden daha kötü olmayan, şimdiye kadar eksik kalan haritaları düzenlenebilir. Tek fark artık betimleyici sabit kıtalar diye bir meselenin olmaması, değişen mimari ve şehircilik diye bir meselenin olmasıdır.” (Debord, 2008)

Tez çalışmasının 4. bölümünde İstanbul'da yapılan 3 adet *dérive* çalışması örneği verilecektir. Çalışmaların tasarımları, süreçleri ve sonuçları rastlantısallık bağlamında değerlendirilecektir.

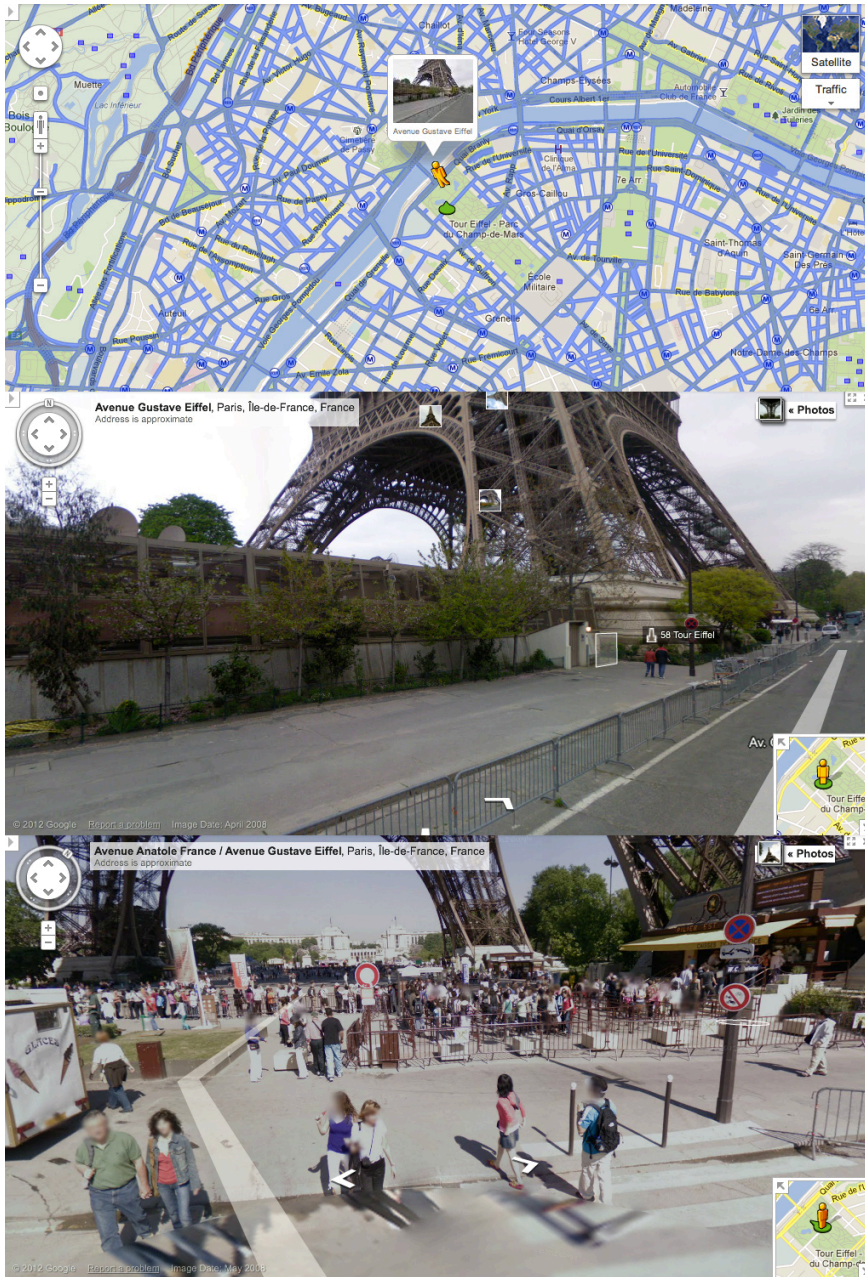
3.4 Günümüzde Kent Keşifleri Üzerine Örnekler

Flanör deneyimi ve situasyonistlerin ortaya attığı *dérive* teorisinin günümüzde izleri bu bölümde aranacaktır. Bu anlamda, kentleri keşfetmek için bu tarihsel deneyimlerin ne gibi etkisi olduğu sorulacak ve bazen birebir ilişkilendirilebilen örnekler ile bazen de etkilerinin gözlemlendiği düşünülen örnekler ile bu bölümde günümüz dünyasından bir çerçeve sunulacaktır.

İlk önce, flanör deneyimini sanal dünyaya taşıyarak, internet üzerinden rastlantısal kent keşfi üzerine sorular sorulacaktır. Sonrasında, *dérive* teorisinin uzantısını iki bölüme ayırarak, oyunbaz ve yapıcı *dérive*lerden örnekler verilecek, yine kent keşfetmek bağlamında rastlantının hem bir deneyim olarak hem de bir tasarıma araç olarak ne gibi örnekler ile günümüzde vücut bulduğu tartışılacaktır.

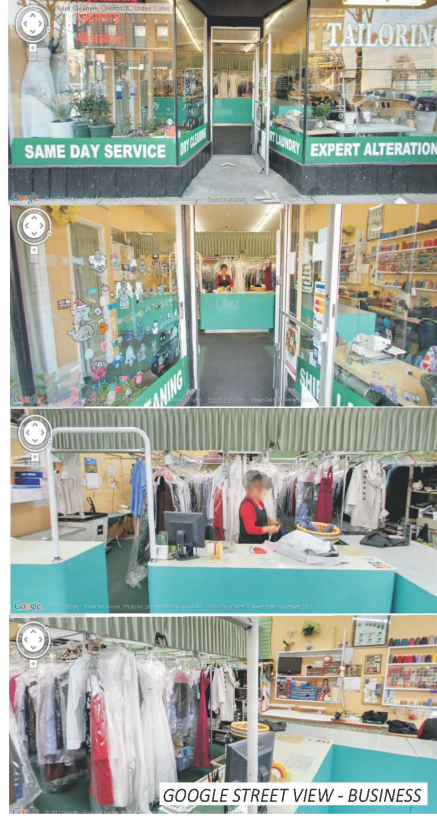
3.4.1 “Google Street View” ve sanal flanörler

Google tarafından geliştirilen ve Google Maps teknolojisinde ilk kez kullanılmaya başlanan “Google Street View” günümüz dünyasının flanörlüğü üzerine ilginç bir örnek olduğu düşünülmektedir. “Street View” sayesinde dünya haritası üzerindeki herhangi bir sokağa inilebilir ve önceden çekilmiş 360 derecelik fotoğrafa bakılabilmektedir (Şekil 3.4). Adeta bir kentin sokaklarını yürür gibi, bir sokak fotoğrafından diğerine adım adım ilerlemek ve bir kez haritadan içeri girdikten sonra, rastlantısal bir yöntemle kaybolmak mümkün olmaktadır.

Şekil 3.4 : “Google Street View” ile Paris’ten görüntüler (Url-7).

Bu deneyim flanör karakterini akla getirmektedir. Öyledir ki, bu uygulama ile fotoğraf çekilmesine izin verilen dükkanların içerisine bile girilebilmektedir (Şekil 3.5). Bu durum da flanörün bolca mesai harcadığı pasajlarda dolaşma hali ile benzeşmektedir.

Şekil 3.5 : “Google Street View” ile bir kuru temizleme dükkanı içerisi (Url-7).

Bilgisayar ekranı başından bunu yapmak, flanörün takındığı kalabalıklar içinde görünmez gözlemci pozisyonunu düşünmeye yol açar. Çünkü flanör, kendini güvensiz ve kurban gibi hissetme eğilimi içindedir. (Tandaçgüneş, 2012) Gelişigüzel kaybolup gitmelere müsaade ettiği düşünülen bu uygulama, kentin bir anlık fotoğraflandığı durumu üzerinden olduğu için, sürekliliği olduğunu söylemek mümkün olmadığı savunulmaktadır. Ayrıca, kentin gerçekliği üzerine sorular sormayı gerektiren bu sanal gezinme hali ile bir kent okuması yapılıp yapılamayacağı üzerine yeni sorular sordurtmaktadır. Kent keşfinin, sadece görsel bir algı olmadığı, koku, tat, diğer yaşayan canlılar ile etkileşim, hareket vb. birçok algı dinamiklerinin bu anlamda önemli yer ettiği düşünülmektedir.

3.4.2 Oyunbaz *Dérive* örnekleri

Örnekler, Guy Debord'un (2008)*dériveler* üzerine 'oyunbaz-yapıcı' ifadesi ile yaptığı tanımlamadan yola çıkılarak, günümüz pratiklerinde iki farklı yönünün nasıl uygulandığı ile devam edilecektir. Bu bölümde, *dérivelerin* herhangi bir çıktı gerekmeksizin oyunbaz bir deneyim olarak kullanılan örnekleri üzerine durulacaktır. Bu anlamdaki *dérivelerin* kendisinin bir amaç olduğu düşünülmektedir ve bir üretime araç olmaksızın edinilen deneyim için yapıldığı öne sürülmektedir.

Eduardo Cachucho'nun tasarımını yaptığı 'Dérive Urban Exploration' uygulaması bu kısımda gösterilecek ilk örnektir. Bu uygulama, rastlantı yolu ile bir kenti keşfetmek üzere yazılmış bir uygulamadır (Şekil 3.6).Situasyonistlerin düşüncelerinden ilham alınarak tasarlanan bu uygulama, kentlilerin yeni, kentin keşfedilmemiş yerlerini bulmalarına yardım etmek üzere tasarlanmıştır. Kent keşifleri için kışkırtıcı bir yanı olduğu savunulmaktadır. Her 3 dakikada bir uygulama, kullanıcıya rastgele bir görev öne sürer. 'Dérive Urban Exploration' açık kaynaklı bir proje olmakla beraber rastlantısal sonuçlar için 'Dérive Platform' isimli platformu kullanmaktadır. Bu platform, herkesin kullanımına açıktır ve bireysel projeler için kullanılabilir. Kullanıcıların yeni görevler eklemesine de müsaade eden bir platformdur. (Url-8)

Şekil 3.6 : 'DériveUrban Exploration' uygulaması yükleme penceresi (Url-9).

Bütün kentler için 38 tane görev kardi hazırlanmıştır. Ayrıca, spesifik kentler için özel kartlar bulunmaktadır. Şu ana kadar İtalya'daki Beilla kenti için ekstra 12 kart

ve Fransa'dan Paris kenti için ise ekstra 27 kart tasarlanmıştır. Rio de Janeiro, Johannesburg, Berlin ve İstanbul'a özgü kartların tasarımları halen sürmekte olduğu belirtilmekle beraber, bunun için, açık uçlu yazılıma sahip bu uygulamanın kullanıcılarından da katılım beklenmektedir. (Url-8)

Şekil 3.7 : Tüm kentlerde geçerli olan kartlardan örnekler (Url-9).

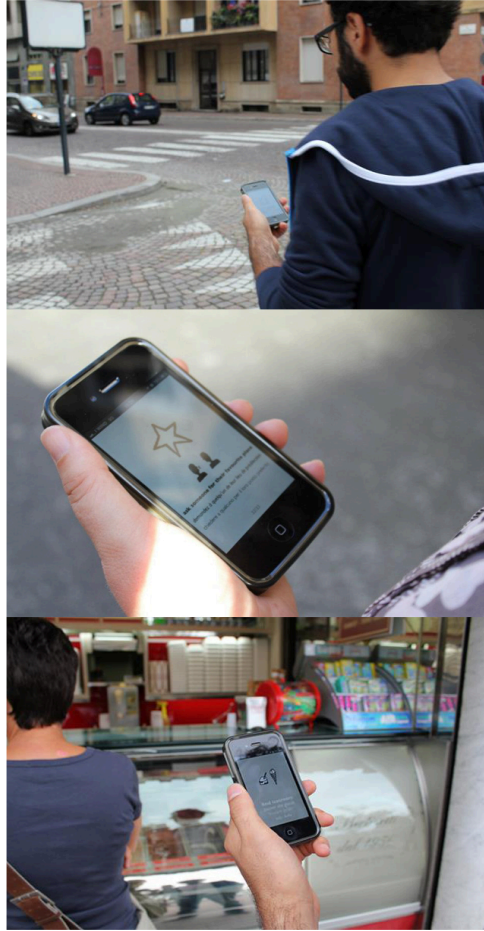
Ücretsiz olan bu uygulama, rastlantısallığı bir oyunun aracı olarak kullanmaktadır. Bir haritalama vb. çıktı üretmek gerekmemektedir. Kenti rastlantısal deneyimler ile keşfe çıkmak bu oyunun amacıdır. Masa oyunlarına benzer bir tasarım dili ile oyun kartları rastgele ortaya çıkar ve kent üzerinde orada yazılı olan görevin bizzat yapılması beklenmektedir. Kartlar üzerinde, “sağa dön”, “düz git” gibi yön bildiren ifadeler olduğu gibi, “bir ses bul” veya “alışveriş yapan birini takip et” gibi daha oyunu zorlayan görevler de bulunmaktadır (Şekil 3.7). Kent özeli kartlarında ise, o

kente has ifadeler vardır. Örnek olarak Paris kartlarında, oraya özel “pastane bul” veya Guy Debord’a atıfta bulunarak ‘zihninin seni yönlendirmesine izin ver’ gibi ifadeler bulmak mümkündür (Şekil 3.8).

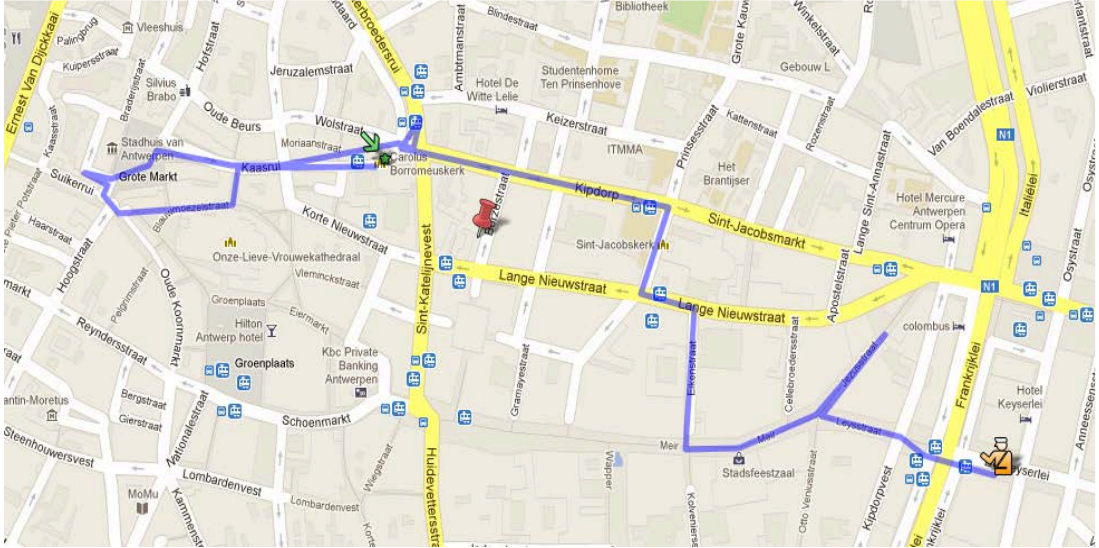

Şekil 3.8 : Paris’e özel kartlardan örnekler. (Url-9).

Şekil 3.9 : Aplikasyon ile yapılan bir *dérive* sürecindeki fotoğraflar (Url-10).

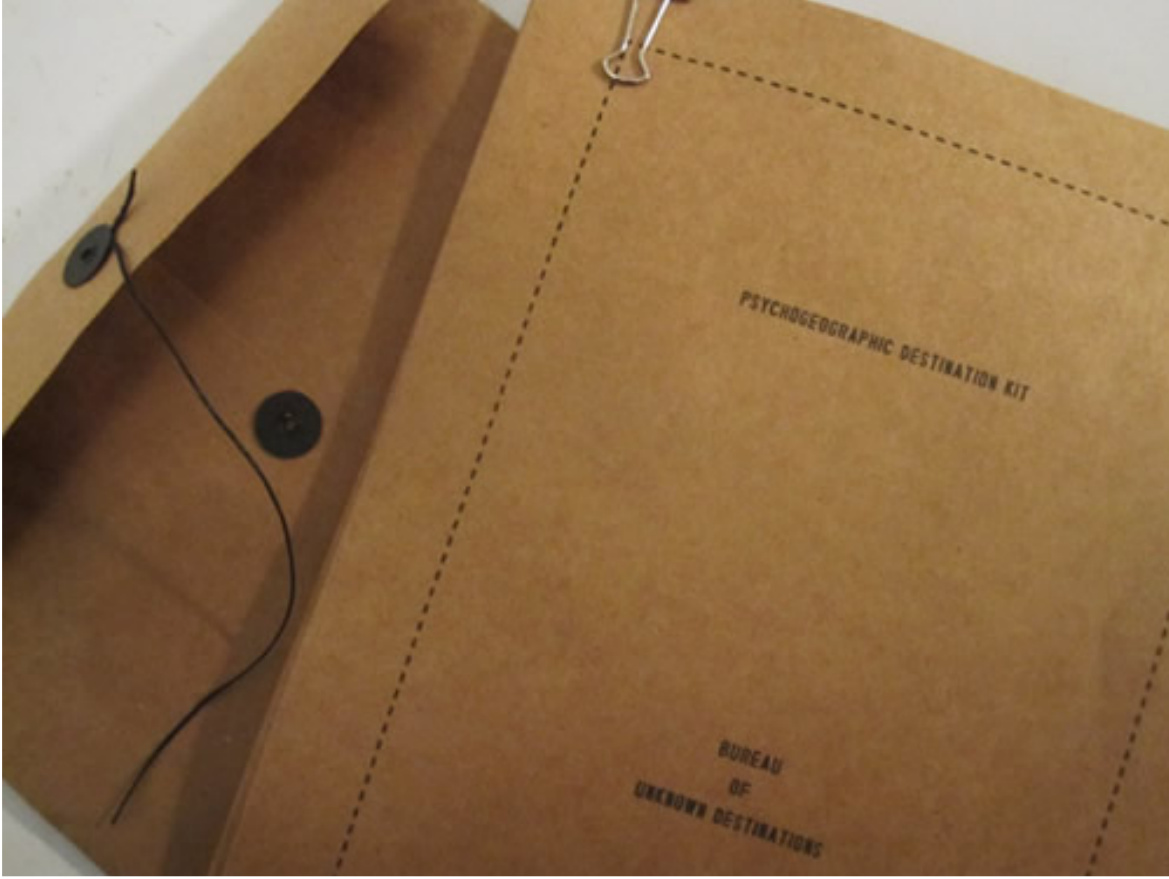
Bir kullanıcı bu aplikasyon ile *dérive* yapmanın çok keyifli olduğunu belirtmekle beraber, rastlantısallıklara çok da izin vermediği yazmaktadır. “Bir inşaat alanı bul” yazan kart çıkan kullanıcıya, geldiği yöne doğru tekrar gitmek istemediği için kendi iradesi ile başka bir yöndeki alana doğru gittiğini belirtmektedir. Bir yandan da, aynı oyun kartlarının sıkça tekrar gelmesinden yakınmaktadır. (Url-11) Kullanıcının yaptığı *dérive* hazırladığı haritada Şekil 3.10’deki gibi görülmektedir.

Şekil 3.10 : Antwerp’te aplikasyon ile yapılan bir *dérive*’in rotası (Url-11).

Bir diğer örnek ise, 2012 yılında Sal Randolph adlı bir sanatçının bir işi olacaktır. Bu iş, ‘Bureau of Unknown Destinations’ (Bilinmez İstikametler Bürosu) isminde olup, kent keşifleri için bir büro niteliğindedir. Bu büro, ‘Psychogeographic Destination Kit’ (Psikocoğrafyasal İstikamet Kiti) ismini verdiği bir kit hazırlamıştır (Şekil 3.11).Bunu, potansiyel gezginlere provoke edici bir bakış ile yaptığını belirtmektedir. Bir gün süren bir davete çağırdığını belirten sanatçı, kullanıcılardan herhangi bir trene binerek bilmedikleri bir yere gitmelerini teşvik ettiğinden bahseder. 100 adet basılan bu kit, kullanıcılara postalanmıştır ve deneyimleri beklenmiştir. (Url-12)

Kit, bilinmezlik üzerine çeşitli yollar sunmaktadır. Sanatçı, varış noktasının bilinmezliğini, herkesin deneyimleyebileceği bir sanat formu olarak görmektedir. Kullanıcının kendi deneyiminin yazarı, mimarı, bestecisi olduğunu belirtir ve yöntemin sadece iki maddeden oluştuğunu belirtir. Kullanıcının kendine bir günü boş bırakmasını ve bir tren istasyonuna giderek bilmediği istikamete yönelmesini ister. Kalem, fotoğraf makinesi, harita, günlük gibi dokümantasyon malzemesini ise kullanıcının isteğine bırakmaktadır. (Url-12)

Şekil 3.11 : Psikocoğrafyasal İstikamet Kiti (Ur1-12).

Bunun bir oyun olduğunu belirten sanatçı, keşif yerinin bilinmezliğini nasıl tasarlanabileceği üzerine 7 farklı yol sunmaktadır:

1- Rastlantıya İzin Ver

Eğer istasyondan basılı tren saat tarifi elde edebiliyorsan al. Saatleri birbirine karıştır ve bir tanesini rastgele içinden çek. Trenin gittiği bütün varış noktalarından birini seç. (ya sonuna kadar git, ya orta nokta, ya da zar atarak belirle)

2- Tarifeni Zamanla

İstikametine bir varış zamanı seç. Tüm olası gidiş hatlarını ara ve senin varış zamanına en uygununu seç. Veya, seferin saat uzunluğunu seç ve ona göre ayarla.

3- Sağ El Sol Elin Ne Yaptığını Bilmez

Bir ulaşım haritası aç, veya istasyonda bir tane bul. Gözlerini başka yöne çevire ve sol elinin haritada gezinip bir yerde durmasına izin ver. İstikametini bir yere not et. Tabi ki, bu klasik yöntemdir.

4- Kolay Bilinmeyen

Eğer kenti çok iyi bilmiyorsan, varacağın neredeyse tüm istikametler senin için bilinmez olacaktır. İstasyona git ve garip bir kriter seç. İsminin bir şeyleri çağrıştırdıkları yüzünden bir yer seç (mesela Valhalla, veya Babylon, eğer New York'ta başlıyorsan), veya ilk giden trene bin ve ne kadar seyahat edeceğine karar ver veya şapkası ilginç bir yolcuyu takip et.

5- Bütçe Belirsiz

Eğer tren senin kullanamayacağın bir yol ise, herhangi bir otobüs veya metro seyahati de birçok bilinmeyen içermektedir. Eğer varsa vapur seferlerini de ekleyebilirsin bu listeye. En az bildiğin bir güzergahı seç. Veya psikocoğrafyasal yöntemleri kullanarak yola koyul: bir haritadan diğerine geç, bir diyagram veya resim çiz üzerine ve onu yürümeye çalış, belli bir rengi takip et, bütün öğleden sonra kırmızıdan kırmızıya yürü.

6- Arkadaşlarından Biraz Yardım

İstasyona bir veya daha fazla arkadaşınla git ve farklı istikametlere doğru seyahate çıkmayı kararlaştırın. Her kişi üzerine hiçbir şey bilmedikleri istikameti seçsin ve sonra aranızda bunları değiştirin. Çift katmanlı bir bilinmezlik yaratın.

7- İstikamet Partisi

Bütün varış yerlerinin bilgisini topla. Bütün sefer saatleri bilgilerini topla. Boş kağıtlar topla. Kartlar hazırla istikamet noktalarının yazılı olduğu ve küçük zarflar al. Bir pizza veya Meksika yemeğinden sonra arkadaşlarıyla toplan ve her zarfın içine istikamet yeri, sefer saatlerinden birer tane ekle. Zarfları kapat ve istediğin gibi dağılımını yap aranızda. (Url-12)

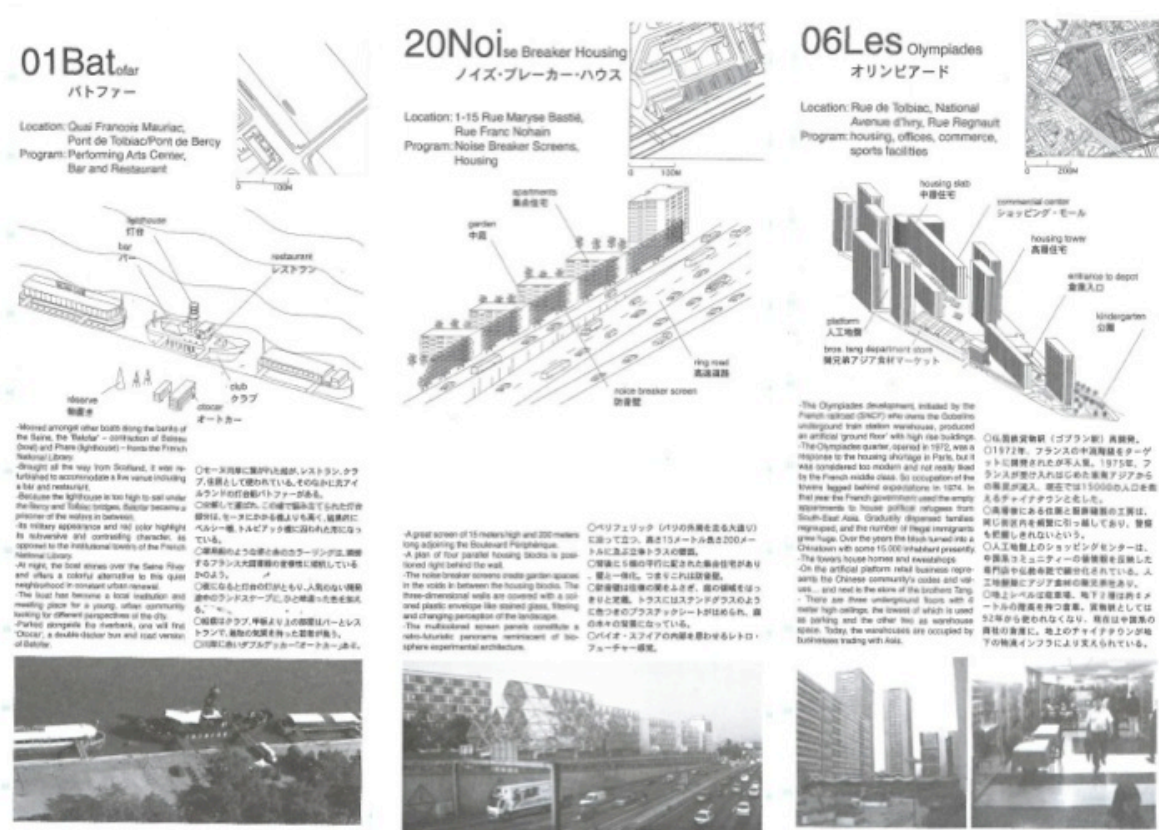
Gündelik rutin hayatımızda yer almayan bilinmez istikametlere doğru seyahat eylemine çağırılmaktadır sanatçıdır. Bir manifesto dilinde yazdığı metninde, rastlantısallığı bir oyunun yöntemi olarak kullanmakta olup, bir ürün çıktısı beklemez, deneyimin yaşanmasını istemektedir.

3.4.3 Yapıcı *Dérive* örnekleri

Bu bölümde, *dérive*'i bir araç olarak kullanan pratiklerden bahsedilecektir. Deneyimin kendisinin değerli olduğu kadar, bir sonuç ürün yaratımı için *dérive*'in gerekliliğini vurgulayan projeler ele alınacaktır.

2000 yılında Japon mimarlık ofisi Atelier Bow-Wow, Paris'in 13. bölgesi üzerine bir araştırma yapmak üzere çağırılmışlardır. 13. bölge, Haussmann planı ile bölgeleştirilmiş olup, Paris'in güneydoğu çeperinde yer almaktadır. Atelier Bow-Wow kurucu mimarlarından Yoshiharu Tsukamoto ve Momoyo Kaijima bu bölge üzerine şunu demektedir:

Japon turist kitaplarında, 13. bölge için sadece 2 sayfa ayrılmıştır. Başka bir deyişle, turistler için 13. bölge var olmamaktadır. Böyle bile olsa, biz bu bölgenin çok çeşitli anahtar elemanları kapsadığını düşünüyoruz. Büyük ölçekte, diğer günümüz kentlerini kavrayabilmek için yardımcı olabileceğini savunuyoruz. Bu yüzden, 13. bölge üzerine bir rehber kitap yapmaya karar verdik ve ismine de Broken Paris (Parçalanmış Paris) adını verdik. (Daniell, 2009)

Şekil 3.12 : Broken Paris, Atelier Bow-Wow (Daniell, 2009).

Bu araştırmaya, mimarlar, situasyonistlerin ortaya attığı *dérive* teorisi ile başlamışlardır. Kentin bu bölgesinde rastlantısal bir şekilde sürüklenen mimarlar, gördüklerini yargılamadan önce anlamaya çalıştıklarını belirtmektedirler. (Daniell, 2009) Yaptıkları *dériveles* sonucunda, gördüklerini bir dokümantasyon tekniğı ile toplamışlardır ve en nihayetinde bir rehber kitap formatına dönüştürmüşlerdir (Şekil 3.12).

Mimarlar süreç hakkında şu şekilde açıklama yapmaktadırlar:

Her şeye eşit düzeyde bakmaya çalıştık. Üst-alt kültür, çirkin-güzel, iyi-kötü ayrımlarını bu çalışmanın dışında bıraktık. Çeşitli yöntemleri üst üste çarpıştırarak, araştırmamız bölgenin gerçekliğinin gözlemi yönüne doğru kaydı. Bunu da, yeri deneyimleyerek ve sessizce onun karakterleri (onun sınırları, topografyası, vs.) ile rast gelerek yaptık. Bu kent keşfi nihayetinde, bölgedeki birçok mekanın güçlü ve çeşitliliğe açık bir karakter sunduğunu fark ettik. Bir anlamda, mekanlar birbirlerine çevreleri ve kullanım farkları ile sınır çekiyorlardı, her biri bir nevi ada gibi idi. Bir anlamda, Haussmann'ın parsellerinin ve bina cephelerinin sürekliliğine zıt karşıt olacak şekilde, 13. bölge devamsız adalardan oluşuyordu. Bizim gözlemlerimiz sonucunda, 24 ayrı ada olduğu kararına vardık ve rehberde kataloglamayı bu şekilde yaptık. (Daniell, 2009)

Daniell (2009), Atelier Bow-Wow'un yalnızca birer kentsel psikocoğrafyacılar olarak davrandıklarını belirtmektedir. Paris üzerine yapılan bu araştırmaları için, Haussmann'ın veya Le Corbusier'in planlarını olumsuzlamak için olmadığını, fakat halihazırdaki kentin durumu, onun formları ve öngörülemeyen kullanımları üzerine pragmatik bir sunum olduğunu belirtmektedir.

Bu anlamda, kentin dışlanmış bir bölgesi üzerine Atelier Bow-Wow ekibi, yerin gerçekliğini kavrayabilmek için *dérive* teorisini bir araç olarak kullanmaktadır ve kentin bu bölümünü keşfettikten sonra bunu bir çıktı ürün olan adeta turist rehberi gibi bir kataloğa dönüştürmektedir.

Bir diğer örnek olarak, Raoul Bunschoten adlı mimarın kurmuş olduğu Londra merkezli ofis olan Chora gösterilecektir. Chora, rastlantısallığı üretim sürecinde bir araç olarak kullanan yapıcı örnekler başlığı altında bir diğer örnek olarak değerlendirilecektir. Chora kentsel okumalar yaparken kendileri ürettiği bir dizi yöntemler kullanmaktadır. Bunschoten (2001) kentlerin, çok katmanlı olmakla beraber birçok çeşitli aktörleri ve etkenleri içerdini savunmaktadır. Bunun dinamik bir yapıda olduğunu ve kentsel alanları sürekli olarak yeniden yapılandırdını belirtmektedir.

uyguladığı bu *dérive* anlayışı çok katmanlı günümüz kentlerine bakmak anlamında önyargıları çalışmanın ilk safhasında yok eden bir anlayışa hizmet etmektedir. Bu anlamda, çalışma alanlarını yargılamadan önce anlamaya çalışmakta olan bu grup, bunu rastlantısallığı yapıcı bir yol olarak geliştirerek yapmaktadır.

3.5 Ara Sonuçlar

Kent keşifleri özelinde rastlantı kavramının ne kadar etkili bir yöntem olacağı üzerine bu bölümde yapılan araştırmalar, öncelikle tarihsel bir süreç çizilerek sonrasında da günümüze etkileri ile örneklendirilerek bir araya getirilmiştir. Tarihte, kent keşifleri üzerine büyük öneme sahip olduğu düşünülen iki eylemci aktör olan flanörler ve situasyonistler, psikocoğrafya potasında bir araya getirilmiştir. İki aktörde de gözlemlenen bir çeşit düzenlemeye karşı çıkılarak, dönüşmekte olan çevrelerini keşfetmek için rastlantısallıkları kullanmış olduklarıdır. İki karakterin de kentte dolaşırken salınma, sürüklenme hali daha sonraki zamanlarda bir yöntem olarak kendini bulduğu örnekler verilmiştir.

Özellikle sosyal ağın oldukça gündelik hayatımızın içerisine yer etmiş olması ile, rastlantı kavramının illa kent olmasa bile bir şeyleri keşfederken bir yol olarak kullanıldığı medyalara bir yüzyıl öncesine kadar çok daha alışık bir durumdayız. Çeşitli aplikasyonlar ile her gün yeni karşılaşmalara davet ediliyoruz, farkında bile olmadan içerisine çekiliyoruz.

Flanör ve situasyonistlerden öğrenilen, ister bir amaca hizmet etsin veya isterse hiçbir amacı olmayarak, bir kenti keşfederken rastlantıların devreye girmesine izin verilmesidir. Sonrasında, bunun günümüz pratiklerinde de vücut bulması, bu kavramın bir yol olarak ele alınması aslında yeri anlamak için oldukça etkili bir araç olduğunun tespitidir. Rastlantı gibi bireyin kendi iradesinin yok olduğu bir yol ile sokağa çıkıldığında, o yer üzerine yapılabilecek ön yargıların son derece azaldığı tespiti yapılmış, ve bu da yer üzerine okuma yaparken veya sonrasında üzerine çalışmalar yapılırken oldukça gerekli bir duruş olduğu düşünülmektedir.

Bu anlamda, bir sonraki bölümde, İstanbul bir deney alanı olarak seçilerek yapılan rastlantısal kent keşifleri örneklendirilecektir. Kentte gezerken bireysel iradenin eritilmesinin hem deneyim olarak hem de bir tasarım süreci içerisinde ne gibi olumlu yanları olabileceği üzerine sorular sorulacaktır.

Son olarak ise, Cem İleri'nin, kent okuması ve bakışın körlüğü üzerine kurduğu ilginç bir yazı ile bu çerçeve güçlendirilebilir:

“Kent okuma, kentteki yapıtları okuma deneyi kafamda dönüp dolaşp hep aynı deneyimle örtüşüyor: Kör bir insanın yüzüne asla gözlerimi dikip bakmam. Nasıl bakmam gerektiğini bilmiyorum; bu bir tür “bilgi” gerektirir mi, onu da bilmiyorum, fakat ne zaman böyle bir durumla karşı karşıya kalsam gözlerimi çevirecek boş, zararsız bir uzam ararım; bakışımın yetersiz, beceriksiz ve son derece kaba olduğunu düşünürüm; bir süre için bakmamaya, hiçbir şey görmemeye çalışırım; bu çabanın da aslında kendi içinde bir üstünlük savı taşıdığını bilirim, bedenim baştan aşağı gerilir, kendimi suçlu, şanslı hissederim, bu sıkıntılı durumdan bir an önce kurtulup, olanaksız bir eşitlik ve denge arayışının peşine takılır, görme (görmeme) biçimlerini, körün bakışını, bakışın körlüğünü keşfetmek için yüzümü bir kez daha kente dönerim.” (İleri, 2000)

4. İSTANBUL'DA *DÉRIVE* ÇALIŞMALARI

İstanbul'da yapılmış olan ve rastlantılara imkan sağladığı düşünülen üç adet 'psikocoğrafya' çalışması ile devam edilecektir. Tarihte; Londra, Paris ve New York gibi kentlerde uygulaması oldukça çok yapılan bu deneyimin, İstanbul gibi bir kentte nasıl olacağı sorusu merak uyandırmaktadır. Özellikle topografyasıyla bu diğer üç kentten net bir şekilde farklılaşan İstanbul'un, ne gibi yeni deneyimler ortaya koyduğu bölüm sonunda tartışılacaktır.

Çalışmaların amacı, kavramsal olarak kurulan rastlantı kavramı ve bu kavramın kentleri keşfetmek bağlamında örtüştüğü düşünülen psikocoğrafya pratiği ile, İstanbul gibi bir kentte deneyimlemektir. Kenti keşfetmek, okumak ve bunların sonucunda bir çıktı ürün hazırlamak söz konusu olduğunda, acaba rastlantı kavramının ne gibi imkânlar sunduğu sorusu sorulmaktadır.

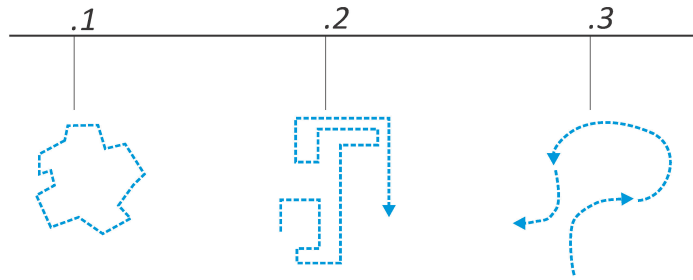
Çalışmalar, psikocoğrafya kapsamının içerisinde yer alan, gündelik hayatta kentte uygulaması mümkün olacağı düşünülen, Guy Debord'un *Dérive* Teorisi modeli ele alınarak yapılmıştır. Çalışma ekibi iki kişiden oluşmakla beraber, sırasıyla, rastlantısal gezmek için modeller tasarlanmış, sonra kentte uygulamasına çıkılmış ve de bu arada çıktı ürün olarak neler yapılabilir sorusu düşünülmüştür. Çalışmaların birden fazla olmasının amacı, farklı şekilde tasarlanmış rastlantısal kent gezme deneyimlerinin birbirleri açısından nasıl farklılaşabileceğini keşfetmek içindir.

Çalışmaların süreci, önceden belirlenmiş çeşitli medya yolları vasıtasıyla kayıt altına alınmıştır. Kent keşiflerinin öncesinde ve esnasında, edinilen deneyimlere ek olarak, çalışmaların nasıl bir çıktı ürün ile sonuçlandırılacağı de hep bir soru işareti oluşturmuştur.

Çalışmaların sonucunda, üretilen çıktılar ve süreç üzerinden, kurulan kavramsal çerçeve bağlamında, rastlantı kavramının, bir kenti keşfederken ne gibi yeni imkanların kapılarını açtığı tartışılacaktır. Bir modeli tek tipleştirmeye çalışmayan bu tez çalışması, hem bilinçli hem de bilinçsiz kent gezme deneyimlerinde, rastlantı kavramının gündelik hayatta ne kadar etkili olup olmadığı sorusunu soracaktır.

Kentin temsili dışında kalan, görülmeyen bölgelerine keşfe mümkün kılıp kılmadığı, kılırsa nasıl bir ilişki kurulduğu soruları da çalışmalar nihayetinde cevaplanacaktır.

Üç farklı çeşit olarak tasarlanan bu *dérive* çalışmaları, rotalarının belirlilik-belirsizlik ekseninde ayrılmasıyla birbirlerinden farklılaşmaktadır. Şekil 4.1’de rotaların birbirlerinden farklılaşan kurgusu şema ile anlatılmaktadır. İlk yapılan çalışma, rotası keşfe çıkmadan önce harita üzerinde net bir şekilde belirlenmiş bir çalışmadır. İkinci yapılan çalışma, kısmi olarak rota belirlenmiş, fakat harita üzerinde işlenmemiş bir çalışmadır. Üçüncü yapılan çalışma ise, ne rota ne de rotanın haritada nereye tekabül ettiği bilinmeyen, tam bir sürüklenme çalışmasıdır. Çalışmalar birbirinden bu şekilde farklılaşsa da, bütün hepsinde ortak olan; rastlantı kurallarının, bir oyun gibi keşfe çıkmadan önce tasarlanmış olduğudur. Her bir çalışmanın ne gibi kurallar içerdiği ayrı ayrı açıklanacaktır.

Şekil 4.1 : Şema ile üç *dérive* çalışması (Gürbey Hiz).

Üç çalışmanın birbirleri arasında, çoknet sınırlarla ayrılan bir kıyaslama yapılması gerektiği düşünülmemektedir. Öte yandan, bazı noktalarda, bu kıyaslamaların yapılabilmesi de tartışmaları zenginleştireceği düşünüldüğünden, bazı parametreler her üç çalışma için ortak belirlenmiştir. En önemli ortak nokta, bütün çalışmalarda bölge olarak, çok çeşitli algılara, perspektiflere ve sürüklenmelere imkan sağlayacağı düşünülen, serüvenli sokaklara sahip, tarihi yarımada tercih edilmiştir.

4.1 Dérive #1

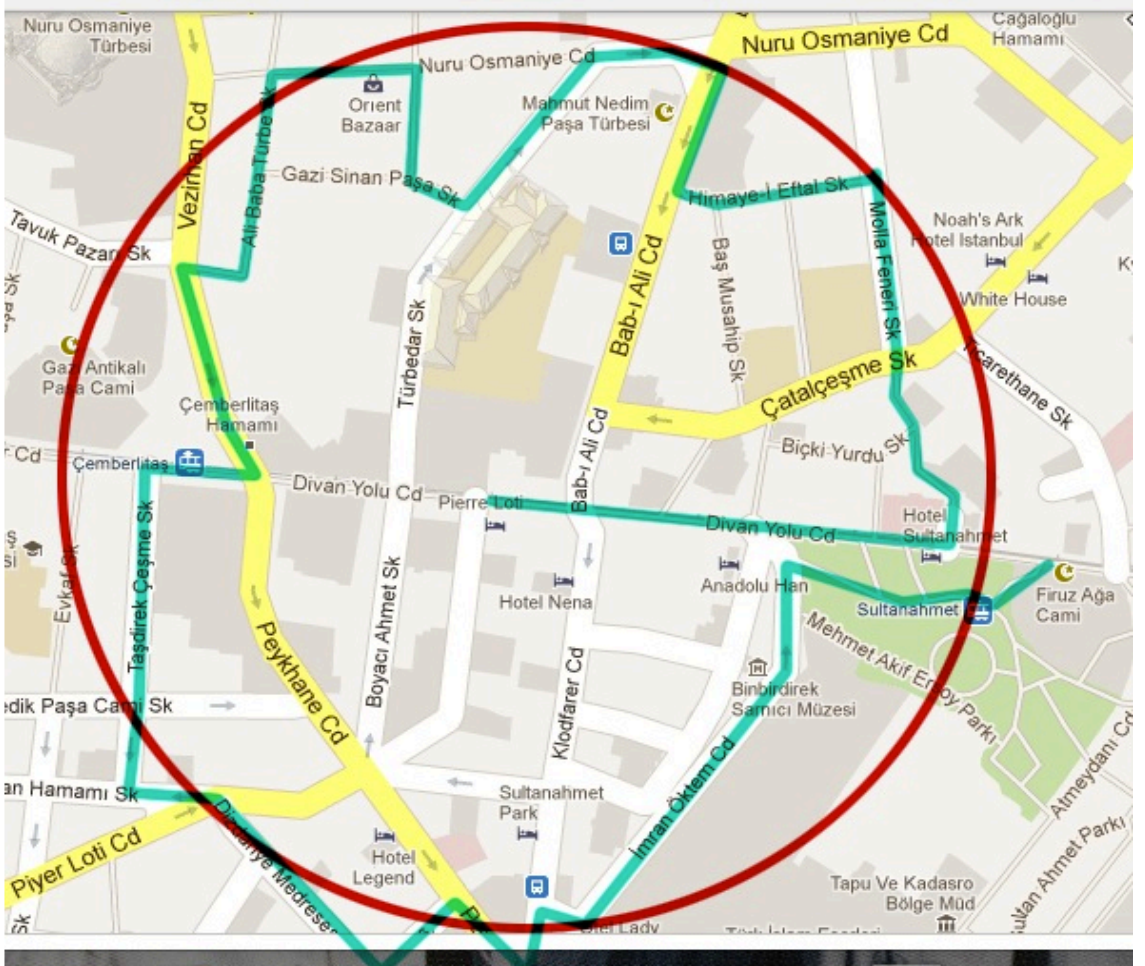
İlk *dérive* çalışmasının tasarımında rotanın haritadaki yerinin belirliliği rol oynamaktadır. Bu çalışmada, rota önceden bilinmekle beraber yürüme esnasında harita keşfe çıkanların yanında bulunmaktadır.

4.1.1 Çalışmanın tasarımı

Kurallar:

- 1- Bulduğunuz noktayı merkez noktası belirleyerek bir sokak haritası üzerinde, yürünebilir mesafeleri aşmayacak şekilde bir daire çiziniz.
- 2- Merkezden hangi rota ile yürüyüş dairenize ulaşacağınıza karar veriniz.
- 3- Dairenin çevre çizgileri kentte tam olarak sokaklara isabet etmeyeceği için sokak hatlarına göre daire üzerinde kırıklı bir güzergah belirleyiniz.
- 4- Bu güzergahı mümkün olduğunca daireden çok uzaklaşmayacak şekilde çiziniz.
- 5- Çıktı ürün kurallarınızı belirleyiniz.
- 6- Harita elinizde olmak üzere *dérive* çalışmaya başlayınız.

Şekil 4.2 : *Dérive* #1 rotası (Gürbey Hiz).

4.1.2 Çalışmanın süreci

Başlangıç Noktası: Divan Yolu Caddesi

Bitiş Noktası: Divan Yolu Caddesi

Süre: 0'47"

Uzunluk: 2.0 km

Kişi Sayısı: 2

Çalışmanın başlangıç noktası olarak Divan Yolu Caddesi seçilmiştir. Bu cadde bir merkez kabul edilerek, Şekil 4.2'de yer alan kırmızı hatta sahip daire çizilmiştir. Sonrasında, bu daire, sokakların haritadaki konumlanışına uygun gelecek biçimde Şekil 4.2'de yer alan yeşil hatta sahip kırıklı rota çizilmiştir. Çıktı ürün olarak, her sokak dönüşünde fotoğraf çekimi yapılması kararlaştırılmıştır.

Yürüyüşün ilk aşamasında, Divan Yolu Caddesi'nden devam edilerek daireye dahil olunmuştur. Sonrasında, sırasıyla Nuru Osmaniye, Çemberlitaş olmak üzere Sultanahmet'ten geçerek tur sonlanmıştır.

4.1.3 Çalışmadan çıkartılan sonuçlar

Haritada öncesinde hangi bölgelerden geçileceği bilinerek yapılan bu *dérive* çalışmasında, merak unsuru başlangıçta önemli rol oynamamıştır. Her sokak hakkında fikir sahip olunmasa da, yürüyüş rotasına denk düşen belli başlı sokaklar öncesinde bilindiği için, geçilecek yerler üzerine ister istemez önyargılar üretilmiştir. Böyle bir yargısal yaklaşım olmasına rağmen, *dérive* sürecinde, daha öncesinde hiç bilinmeyen sokaklar önyargının kırılmasını mümkün kılmıştır. Fakat, haritadaki konumları bilindiğinden ötürü, o sokakları bir bağlama oturtmak o kadar da zor olmamıştır. Nerede olduğunu ve bir sonraki aşamada nereye varacağını bilmenin, rastlantısallığı azaltan etkisi olduğu ve bu yüzden de yeni kent keşiflerine çok da müsaade etmediği düşünülmektedir.

Bu çalışmaya özel olarak süreçte önemli bulunan bir okuma, Divan Yolu'nun konumlandığı pozisyonudur. *Dérive* sürecinin ilk yarısı Divan Yolu'nun kuzey bölgesinde, ikinci yarısı da güney bölgesinde geçmiştir. Divan Yolu'nun konumlanışı, kuzey ve güney bölgelerinin mimari karakteri, sokak yaşantısı gibi konularda sert farklılıklara yol açtığı gözlemlenmiştir. Caddenin kuzeyinde

konumlanan Nuri Osmaniye bölgesi, pahalı dükkanları ve kafeleri ile sokakta insanların epey kalabalık olduğu bir yaşantı resmi sunmaktadır. Buna rağmen haritada hemen güneyinde konumlanan Sultanahmet Camii arkasında kalan bölge ise, büyük kamu binalarının, küçük ticaret mekanlarının ve birkaç otelin konumlandığı ve sokağın sadece geçiş için kullanıldığı bir yaşantı içermektedir. Öncesinde planlanmayarak, dairenin rastlantısal konumlanması ile ortaya çıkan bu yürüme rotası, farklı bölgelerin aynı bağlam içerisinde yer almasını sağlamış ve bu bağlamda karşıtlıkların kavranmasına yol açmıştır.

4.2 Dérive #2

İkinci *dérive* çalışmasının tasarımında etken faktör, rotanın kısmi belirlenebilirliği, ancak bir harita üzerinde önceden konumlandırılmaması olmuştur.

4.2.1 Çalışmanın tasarımı

Kurallar:

- 1- Bir deftere, herhangi bir rota çiziniz. Rota tek yönlü devam etsin, ve sağa veya sola dönüşler içersin.
- 2- Rotanın başlangıç ve varış noktaları olsun.
- 3- Rotayı takip eden istediğiniz sokaklar üzerinde, o sokaklara bağlanan diğer sokaklar çiziniz.
- 4- Çıktı ürününüzü yaratmak için kullanacağınız fotoğraf, ses, yazı gibi malzemeleri nerelerde toplayacağınızı rota üzerinde belirtiniz.
- 5- Rotanın kentte kesintiye uğraması halinde nasıl bir kuralla tekrar rotaya geri döneceğinizi kararlaştırınız.
- 6- Bu kuralları uygulamak üzere kentin herhangi bir noktasını başlangıç noktası olarak kabul ediniz. Yanınızda çizmiş olduğunuz rotanız bulunsun.
- 7- Rota başlangıç ve bitiş saatlerinizi not ediniz.
- 8- Öğrenebildiğiniz yerlerde geçtiğiniz sokakları not ediniz.
- 9- Hangi sokaklardan geçeceğinizi ve varış noktanızın neresi olacağını merak ederek *dérive*'inize başlayınız.

4.2.2 Çalışmanın süreci

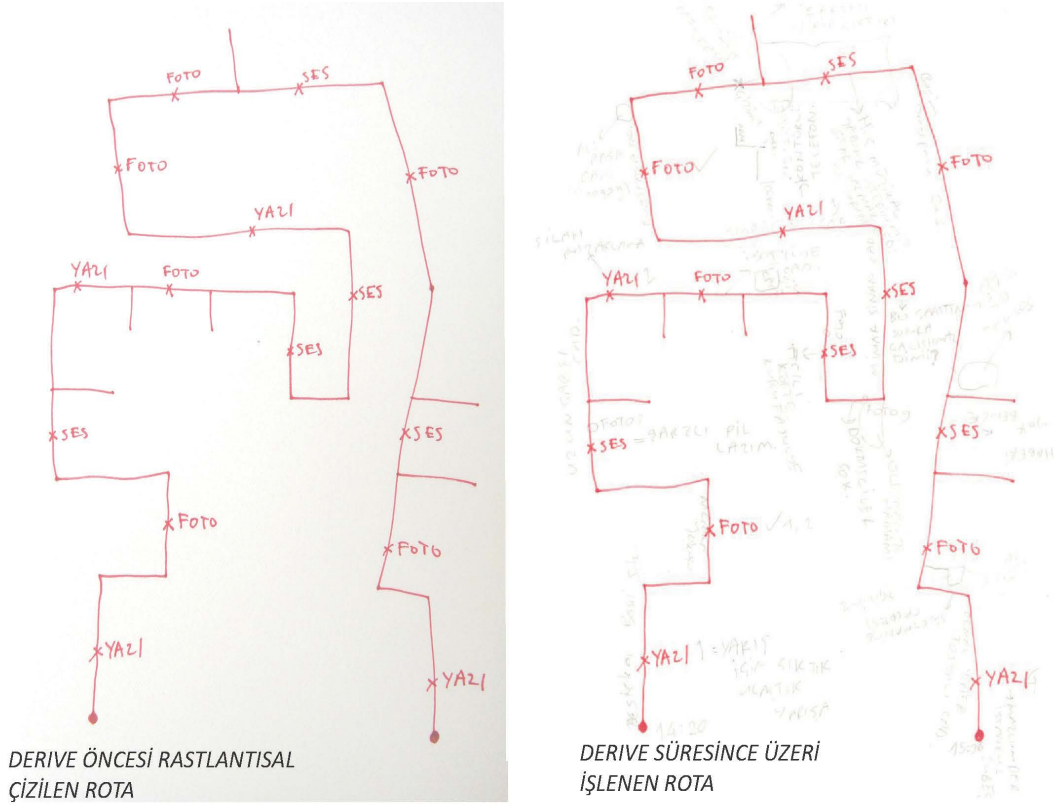
Başlangıç Noktası: Bestekar Basri Sokak

Bitiş Noktası: Cemal Yener Tosyalı Caddesi

Süre: 1'10"

Uzunluk: 3.7 km

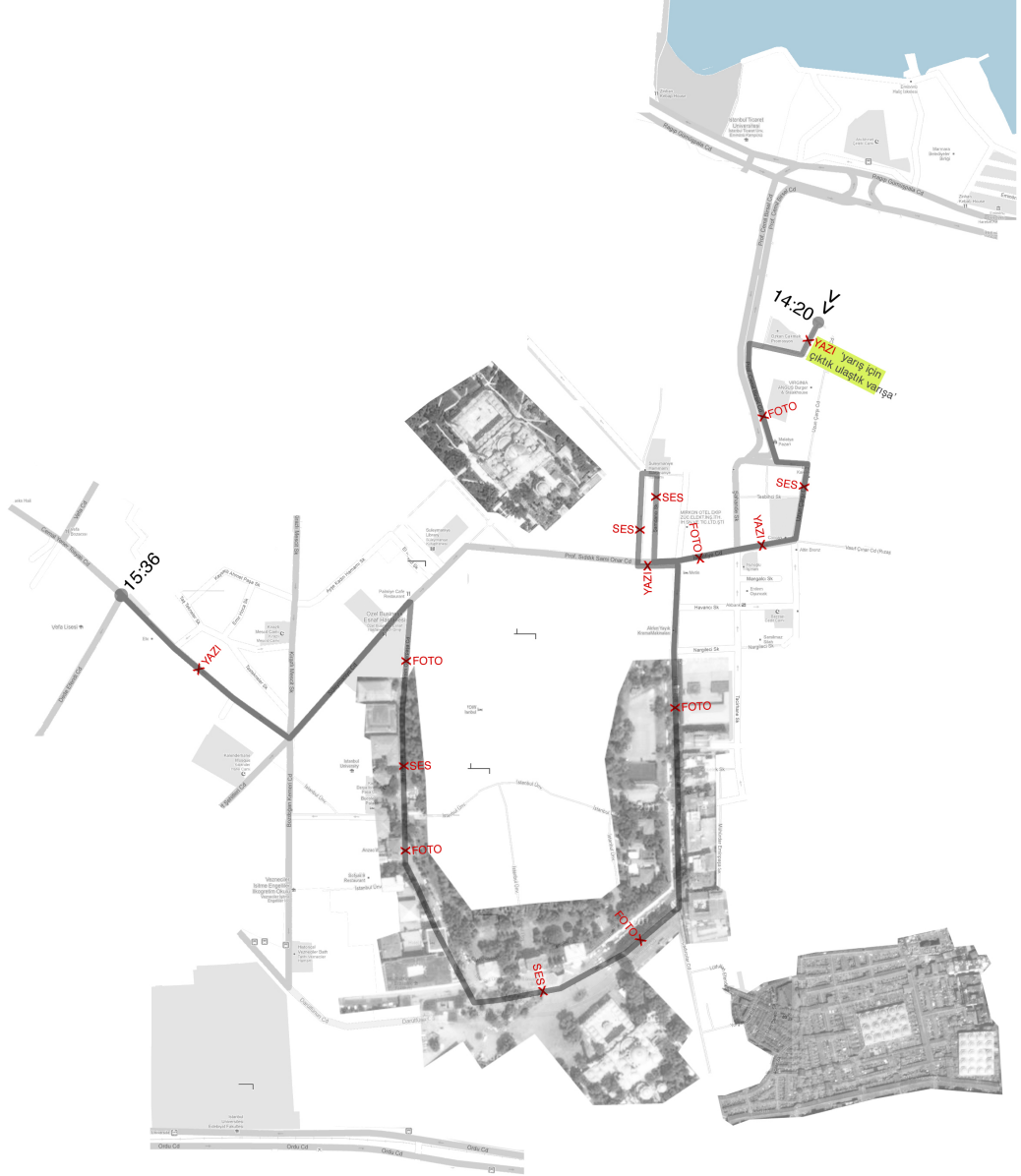
Kişi Sayısı: 2

Şekil 4.3 : Dérive#2 öncesinde hazırlanan ve sürecinde işlenen rota (Gürbey Hiz).

Şekil 4.3'te izleneceği gibi önceden rastlantısal bir rota hazırlanmıştır. Yapılan çalışma süresince, kentte nerede konumlanacağı bilinmeden çizilen rotanın uygulanabilirliğini etkileyecek, çıkmaz sokak vb. gibi pürüzler meydana çıkmamıştır. Başlangıç noktası herhangi bir neden olmaksızın Bestekar Basri Sokak seçilmiştir ve

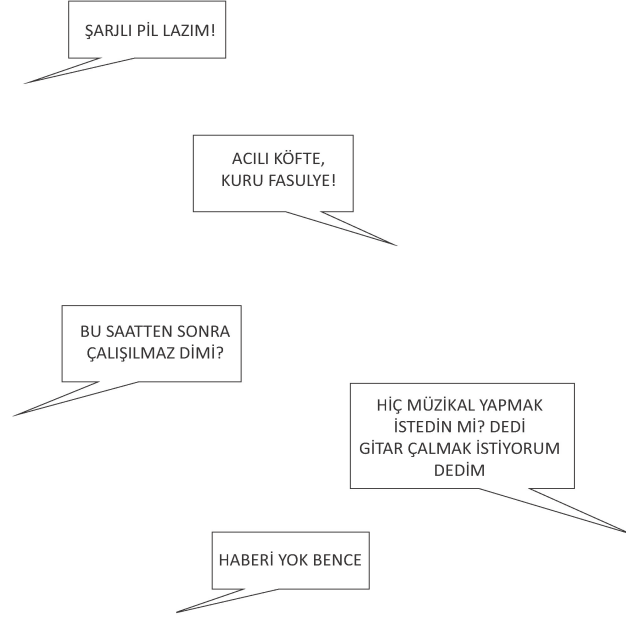
bu *dérive* çalışması, öncelikle Süleymaniye Camii çevresi olmak üzere, sırayla Beyazıt Meydanı ve İstanbul Üniversitesi civarına denk düşmüş olup, Vefa Lisesi çevresinde ise sonlanmıştır. Şekil 4.4'te rotanın gerçek haritada nereye tekabül ettiği gösterilmiştir.

Şekil 4.4 : Dérive #2 rotası (Gürbey Hiz).

Çalışma boyunca, önceden kurallaştırılmış yerlerde fotoğraf çekimi, ses kaydı ve çevrede tespit edilen herhangi bir yazının not edilmesi gibi dokümantasyonlar yapılmıştır. Şekil 4.5'te belli bölgelerde rastgele toplanan sesler, Şekil 4.6'da ise yine

aynı rastgele yol ile toplanan yazılar gösterilmiştir. Dokümantasyonun nerelerde yapılacağı önceden belirlenmiş olmasına rağmen, sezgisel deneyimlere dayalı kuraldışı noktalarda da bu dokümantasyonlar az da olsa yapılmıştır. İlave olarak, iki noktada, rota dışına çıkılıp sonra yine aynı noktadan rotaya devam edilmiştir. Ayrıca, yine iki ayrı noktada, önceden dokümantasyon aracı olarak düşünülmeyen, fakat, süreç sırasında akla gelen bir teknik olarak eskiz çizimleri yapılmıştır.

Şekil 4.5 : *Dérive#2* süresince toplanan sesler (Gürbey Hiz).

Şekil 4.6 : *Dérive#2* süresince toplanan yazılar (Gürbey Hiz).

4.2.3 Çalışmadan çıkartılan sonuçlar

Oyunbaz bir yapıya sahip olan bu *dérive*, yerleri deneyimlemek anlamında, oldukça verimli bir süreç olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmayı yapmadan önce birçok kez deneyimlenmiş bu yerlerin (Süleymaniye, Beyazıt) *dérive* sırasında, rastlantı eseri ortaya çıkmaları merak uyandırmıştır. Bir sonraki adımda nerede olacağız?, *dérive*'in bitiş noktası neresi olacak? gibi sorular, süreç boyunca bilinmemekle beraber yere dair önyargıları da egale etmiş olduğu düşünülmektedir. Özellikle bu çalışma, tarihi yarımada gibi bol sokaklı bir bölgede yapıldığı için, bol malzemeli cevaplar ile karşılık verdiği tespitine varılmıştır.

Bu *dérive* çalışmasının konumlandığı yerler konusunda ilginç bulunan, birçok farklı karakterle özelleşmiş bölgelerin birbirlerine çok yakın olması fakat öte yandan birbirlerinden sert olmasa da ayrılmış olmalarıdır. Bu konunun tarihi yarımada'nın çok katmanlı yapısı ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Şekil 4.7 içeriğinde yer alan rota sırasınca çekilmiş olan fotoğraflar, bu çok katmanlı yapıyı ifade etmektedir. Rastlantıyı bir yol olarak kullanarak tarihi yarımada'da keşfe çıkıldığında çok çeşitli sokak yaşantısı veya mimari karakter ile karşılaşma fırsatı doğmaktadır.

Şekil 4.7 : *Dérive* #2 sırasında çekilen fotoğraflar (Gürbey Hiz).

Bu bağlamda, bilinmezlikleri içeren fakat aynı zamanda yürüyüş boyunca bir rotanın da bulunduğu bu *dérive* çalışmasının, kenti keşfetmek için hem oyunbaz hem de

yapıcı bir yapısı olduğu düşünölmektedir. Oyunbaz oluşu; nerede konumlanıldığı veya nereye varılacağı bilinmediğı için bir serüven oluşuyla ilişkilendirilebilir. Yapıcı oluşu ise; kentin bir bölgesi üzerine bir çıktı ürün üretimi için oldukça faydalı bir bakış sunmasıyla ilişkilendirilebilir. Yapılan bu çalışmada herhangi bir spesifik göz ile (tüketim mekanları, sokak kullanımı, vb.) kente bakılmamıştır. Eğer bu çalışma, kentin belli bir kavramını kentte aramak üzerine yapılmış olsaydı, çalışmanın önyargılardan bağımsız olarak birçok yeni durumun keşfine imkan sağlayacağı düşünölmektedir. Örneğın, yeme-içme mekanları, Süleymaniye çevresi ile İstanbul Üniversitesi civarında birbirlerinden oldukça farklılaşmaktadır. Böyle bir araştırmaya çıkan biri belki üniversite çevresine bakma ihtiyacı hissetmeyebilirdi. Fakat, rastlantının bir yol olarak kullanılması sayesinde bireyin kendi iradesi dışındakilerini de deneyimleme gibi bir fırsat ortaya çıkmaktadır.

İki kişi tarafından yapılan bu *dérive* çalışması sonrasında, yaşanan deneyimler gayrı resmi bir sohbet eşliğinde şu şekilde gerçekleşmiştir:

A: En dikkatini çeken şey ne oldu?

B: Kenti yada güzergahı bildiğim için, o yüzden, kafamda belli önyargılar vardı. Belli bir çerçevede bulunacağımızı zannetmişim ama çok başka yerlere gittik. Beyazıt'a ulaşacağımızı pek tahmin etmiyordum açıkçası. O semtler hep yan yana ama bir yandan da yürüme mesafesi ile birinden birine geçiyor olmak şaşırtıcı oldu benim için.

A: Benim de ilgimi çeken şey şuydu. Bizim kontrolümüzde değildi ya güzergah, o yüzden, bazı şeyleri çok daha net algılayabildim. Herhalde bir kurala ait olmadan sürüklensem, çevrenin değişimi belki de o kadar olmazdı. Çarşı gibi bir çevreden, üniversite gibi bir çevreye döndük.

B: Mesela aynı noktadan başlayıp, yine benzer bir rota çizilse ve o uygulansa nasıl olur acaba? Nerelerden geçersin?

A: Evet, insan hemen farklı farklı deneyler yapmak istiyor. Mesela, Beyazıt Meydanı'na geldiğimizde ben şunu düşündüm: Farklı noktalardan da başlasan belki de Beyazıt Meydanı'na çoğu kez ulaşıyorsundur. Belki de o meydana ulaşmamız çok şaşırtıcı değildi.

...

A: Aradığımız bir şey olsaydı, bu *dérive* çok daha enteresan bir şey olabilirdi. Mesela, üretimle ilgilensek, tipik olarak hemen çarşıya gidilir veya ona benzer bir yere gidilir. Fakat, böyle rastgele bir rota çizdiğinde, aslında sen çarşıda da üretimle ilgili bir şey buluyorsun veya başka bir yerde de. Atıyorum burada, eğitimin üretimi, burada başka bir şeyin derken, aslında sana çok dimağ açıcı bir şey veriyor. Önyargılarından kurtulmuş oluyorsun. Bir gözle bakınca muhtemelen çok ilginç olacaktır. Klasik sezginden, yargından kurtulmuş oluyorsun.

...

A: Ayrıca gezdiğimiz yerler de hiç sıkmadı. Süleymaniye tarafları vs. çok yoğun imgelerle dolu olduğu için dört bir yanın. Boş yürüdüğün bir sokak da olmuyor.

B: Evet, o açıdan epey verimli bir yerde dolaştık. Mesela bir yer vardı, Süleymaniye Hamamı'nın orada, sağa doğru gitmek istedim ama güzergahımıza uymuyordu. O anlamda da bana enteresan geldi.

...

B: Kendini bıraksan bir sokakta yürüyeyim desen aynı şey olmaz. Bu daha zevkliydi. Sanki biri bir görev verdi, bir yere bir şey saklarsın, yaklaştıkça alkışlarlar gibi. Onun gibi aslında dışarıdan yönlendiren bir şey de var. Bir yandan o yönlendirmenin mantığı yok, bir amaca hizmet etmiyor.

4.3 *Dérive* #3

Üçüncü ve sonuncu olan bu *dérive* çalışmasında bilinmezlik faktörü diğer yapılan çalışmalara nazaran en üst noktaya çıkarılmıştır. Bu çalışmada, ne rotanın kendisi, ne de haritada nerede konumlandığı bilinmemektedir.

4.3.1 Çalışmanın tasarımı

Kurallar:

- 1- Kentte bir varış noktası seçiniz
- 2- Göreceğiniz ilk kişiyi 3 dakika boyunca takip ediniz
- 3- 3 dakika sona erdiğinde hemen takip edebileceğiniz başka birini seçiniz. Bu rutini her 3 dakika sonunda tekrar ediniz.

4- Takip ettiğiniz kişi eğer bir iç mekana giriyor ise dakikaların dolmasını beklemeden hemen başka birini takip etmeye başlarız.

5- Takip esnasında sonradan haritada nerede olduğunuzu keşfedebilmek için alabildiğiniz sokak isimlerini not ediniz.

6- Önceden belirlemiş olduğunuz sıklıkta takip işlemlerini yaptıktan sonra *dérive*'inizi bitiriniz.

4.3.2 Çalışmanın süreci

Başlangıç Noktası: Hocapaşa Sokak

Bitiş Noktası: Ragıp Gümüşpala Caddesi

Süre: 0'33"

Uzunluk: 1.4 km

Kişi Sayısı: 2

Şekil 4.8 : *Dérive* #3 rotası (Gürbey Hiz).

Çalışma süresince, 9 ayrı kişi takip edilmiştir. Sirkeci’de başlayan takipler, sırasıyla Yeni Camii civarı ve Tahtakale’de devam etmiştir. Şekil 4.8 üzerinde de belirtildiği gibi kırmızı x işareti ile gösterilen noktalarda yeni bir kişinin takibine başlanmıştır.

Önceden planlanıldığı üzere, 3 dakika takip kuralı, *dérive* süresince birçok kez sekteye uğramıştır. Bunun sebebi, takip edilen kişilerin, ya iç mekanlara dahil oldukları için, yada bir süre sonra hareket etmeyerek durdukları içindir. Böyle durumlarda, 3 dakikanın sonlanması beklenmeden başka bir takip edilecek biri bulunmuştur. Şekil 4.9’da bu süreci anlatan bir fotoğraflama çalışması gösterilmiştir.

Dérive boyunca, dokümantasyon olarak, her takip edilen kişinin fotoğrafı çekilmiştir. Alınabildiği yerlerde sokak isimleri not edilmiştir. Akışı hızlı bir *dérive* olduğu için, fotoğraflama ötesinde başka bir dokümantasyon aracı kullanılmamıştır.

Şekil 4.9 : *Dérive* #3 sırasında çekilen fotoğraflar (Gürbey Hiz).

4.3.3 Çalışmadan çıkartılan sonuçlar

Sürüklenmenin yarattığı belirsizlik duygusu, bu *dérive* çalışması için başlıca merak konusu olmuştur. Harita üzerinde neredeyiz?, nasıl bir rotada yürüyoruz? soruları, o an o yeri deneyimlemekten daha önemli hale gelmiştir. Takip etme eyleminin, düşünüldüğünden çok daha fazla bir efor gerektiği keşfedilmiştir.

Tüm bunların yanında, takip edilen insanlarla, ifadesi kolay olmayan bir bağ kurulmuştur. Ne yöne sapacakları üzerine yürütülen anlık tahminler, kentte herhangi bir bireyin yürüme ritüelleri üzerine düşünmeye sevk etmiştir. Yapılan çalışma, iş çıkış saatlerine tekabül ettiğinden dolayı, kişilerin hızlı bir akış halinde hedefe yönelik bir yürüme eylemi gerçekleştirdiği keşfedilmiştir. Ara sıra, bu hedefe yönelik eylemlerin, rota üzerinde ilgi çekici bir yer / nesne görüldüğü takdirde kesintiye uğradığı tespit edilmiştir.

Bu *dérive* çalışmasının oyunbaz bir yapıda olduğu şüphesizdir. Kent ile *dérive* yapan kişinin kurduğu ilişkiden ziyade kent ile takip edilen insanların kurduğu ilişki daha önemli bulunmaktadır. Bu anlamda, bu *dérive* çalışmasında, gündelik hayattaki insanların kentlerdeki rastlantısal hareketini dışarıdan gözlemleyen biri olarak flanör aktörünün içerdiği rolün ağır bastığı düşünülmektedir.

4.4 Çalışmaların Sonuçları

Üç farklı *dérive* çalışmasının sonucunda, üçünün de birbirlerinden farklılaştığı ve benzediği yönler ortaya çıktığı düşünülmektedir. Hepsinin ortak bulunduğu noktanın, rastlantısallığın kattığı oyunbaz yapı ile kenti keşfetmenin ötesinde yaşanan deneyimin değerli olma durumudur. Turist olmanın ‘görülmesi gereken yerler’ ödevinin aksine bu çalışmalar, hem keşiflere müsaade eden hem de daha gerçek bir kent gezme deneyimi sunmaktadırlar.

Kent üzerine sürekli oluşturulan önyargıların bu *dérive* çalışmalarında eridiği gözlemlenmiştir. Bilinirliğin en çok olduğu ilk *dérive* çalışmasına nazaran ikinci *dérive* çalışmasında bu etkinin oluşumu daha net okunabilmiştir. Önyargılar ortadan kalktığı zaman, kentin hızlı değişen dinamiklerini algılamak oldukça kolaylaştığı gözlemlenmiştir.

Her çalışmanın yürüme rotasının içeriğinde, birbirlerinden farklı dinamiklere sahip bölgeler ile karşılaşmıştır. Birbirinden farklı bölgeleri çalışmalar içerisinde beraber deneyimlemek, onların kendi dinamiklerini keşfetmeyi kolaylaştırmıştır. Bu anlamda, bireyin kendi iradesinin ortadan kalkması ile beraber, karşılaşacağı bölgelerin zenginliği ve bu bölgelerdeki bilmediği yeni bağlamların keşfi ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu durumun ise, kentin temsil edilen yüzünün ötesinde yaşayan yüzü ile temasa geçmeyi imkan kıldığı savunulmaktadır.

Her üç *dérive* çalışmasının, çalışma sonrasında bir çıktı üretimine imkan sağladığı düşünülmektedir. Tez çalışması kapsamındaki *dérive* çalışmalarında yapılmamış olmasına rağmen, daha önceden belli başlı sorular ile kente çıkıldığı takdirde, rastlantının bir yöntem olarak kullanılması gerçek bir kentin verileri ile karşılaşmaya olanak sağladığı tespit edilmiştir.

5. SONUÇ

Kentlerin kalabalıklaşması ile beraber, gündelik hayatın şekillenmesinde önemli rol oynayan çeşitli düzenlemeler oluşmuştur. Bu durum, zamanın düzenlenmesi, ulusların inşası, kent planlamaları gibi çeşitlenebilirken oldukça yükselen bir totaliter bakış, iktidar sahiplerinin⁴ kontrolü bir an bile elden bırakmaması olarak ortaya çıkmıştır. Bu düşünce anlayışı, git gide fena halde yükselerek ikinci dünya savaşında ırkların düzenlenmesine ulaşacak şekilde tarihte vuku bulur.

Savaşlar sonrasında, bu konuyla ilgili gelişen eleştiri dinamikleri oluşmuştur. Bu eleştiriler, düşünce dünyasından sanat dünyasına, kent planlamasından gündelik hayata kadar çeşitlenmektedir. Birçok kentin tek elden tasarlanıp çıktığı bir dünya vardır ve bu durumun çok çeşitli sorunlarıyla karşılaşmaktadır. Aslında bir kent tasarlanabilir mi? soruları, kentin kendiliğinden çeşitlenmelerine olanak sağlanması gerektiği gibi oldukça radikal fikirler ile karşılık bulmuştur. Çeşitliliğin farkındalığı, tasarımcının tanrısal pozisyonunun eridiği, bütüncül bakışın eleştirildiği, bölük pörçük durumların kavranabildiği, açık uçluluğun üretimi gibi kavramlar ile kenti okuma ve tasarım yapabilme günümüz kentleri için önemli olduğu kadar oldukça gerekli olduğu da düşünülen bir anlayış şeklidir.

Günümüz kentlerinde tasarım yaparken önyargılı olmayarak kentin kendi dinamiğini okuyabilme yetisi gerektiği düşüncesi yayılmakla beraber bu nasıl yapılabilir soruları gündeme gelmiştir. Tarihte incelendiğinde tasarım yapmak için değil ama gündelik olan kenti keşfetmek veya sahiplenmek için ortaya çıkan eylemci aktörler vardır. Psikocoğrafya başlığı altında toplanan bu aktörler, flanörler ve situasyonitler, yaşadıkları kentlerde bir gözlemci pozisyonuyla keşfe çıkarlar. Yaşadıkları kentlere önyargı ile yaklaşmaktan önce anlamaya çalışırlar. Kentin temsil edilen yerleri dışındaki kentin aslında gerçekten yaşayan kesimlerinde sürüklenirler.

---

⁴ İktidar sahipleri derken, sadece politikacılardan bahsedilmemekle beraber, mimarlar, kent plancıları gibi tasarım dünyasından aktörler de buna dahil olduğu düşünülmektedir.

Bu anlamda, her iki aktörde de rastlantısallık bir yol olarak ortaya çıkar. İki aktörün de kalabalıklar içerisinde rastlantısal bir şekilde sürüklenme hali gündelik hayatta oluşan ve dinamik bir yapıda olan kentin yeni fenomenlerini keşfetmelerini sağlamıştır. Özellikle situasyonistlerin geliştirdiği *dérive* teorisi, kentin bir bölgesini okumak için günümüzde kullanılan bir yola dönüşmekte oldukça müsaittir. Bu teorinin oyunbaz ve yapıcı yönü ayrı ayrı incelenerek, hem sadece bir deneyim olarak kent keşifleri, hem de bir tasarım pratiğine altlık oluşturacak kent keşifleri olarak rastlantısallığın nasıl yeni bakışlara imkan sağladığı incelenmiştir.

Kentlerin temsil edilen yüzü ile gerçekte yaşayan yüzü birbirlerinden farklılaşmaktadır. Bir turist rehberinde resmedilen kent ile, o kentte yaşayanların kenti birbirlerinden oldukça farklıdır. İstanbul özelinde, tarihi yarımada bu anlamda kritiktir. Turist rehberlerinde yer verilen bölgeler, Sultanahmet, Eminönü çevresinden ötesine çıkmamaktadır. Fakat, aynı bölgelere yürüme mesafesinde olan Fener, Balat, Çarşamba mahallesi gibi rehberde İstanbul kimliği altında resmedilmeyen bölgeler vardır ve günümüz İstanbul'unu daha gerçek bir şekilde ortaya sermektedir.

Rastlantısallığın bir yol olarak kullanılması ile kent keşiflerinde daha gerçek bir kent ile karşı karşıya kalırız. Bunun nedeni, içinde yaşadığımız kent üzerine sürekli önyargılar kurduğumuzdan ötürü, kendi irademizi ortadan kaldırdığımız zaman, kentlerin ürettiği yeni dinamikler ile karşılaşma imkanı ortaya çıkmasıdır. Ötekileştirip nerede, nasıl konumlandığını bilmediğimiz yaşantı dünyaları ile karşılaşmalar söz konusu olur. Özellikle üzerine bir tasarım, okuma, söz söylenendurumlarda rastlantısallık bir yöntem olarak kullanıldığı takdirde kent daha gerçek keşiflere müsait bir veri olarak önümüze serilmektedir.

KAYNAKLAR

- Adorno, T. W. ve Horkheimer M.** (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. Kabalcı Yayınları, İstanbul
- Akın, G.** (2010). 20. Yüzyıl Başında İstanbul: Toplumsal ve Mekânsal Farklılaşma. İ. Akpınar (Ed.), *Osmanlı Başkentinden Küreselleşen İstanbul'a: Mimarlık ve Kent, 1910-2010*, (Sf. 20-30). Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul.
- Artun, A.** (2003). Baudelaire'de Sanatın Özerkleşmesi ve Modernizm. C. Baudelaire, *Modern Hayatın Ressamı* (Sf. 7-86). İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Baudelaire, C.** (2003). *Modern Hayatın Ressamı*. İletişim Yayıncılık, İstanbul
- Bauman, Z.** (2003). *Modernlik ve Müphemlik*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Bauman, Z. ve Franklin, A.** (2009). Turist Sendromu, *Cogito*, 59, 81-94
- Benjamin, W.** (1923). *Charles Baudelaire, Tableaux Parisiens*. Verlag von Richard Weißbach, Heidelberg.
- Benjamin, W.** (2002). *The Arcades Project*. Belknap Press, New York.
- Berman, M.** (2006). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bunshoten, R.** (2001). *Urban Flotsam*, 010 Publishers, Rotterdam.
- Coe, R.** (1992), Taking Chances: Laurie Anderson Talks with John Cage, *Tricycle: The Buddhist Review*, 1-4
- Coverley, M.** (2006). *Psychogeography*. Pocket Essentials, Herts.
- Chtcheglov, I.** (1964), Letters from Afar, *Internationale Situationniste*, 9
- Cohen P.** (1998). In Visible Cities. Urban Regeneration and the Local Subject in the Era of Multicultural Capitalism. *Subculture and Homogenization*. (Sf. 93-123) Fundacio Antoni Tapies, Barcelona.
- Collins, S. L.** (1989). *From Divine Cosmos to Sovereign State: An Intellectual History of Conciousness and the Idea of Order in Renaissance England*. Oxford University Press, Oxford.
- Çil, E.** (2006), Bir Kent Okuması Olarak Mekan Dizim Analizinin Kuramsal ve Yöntemsel Tartışması, *Megaron YTÜ Mim. Fak. e-Dergisi*, 1-4
- Daniell, T.** (2009), Detournement Atelier Bow-Wow's Guide to the 13th Arrondissement of Paris, *Volume*, 22, 38-43
- Debord, G.** (1955), Introduction to a Critique of Urban Geography, *Les Lèvres Nues*, 6
- Debord, G.** (2008), Derive Teorisi.Ş. Erdoğan (Ed.), *Sitiyasyonist Enternasyonal*. (Sf. 42-44). Altıkırkbeş Yayın, İstanbul.

- Düzen.** (t.y.). *Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük*. Alındığı tarih: 27.04.2012, adres: <http://tdkterim.gov.tr/bts/>
- Gondry, M.** (Yönetmen) (2006), *The Science of Sleep* [DVD]. USA: Partizan Films
- Hacking, I.** (2005), *Şansın Terbiye Edilişi*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D.** (1997), *Postmodernliğin Durumu*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D.** (2003), *Paris, Capital of Modernity*. Routledge, New York ve Londra.
- İleri, C.** (2000), Plastik Kentler, *Sanat Dünyamız*, 78, 101-109
- İnsel, A.** (2010), *Ahmet İnsel'le Ufuk Turu*, Açık Radyo. [SES] Alındığı tarih: 25.04.2010, adres: <http://www.acikradyo.com.tr>
- Jacobs, J.** (2011), *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Jung, C. G.** (2009), *Eşzamanlılık: Nedensellik Dışı Bağlayıcı Bir İlke*. Biblos Yayınları, Bursa.
- Kolota, G.** (1986). "What does it mean to be random?", *Science*, 231, 1068-1070
- Kostelanetz, R.** (2003), *Conversing With Cage*. Routledge, New York ve Londra.
- Köse, H.** (2012). Önsöz. H. Köse (Ed.), *Flanör Düşünce Arkaik Dönemde ve Dijital Medya Çağında Aylaklık*, (Sf. 9-17). Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Lee, D. B.** (1973). Requiem for large-scale models, *Journal of the American Planning Association*, 39, 163-178
- Lefebvre, H.** (1998), *Modern Dünyada Gündelik Hayat*. Metis Yayınları, İstanbul.
- MacFarlane, R.** (2005). A Road of One's Own, *Times Literary Supplement*
- McDonough, T. F.** (1994). Situationist Space, *October*, 67, 59-77
- Merton, R. K.** (1936). The Unanticipated Consequences of Purposive Social Action, *American Sociological Review*, 1-6, 894-904
- Nişanyan S.** (2002). *Sözlerin Soyağacı. Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, Everest Yayınları, İstanbul.
- Özben, M.** (2012). Yüzer-Gezer Kimlikler: Turistler ve Aylaklar. H. Köse (Ed.), *Flanör Düşünce Arkaik Dönemde ve Dijital Medya Çağında Aylaklık*, (Sf. 163-175). Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Rastlantı.** (t.y.). *Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük*. Alındığı tarih: 27.04.2012, adres: <http://tdkterim.gov.tr/bts/>
- Selek P.** (2007). *Maskeler Süvariler Gacılar*. İstiklal Kitabevi, İstanbul.
- Simmel G.** (2003). *Modern Kültürde Çatışma*. İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Spoerri D.** (1966). *Anecdoted Typography of Chance (re-anecdoted version)*. Something Else Press, New York.
- Stein H. F. ve Niederland W. G.** (1989). *Maps from the Mind: Readings in Psychogeography*, Oklahoma University Press, Londra.
- Şans.** (t.y.). *Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük*. Alındığı tarih: 27.04.2012, adres: <http://tdkterim.gov.tr/bts/>

- Tandaçgüneş, N.** (2012). Kent Kültüründe Modernizm ve Sonrası: “Gözlemleyen Özne” Olarak Flanörü Yeniden Okumak. H. Köse (ed.), *Flanör Düşünce Arkaik Dönemde ve Dijital Medya Çağında Aylaklık*, (Sf. 97-136). Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Tesadüf.** (t.y.). *Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük*. Alındığı tarih: 27.04.2012, adres: <http://tdkterim.gov.tr/bts/>
- Url-1.** <<http://en.wikipedia.org/wiki/Serendipity>> Alındığı tarih: 27.04.2012
- Url-2.** <<http://www.bu.edu/av/ah/fall2008/ah382/lecture15/>> Alındığı tarih: 27.04.2012
- Url-3.** <<http://www.maxgerthel.com/2011/10/>> Alındığı tarih: 28.09.2012
- Url-4.** <<http://solomonsmusic.net/4min33se.htm>> Alındığı tarih: 27.09.2012
- Url-5.** <<http://www.youtube.com/watch?v=zY7UK-6aaNA&feature=related>> Alındığı tarih: 27.09.2012
- Url-6.** <<http://doves2day.blogspot.com/2010/02/american-arcades.html>> Alındığı tarih: 27.09.2012
- Url-7.** <<https://maps.google.com>> Alındığı tarih: 27.09.2012
- Url-8.** <<http://deriveapp.com/s/v1/>> Alındığı tarih: 28.09.2012
- Url-9.** <<http://deriveapp.com/s/v1/derives.html>> Alındığı tarih: 29.09.2012
- Url-10.** <<https://www.facebook.com/media/albums/?id=221970007860488>> Alındığı tarih: 29.09.2012
- Url-11.** <http://frevanoers.be/drijven-door-t-stad/?utm_source=facebook&utm_medium=post&utm_campaign=20120922post> Alındığı tarih: 29.09.2012
- Url-12.** <<http://unknowndestinations.org>> Alındığı tarih: 29.09.2012
- Url-13.** <<http://www.chora.org/?p=81>> Alındığı tarih: 11.11.2012

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Gürbey Hiz

Doğum Yeri ve Tarihi: 13.07.1986

E-Posta: gurbeyhiz@gmail.com

Lisans: İstanbul Teknik Üniversitesi - Mimarlık